

Lokale folkeavstemninger i lys av kommunereformen

En kvantitativ studie av folkeavstemninger i perioden 2015-2017

Magnus Henrichsen &
Remy Olsen Øverland

VEILEDER

Dag Ingvar Jacobsen

Universitetet i Agder, 2017

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for statsvitenskap og ledelse

Sammendrag

Studien tar sikte på å besvare følgende problemstillinger: «*Kan trekk ved befolkningen, trekk ved kommunene og trekk ved avstemningene forklare oppslutningen ved folkeavstemningen?*» og «*Kan trekk ved kommunene og trekk ved avstemningene forklare resultatet (ja/nei/vet ikke) av folkeavstemningene?*»

Avhandlingen er en kvantitativ studie der samtlige 217 kommuner som har avholdt folkeavstemninger om kommunesammenslåing, er undersøkt. Datamaterialet oppgaven bygger på er innhentet fra Distriktssenteret og Statistisk Sentralbyrå, i hovedsak.

Studien tar i hovedsak utgangspunkt i teori hentet fra lokalvalgforskning, og forsøker å belyse problemstillingene med tre ulike teoretiske tilnærminger. Disse er trekk befolkningen, trekk ved kommunen og trekk ved avstemningene.

Funn fra studien indikerer at variasjon i oppslutning kan forklares gjennom de tre trekkene med en forklaringskraft på 43,6 %. Studien finner også at variasjon i resultat hvor vi kun har sett på trekk ved kommunen og trekk ved avstemning har en forklaringskraft på 18,1%. Dette er lavere enn forventet, og kan ses i lys av forholdet mellom ensaks- og partivalg.

Resultatene fra undersøkelsene gjort på oppslutning har vist at det er seks av de 14 variablene vi har inkludert som har vært signifikante. Disse er andel innvandrere, gjennomsnittlig bruttoinntekt, innbyggertall, sentralitet, dato for folkeavstemningen og stemmerettsalder.

Resultatene fra undersøkelsene gjort på resultat ved folkeavstemningen har vist at det er tre av 10 variablene vi har inkludert som har vært signifikante. Disse er kommuner med ordfører og/eller varaordfører fra Senterpartiet (SP styrke), antall svaralternativer og dato for folkeavstemningen.

Avslutningsvis argumenterer vi for at det er stort rom for videre undersøkelser på lokale folkeavstemninger i etterkant av kommunereformen.

Forord

Med denne oppgaven setter vi punktum for masterstudiet i statsvitenskap og ledelse ved Universitetet i Agder. Det er med blandede følelser vi nå kan ta steget ut i den virkelige verden. Det har vært noen svært verdifulle år, både akademisk og sosialt.

Først og fremst vil vi takke Dag Ingvar Jacobsen som ledet oss helt frem til mål. Selv om SPSS og en kvantitativ fremgangsmåte ikke var det vi i utgangspunktet så for oss, er vi takknemlige for at du ledet oss i den retningen. Dette gjorde også at vi kunne være to om oppgaven, da vi samlet inn data om både folkeavstemningene og innbyggerundersøkelsene.

Familiene våre har vært gode å ha til både korrekturlesning, støtte og engasjement underveis.

Av venner fra studiet og utenfor er det mange som fortjener en takk! Spesielt Julia, som har vært en fantastisk samboer og venn. Vi vil også rette en stor takk til Tian, Joachim og Robert for faglig og ufaglige samtaler vi har hatt over utallige kaffekopper. Det er også en hel del andre som fortjener en takk, men i frykt for å glemme noen, så vet dere hvem dere er!

Helt til slutt må vi gi hverandre en stor takk. Vi har begge vært sta og forsovet oss, men gjennom hundrevis av timer er vennskapet bare blitt sterkere! Vi har gjort hverandre gode!

Magnus Henrichsen & Remy Olsen Øverland

Kristiansand, mai 2017

Innholdsfortegnelse

1.	Innledning.....	1
1.1	Gjennomføring av oppgaven	2
1.2	Oppgavens oppbygning.....	2
2.	Folkeavstemninger	5
2.1	Valgforskning.....	13
2.2	Hvorfor unnlater folk å stemme?.....	14
2.3	Hva får folk til å stemme?	15
2.3.1	Individuelle forklaringer.....	16
2.3.2	Kontekstuelle forklaringer.....	17
2.3.3	Institusjonelle forklaringer	18
2.4	Hva stemmer de?.....	18
3.	Hva forklarer variasjon i oppslutning?	20
3.1	Tre trekk som forklarer variasjon i oppslutning	21
3.1.1	Trekk ved kommunene som forklaringsfaktor for oppslutning.....	21
3.1.2	Trekk ved avstemningen som forklaringsfaktor for oppslutning	24
3.1.3	Trekk ved befolkningen som forklaringsfaktor for oppslutning.....	26
4.	Hva forklarer variasjon i resultatene?.....	29
4.1	To trekk som forklarer resultatet ved folkeavstemningene	29
4.1.1	Trekk ved kommunen som forklaringsfaktor for resultat.....	30
4.1.2	Trekk ved avstemningen som forklaringsfaktor for resultat.....	33
5.	Metode.....	36
5.1	Metodevalg.....	36
5.2	Utvalg av enheter.....	36
5.2.1	Datainnsamling.....	38
5.3	Variabler.....	39
5.3.1	Avhengige variabler	39
5.3.1.1	Oppslutning	40
5.3.1.2	Resultat.....	41
5.3.2	Uavhengige variabler.....	42
5.4	Dataenes troverdighet.....	48
5.4.1	Reliabilitet	48
5.4.2	Validitet	49
5.4.2.1	Begrepsvaliditet.....	49
5.4.3	Problemer knyttet til nivåforskjeller.....	50
5.5	Analysemetodikk.....	50

5.5.1	Korrelasjonsanalyse.....	51
5.5.2	Regresjonsanalyse	55
5.5.3	Signifikanstesting	55
6.	Analyse.....	57
6.1	Regresjonsanalyse for oppslutning.....	57
6.2	Regresjonsanalyse på resultat.....	63
6.2.1	Variasjon mellom innbyggerundersøkelser og folkeavstemninger	67
7.	Drøfting	69
7.1	Hva påvirker oppslutning ved folkeavstemninger?.....	70
7.2	Hva påvirker resultat ved en folkeavstemning?	79
8.	Avslutning	85
9.	Litteraturliste	89
10.	Vedlegg	96

Liste over tabeller:

Tabell 5.1:	<i>Utvalget fordelt på region og kommuner, samt prosentvisfordeling.</i>	S. 37
Tabell 5.2:	<i>Oppslutning oppgitt i prosent av antall stemmeberettigede.</i>	S. 40
Tabell 5.3:	<i>Resultatet oppgitt i prosentandel ja.</i>	S. 42
Tabell 5.4:	<i>Variabler for trekk ved befolkningen.</i>	S. 43
Tabell 5.5:	<i>Variabler for trekk ved kommunen.</i>	S. 44
Tabell 5.6:	<i>Variabler for trekk ved avstemningen.</i>	S. 47
Tabell 6.1:	<i>Multivariat regresjonsanalyse (OLS) på oppslutning.</i>	S. 57
Tabell 6.2:	<i>Multivariat regresjonsanalyse (OLS) på Resultat.</i>	S. 63

Liste over figurer:

Figur 3.1:	<i>Teoretisk kausalmodell 1, trekk som påvirker oppslutningen.</i>	S. 21
------------	--	-------

Figur 4.1: <i>Teoretisk kausalmodell 2, trekk som påvirker resultatet.</i>	S. 29
Figur 5.1: <i>Oversikt over antall folkeavstemninger fra september 2015 - januar 2017.</i> S.	30
Figur 5.2: <i>Oppslutning i prosent ved folkeavstemninger og lokalvalg 2015, fordelt på region</i>	S. 41
Figur 5.3 <i>Korrelasjonsmatrise.</i>	S. 52
Figur 6.1: <i>Fremstilling av «fit-line» for bivariat regresjonsanalyse mellom oppslutning og innbyggertall (log).</i>	S. 59
Figur 6.2: <i>Empirisk kausalmodell med variabler som har påvirket oppslutningen ved folkeavstemningene.</i>	S. 62
Figur 6.3: <i>Empirisk kausalmodell med variabler som har påvirket resultatene ved folkeavstemningene.</i>	S. 66
Figur 6.4: <i>Prosentandel ja ved innbyggerundersøkelse og folkeavstemning.</i>	S. 68
Figur 7.1: <i>Empirisk kausalmodell med variabler som har påvirket oppslutningen ved folkeavstemningene.</i>	S. 79
Figur 7.2: <i>Empirisk kausalmodell med variabler som har påvirket resultatene ved folkeavstemningene.</i>	S. 84

1. Innledning

Kommunesammenslåing har i mange år vært et hett tema i norsk politikk, og siden regjeringsskifte i 2013 har mange fått kjenne dette på kroppen. I 2014 startet en ny kommunereform, mer enn 60 år siden Schei-komiteen reduserte antall kommuner med 290. Den nye kommunereformen har satt som mål å redusere antall kommuner fra 428 til omtrent 100. Dette vil da påvirke nesten alle norske innbyggere, enten ved at de selv blir slått sammen, eller at naboene skifter navn.

Kommunal og Moderniseringsminister Jan Tore Sanner tok til ordet for at kommunene skulle ta “nabopraten”. Kommunene måtte på eget initiativ utrede sine forskjellige muligheter og fikk frist til starten av 2017 til å komme med svar.

Bak Sanners initiativ til nabopraten ligger det et Stortingsvedtak fra 1995, det såkalte frivillighetsprinsippet:

«Stortinget ber regjeringen legge til grunn at framtidige endringer i kommunestrukturen ikke skal omfatte kommuner der kommunestyret eller innbyggerne i en folkeavstemning, har gått imot kommunesammenslåing» (Meld. St. 12 (2006-2007), 2007, s.91).

Kommunesammenslåing ble en “varm potet”, Regjeringen ga ansvaret til kommunestyrene, og de fikk da utfordringen om de skulle følge egne preferanser, eller inkludere innbyggerne. Her var det mange politiske poeng på spill. I frykt for å gjøre seg upopulære har mange ordførere tatt til orde for å avholde folkeavstemninger eller innbyggerundersøkelser, for å være sikre på at deres beslutninger ikke går imot flertallet av befolkningen.

Dette har gitt oss en unik situasjon i Norge. Det har vært avholdt 217 folkeavstemninger på kort tid og totalt 91 innbyggerundersøkelser i kommuner som også har avholdt folkeavstemninger.

Samtidig har det heller ikke vært en nasjonal standard i utformingen av stemmesedlene eller innbyggerundersøkelsene. Dette har gitt kommunene mulighet til å utforme egne avstemninger og undersøkelser.

Aktualiteten til reformen og at det har vært avholdt så mange folkeavstemninger, har gjort at vi har fattet interesse rundt dette. Kommunesammenslåingene angår de fleste i Norge, og vi har hatt et ønske om å kartlegge variasjoner i resultat og oppslutning i kommuner.

Dette legger til rette for nye typer undersøkelser i norsk sammenheng. I den forbindelse ønsker vi å se på hvordan resultatene og oppslutningen har vært. Våre problemstillinger vil derfor være som følger:

«Kan trekk ved befolkningen, trekk ved kommunene og trekk ved avstemningene forklare oppslutningen ved folkeavstemningen?»

og

«Kan trekk ved kommunene og trekk ved avstemningene forklare resultatet (ja/nei/vet ikke) av folkeavstemningene?»

1.1 Gjennomføring av oppgaven

I denne undersøkelsen startet vi med å hente inn tall for alle folkeavstemninger om kommunesammenslåing som har blitt avholdt i perioden 2015-2017. Dataene er hentet fra Distriktsenteret, som har publisert resultatene kommunene har innrapportert. Videre har vi hentet inn data for innbyggerundersøkelser om kommunesammenslåing, som har foregått i samme tidsrom. Dette har resultert i et svært stort datagrunnlag. I tiden etter har det gått mye tid med på diskusjoner og “brainstorming” for å finne ut hvordan dette kan anvendes. Vi valgte å ta utgangspunkt i lokalvalgforskning, og anvende denne slik at vi kunne undersøke variasjoner mellom kommunene. Det ble etterhvert klart at å gjennomføre omfattende undersøkelser for både innbyggerundersøkelser og folkeavstemninger for både oppslutning og resultat ville gå på bekostning av oppgavens kvalitet. Vi valgte derfor å legge fokuset på folkeavstemninger, for så å bruke innbyggerundersøkelsene som et sammenlikningsgrunnlag. Dette fordi det allerede ikke er noen tradisjoner for kvantitative studier om kommunesammenslåing på folkeavstemninger på lokalt nivå. Vi har derfor gjennomgått folkeavstemninger tidlig i oppgaven, slik at mulige forskjeller mellom lokalvalgforskning og folkeavstemninger ville komme frem. Videre i teorien har vi tatt utgangspunkt i tre analytiske nivåer, fra lokalvalgforskningen, og undersøkt om disse kan brukes til å forklare variasjon i oppslutning og resultater ved folkeavstemninger.

1.2 Oppgavens oppbygning

I oppgaven har vi tatt utgangspunkt i problemstillingene for å belyse de to ulike avhengige variablene, oppslutning ved folkeavstemningene og resultatet ved folkeavstemningene. For å gjøre dette på en hensiktsmessig måte har vi derfor sett på de litt hver for seg, før vi tilslutt sammenligner funnene. Det betyr derfor at vi har belyst teorien om oppslutning og teori om resultat senere i oppgaven.

I kapittel 2 har vi sett på folkeavstemninger, argumenter for og mot folkeavstemninger, og sett på hvordan folkeavstemninger skiller seg fra andre typer valg og meningsmålinger. Videre har vi sett på den tradisjonelle valgforskningen i Norge, som baserer seg på lokalvalgs- og Stortingsvalgforskning. Her har vi prøvd å svare på tre typiske spørsmål en stiller seg ved valgforskning, nemlig “hvorfør unnlater folk å stemme”, “hva får folk til å stemme?” og “hva stemmer de”?

I kapittel 3 har vi sett på hva som kan forklare variasjon i oppslutning. Her har vi også presentert teori på feltet, samt våre antakelser. Med bakgrunn i dette har vi også presentert vår teoretiske kausalmodell for variasjon i oppslutning. Vi har delt inn våre forklaringsvariabler i tre ulike kategorier. Trekk ved befolkningen, trekk ved kommunen og trekk ved avstemningen.

I kapittel 4 har vi sett på hva som kan forklare variasjon i resultater av folkeavstemningene. Vi har her presentert vår teoretiske kausalmodell om resultat og presentert våre antakelser. For å forklare variasjon i resultat har vi valgt gjøre dette gjennom to ulike kategorier. Trekk ved kommunen og trekk ved avstemningene.

I kapittel 5 kommer vårt metodekapittel. Her har vi gått gjennom metodevalg, utvalg av enheter, hvordan data er innsamlet og vi har deretter gitt en oversikt over avhengige variabler og uavhengige variabler. Deretter har vi sett på dataenes troverdighet gjennom å se på reliabilitet og validitet. Vi har så sett på analysemetodikken, der vi har gjennomgått korrelasjonsanalyse, regresjonsanalyse og valg av signifikansnivå.

I kapittel 6 kommer vår analysedel. Her har vi sett på multivariate regresjonsanalyser (OLS). Videre har vi inkludert to ulike regresjonsanalyser, en for oppslutning og en for resultat. Med bakgrunn i funnene i fra regresjonsanalysene har vi presentert våre funn gjennom empiriske kausalmodeller.

I kapittel 7 følger en drøftingsdel, der tråden vil bli tatt opp for å forklare hva som påvirker oppslutning ved folkeavstemninger og hva som påvirker resultatet av folkeavstemninger. Her har vi drøftet rundt de enkelte avhengige variablene, og sett på interessante funn.

I kapittel 8 følger et avslutningskapittel der vi har oppsummert oppgaven og kommet med konklusjoner. Her har vi pekt på undersøkelsens svakheter, og kommet med forslag til videre studier.

I kapittel 9 & 10 har vi inkludert litteraturliste og vedlegg.

2. Folkeavstemninger

Kommunereformen har siden Regjeringen introduserte den, vært veldig aktuelt.

Frivillighetsprinsippet har minsket Regjeringens makt til å endre kommunestrukturen, slik at, for å kunne gjennomføre sammenslåinger vil det være befolkningens ønske som teller.

Kommunestyrer i alle landets kommuner har fått i oppgave å utrede og komme med en tilbakemelding på hvordan deres innbyggere stiller seg til denne problemstillingen. Dette har gjort at de fleste kommunestyrene har gjennomført undersøkelser for å få en tilbakemelding på hva "flertallet" i kommunen mener. Dette har gjort at vi har fått et stort innslag av direkte demokrati, i form av folkeavstemninger, noe det ikke er noen spesiell tradisjon for i Norge. Vi har et representativt demokrati der vi velger våre representanter til å fremme våre meninger. Samtidig fester vi også lit til at våre politikere handler i tråd med våre interesser. Dette betyr at folket selv har måttet ta stilling til en sak, vanligvis andre ville tatt for oss. Selv om tradisjonen for dette ikke er spesielt stor i Norge, er folkeavstemning, som et demokratisk verktøy blitt brukt med røtter tilbake til antikkens Hellas.

Generelt sett kan man omtale en folkeavstemning som en avstemning blant alle stemmeberettigede innen et avgrenset område, om et avgrenset politisk spørsmål.

Folkeavstemning gir umiddelbart en assosiasjon til demokrati. En folkeavstemning gir åpning for innflytelse nedenfra, fra folket. Ordningen representerer en utbygging av demokratiet, hvor folket selv skal avgjøre kursen. Folkeavstemning kan således tenkes å ha brodd mot etablerte maktposisjoner (Bjørklund, 2005, s. 22).

Direkte demokrati kan ses på som en skala med to ytterpunkter. På den ene siden har man det man kaller folkeinitiativ, der folket fremmer ønske om folkeavstemning. Her kan velgerne påvirke alt fra formuleringer av spørsmålene, tematikken og hvem som skal ha stemmerett. På den annen side har vi politikerkontrollerte avstemninger, hvor politikerne setter rammer for folkeavstemningen (IDEA, 2008). Med kommunereformen har regjeringen gitt kommunene ansvar for hvordan avstemningene skal holdes.

Kommuneproposisjonen skriver følgende:

Inndelingslova § 10 sier at innbyggerne bør høres før kommunestyrene gjør vedtak om en eventuell sammenslåing. Slike høringer kan skje ved folkeavstemning, opinionsundersøkelser, møte eller lignende. Tradisjonelt har det i de fleste kommuner vært gjennomført folkeavstemninger i spørsmål om kommunesammenslåing. Departementet vil i forbindelse med kommunereformen utarbeide et opplegg for spørreundersøkelser som kommunene vil få tilbud om å bruke i høringen av innbyggerne. Spørsmål som kan være aktuelle i en slik spørreundersøkelse kan for eksempel være knyttet til hvilke forventninger innbyggerne har til det framtidige tjenestetilbudet, hvordan de ser på potensialet for utvikling og vekst, og hvordan de forholder seg til ulike sammenslåingsalternativer. Dette vil etter departementets syn gi kommunestyrene et bredere og bedre beslutningsgrunnlag enn hva som er mulig i en rådgivende folkeavstemning (Prop. 95 S (2014) s.47). Dette viser at regjeringen åpner opp for å avholde folkeavstemninger og innbyggerundersøkelser, i tråd med inndelingslova og frivillighetsprinsippet.

Et annet viktig aspekt ved folkeavstemninger er at de enten kan være bindende eller rådgivende. En bindende folkeavstemning vil si at resultatet må respekteres. Det betyr at utfallet av hva folket bestemmer, må oppfølges og implementeres av politikerne. En rådgivende folkeavstemning vil si at utfallet av folkeavstemningene bare er veiledende for politikerne. I prinsippet betyr det at politikerne kan endre utfallet i folkeavstemningen. En rådgivende folkeavstemning betyr at den politiske ledelse kan “forkaste” resultatet av folkeavstemningene dersom de ønsker dette. Dette begrunnes med at lokalpolitikere er folkevalgt, og at de har fått tillit til å styre fra befolkningen gjennom demokratiske valg. Dette kan imidlertid by på legitimitetsproblemer dersom kommunestyrene ikke skulle følge opp resultatene. Det finnes mange argumenter både for og mot folkeavstemninger som et politisk verktøy, nedenfor vil disse bli presentert.

Det første argumentet for folkeavstemninger er at det gir befolkningen mulighet til å delta direkte. Ved at befolkningen får mulighet til å delta direkte involveres de i politikken og man hindrer apati og avstand fra politikk til befolkningen. Det argumenteres for at det er et verktøy for å skape engasjement for politikk.

Videre argumenteres det for at direkte demokrati er et styringsverktøy som er kompromissløst. Med andre ord, befolkningen får det resultatet de stemmer for. Dette er et argument mot representativt demokrati, hvor valgløfter og handling kan variere. Dette gir

folkeavstemning legitimitet for valgresultatene, når en representant for befolkningen tar et valg, vil han eller hennes legitimitet ofte stilles spørsmål ved (IDEA, 2008). Selv om avstemningen er rådgivende vil konsekvensene av å ikke lytte til flertallet koste dyre politiske poeng.

«To defy its verdict [referendum] would be to flout the most important basis of legitimacy in contemporary democratic states, the popular consent» (Johnson, 1981, s.21).

Det Johnson sier her er at resultatet av en folkeavstemning bærer med seg en legitimitet som gjør at selv rådgivende folkeavstemninger bør følges av den politiske ledelse, i hvert fall om ledelsen ønsker å bli gjenvalgt

Et annet argument er at partier og representanter tilbyr “pakker” av løsninger. En velger vil aldri kunne si seg enig alt et parti står for, men slutter opp under det partiet man er mest enig i. Til forskjell kan man i en folkeavstemning votere på enkeltsaker, uten å måtte inngå kompromiss.

Videre kan folkeavstemninger komme som et krav fra befolkningen. Dette gjør at befolkningen kan være med å styre den politiske agenda, og tvinge de styrende til å ta stilling til saker de frykter vil dele deres velgere (IDEA, 2008).

Folkeavstemninger er fleksible. Stortingsvalg i Norge er hvert fjerde år, og det samme gjelder lokalvalg, men nye politiske spørsmål kan komme opp underveis. Dermed kan folkeavstemninger være et godt verktøy for å la folket vise sin posisjon på enkeltsaker (eks. Oslo kommunes folkeavstemning om arrangering av vinter-OL i 2022).

Folkeavstemninger kan også ta opp kontroversielle spørsmål som vil ha store og langtgående konsekvenser, disse vil nødvendigvis ikke være reverserbare. Det vil også gjøre at man får et bestemt svar som politikere kan forholde seg til, og den politiske debatten kan gå videre (eks. EF/EU 1972 og 1994).

Det finnes også en rekke ulike argumenter mot å avholde folkeavstemninger, og i det følgende vil vi presentere noen viktige argumenter mot folkeavstemning.

Et argument går på at omfanget og kompleksiteten det stemmes over er så omfattende at ansvaret må legges til heltidspolitikere, som både har tid og forutsetning for å sette seg inn i dem. Når det er sagt skal man huske på at informasjon har blitt lettere tilgjengelig med tanke på teknologien og at utdanningsnivået har økt, men likevel er omfanget av bakgrunnsstoff og sakspapirer omfattende.

En tendens man har sett ved folkeavstemninger er at det har vært to alternativer, enten ja-nei eller for-mot. Alternativene det stemmes over initierer en komplisert debatt. I og med at debatten blir polarisert, hindrer dette muligheten til å inngå kompromisser. Man får en strid mellom to ytterpunkter som ofte skaper høy temperatur. En komplisert sak skal forenkles, og den høye temperaturen debatten skaper vil trolig ikke være et godt utgangspunkt for den “rolige og sindige overveielse” (Bjørklund, 2005, s. 37). Avstemningen vil dermed skille folket i to leirer, der “the winner takes it all”, og den tapende part vil kunne føle seg overkjørt. “Folkeavstemninger undergraver det representative demokrati”, blir det hevdet. Man ser på politikerne som feige og at de skyver ansvaret fra seg i viktige saker. Velgerne får da ansvaret for å ta beslutninger, i stedet for politikere. Dermed kan man si at de som er satt til å styre, “abdiserer” frivillig. Samtidig kan man også si at respekten for de folkevalgte settes vekk når en folkeavstemning avdekker at politikere og velgere er i utakt (Bjørklund, 2005, s.37).

Et annet spørsmål man kan stille seg er hvem som har ansvaret ved en politisk beslutning? Har man et parlamentarisk demokrati må regjeringen stå til ansvar overfor Stortinget. Ved hvert valg må dessuten den sittende regjering be om fornyet tillitt fra velgere og påta seg ansvar for de vedtak som er fattet. På det andre siden, ved en folkeavstemning, er ansvaret for avgjørelsen knyttet til stemmegiverne i et anonymt valg. På samme vis kan ikke folket bli avsatt dersom avgjørelsen oppfattes som gal. Man kan til nød kalle for en ny folkeavstemning, eller så kan politikere sette avgjørelsen til side.

Et annet argument går på hva man skal gjøre dersom en stiller kabinettsspørsmål om en sak som blir avholdt i en folkeavstemning. Dersom folkeavstemningen skulle ende i et resultat som gikk mot sittende makt, kan en stille seg spørsmålet om det er riktig at vedkommende går av. En folkeavstemning dreier seg ofte om enkeltsaker, og blir det da riktig at opposisjonen skal ta over makten som følger av en enkelt sak? Statsministeren ble jo nemlig valgt på grunnlag av andre saker og ikke bare den ene saken som har vært til folkeavstemning. Eller skal regjeringen bli sittende og bøye av for folkeflertallets syn? Et eksempel hvor dette ble aktualisert var i forbindelse med Brexit, folkeavstemningen om Storbritannia skulle forbli medlem av EU eller ei. Der sittende statsminister David Cameron ønsket å forbli medlem av EU. I det hans standpunkt viste seg å gå imot befolkningens, valgte han å gå av. Noe overraskende var det som fulgte. Theresa May, som også var fra de konservative, ble valgt som ny statsminister av den sittende regjering. Hun hadde hatt samme standpunkt om å forbli medlem, som David Cameron forut for avstemningen. Allikevel skulle hun ta over rollen som statsminister, i Storbritannias utmelding av EU. (McKenzie & McLaughlin, 2016, 14.07)

I statsvitenskapen hadde man tidligere ikke forutsett at folkeavstemninger skulle øke i bruken. Folkeavstemninger var en rest fra fortiden. Oppfatningen ble underbygget ved at samfunnsvitere ikke viet temaet oppmerksomhet. I en undersøkelse gjort i 1970 hadde man sett gjennom tidsskriftet *American Political Science Review* for å finne status rundt folkeavstemninger. Her fant man at før 1924 hadde hver utgivelse hatt deler som omhandlet folkeavstemninger. Etter dette var det blitt viet lite oppmerksomhet. Det var kun 7 artikler som omhandlet folkeavstemninger, og 5 av 7 hadde vært utgitt før andre verdenskrig (Hamilton, 1970, s.124). Disse funnene indikerte at forskningsteamet hadde fordampet vekk, som følge av mangel på ny frisk empiri.

I Norsk kontekst har det vært lite forskning på nasjonale folkeavstemninger, som i verden for øvrig. Årsaken til dette kan være at det bare har vært seks landsomfattende folkeavstemninger, her til lands. Man hadde to folkeavstemninger i 1905 i spørsmålet om unionsoppløsning med Sverige, to rundt 1920-tallet om brennevinsforbud og to avstemninger i forbindelse med EU medlemskap i henholdsvis 1972 og i 1994.

Når det er sagt, har det vært flere på lokalt nivå. *“Historien om de lokale folkeavstemningene kan lett gå i glemmeboken fordi der er ingen sentral instans som har ansvaret for registreringen av dem, slik det for eksempel er ved lokalvalg”* (Bjørklund, 2004, s.58). Det var ikke før i 2008 at man fikk en sentral myndighet (KOSTRA) som fikk ansvaret for å samle inn data fra lokale folkeavstemninger. Før dette var det i nyere tid, kun to tilfeller hvor data rundt lokale folkeavstemninger hadde blitt innhentet. Dette var Aimée Lind Adamiaks i sin hovedoppgave ved Universitetet i Oslo og informasjon om folkeavstemninger om målform i Nynorsk faktabok 1965-2004 (Henriksen, 2010, s. 42). I disse innsamlingene fant man at det ikke hadde vært mindre enn 514 folkeavstemninger fra 1970-2000. Tor Henriksen gjennomgikk disse avstemningene, i tillegg til perioden 2000-2009, og fant at det tilsammen var avholdt 679 avstemninger i perioden 1970-2009.

Alkohollovgivning og målform har preget de lokale folkeavstemninger og står for 75 prosent av avstemningene som har vært avholdt (Aardal, 2002, s. 201).

Med unntak av dette kan man dele dette inn i noen få andre hovedtyper. Der man har spørsmål om krets og identitet (eks. sammenslåing av skolekretser), miljøspørsmål (eks. vindmølleparker), territorielle (eks. kommunesammenslåinger) og samt andre politiske spørsmål (eks. Vinter OL Oslo 2022).

Til forskjell fra at Norge kun har avholdt 6 nasjonale folkeavstemninger gjennom, har Sveits stått for om lag halvparten av alle folkeavstemninger på nasjonalt nivå frem til 1993 (Butler & Ranney, 1994). Bakgrunnen for at Sveits avholder så mange folkeavstemninger, ligger i landets politiske system. Sveits er en føderal republikk, som er inndelt i 26 forskjellige kantoner. Hver kanton har mye makt, og innbyggerne i hver enkelt kanton kan gjøre om på saker fra regjeringen gjennom å avholde folkeavstemninger. Den sentrale makten, regjeringen og parlamentet, er dermed svakere enn i de fleste andre land (Sveits, 2016). Dette gjør at landet har et stort innslag av direkte demokrati.

I Norge har vi et konstitusjonelt demokrati, der innbyggerne, stemmer på de kandidatene de mener best fremmer deres meninger. Grunntanken er at våre politikere skal representere folket. Grunnloven uttrykker *“Folket utøver den lovgjevande makta gjennom Stortinget. Stortingsrepresentantane blir valde gjennom frie og hemmelege val.”* (Kongeriket Noregs grunnlov, 1814). Selv om loven gir representantene den lovgivende makt, vedtok Stortinget i 1995 at regjeringen ikke har makt til å tvinge kommuner til å slå seg sammen.

«Stortinget ber Regjeringen legge til grunn at framtidige endringer i kommunestrukturen ikke skal omfatte kommuner hvor kommunestyret, eller innbyggerne i en folkeavstemning, har gått imot kommunesammenslutning.» (Meld. St. 12 (2006-2007), 2007, s. 91).

Dette har ført til at regjeringen ikke kan fatte vedtak om kommunesammenslåinger uten at de aktuelle kommunene er enige. Schei-reformen førte til at 290 kommuner ble sammenslått, uten at de aktuelle kommunestyrene eller innbyggerne fikk være med på beslutningen. Med andre ord ble sammenslåingene vedtatt på sentralt nivå. I forbindelse med kommunereformen 2015 har regjeringen måtte involvere kommunene, dette har ført til at så mange som 217 kommuner har avholdt folkeavstemninger om kommunesammenslåing. Aldri før har det vært avholdt så mange folkeavstemninger på kort tid, i Norgeshistorien. Dette gir oss et svært interessant utgangspunkt til å studere folkeavstemninger om kommunesammenslåinger. Selv om det finnes svært lite empiri om tidligere avstemninger, finnes det noe.

Det har mellom 1970-2000 vært avholdt 58 lokale folkeavstemninger som har tatt for seg territorielle spørsmål. Av disse har en stor del vært om kommunesammenslåing spørsmål. Der de fleste av disse har vært avholdt på bakgrunn av utredning av departementet. Resultatet av disse har vist at innbyggerne i de berørte kommunene, ikke har vært særlig begeistret for sammenslutning.

Tidligere avholdte sammenslåinger i Norge som har vært gjennomført i senere år, viser at det er vanskelig å få flertall for sammenslåinger av kommuner. I de fleste tilfellene der utfallet har blitt ja til sammenslåing, har ja-flertallet vært med knappst mulig margin, ofte bare med noen få stemmers overvekt. I de kommunene hvor det var et knapt ja-flertall, har det ligget godt til rette for sammenslåing. Det har gjerne vært snakk om små kommuner og/eller kommuner som har vært tett integrert fra tidligere og som har klare felles utfordringer (Brandzæg, 2014).

Det har vært få studier som har tatt for seg nordmenns holdninger til kommunesammenslåinger, men i 2011 ble det gjennomført en undersøkelse som så på hvordan innbyggertall påvirket synet på sammenslåing. Studien fant ut at i gruppen 20.000 innbyggere eller færre var gjennomsnittlig positivitet for kommunesammenslåing under 40 %, mens det i gruppen 20.001 innbyggere eller flere, var over 45% av de spurte som stilte seg positive til sammenslåing. Dette kan gi en liten indikasjon på at innbyggere i større kommuner er noe mer positive til sammenslåing, enn i de mindre kommunene (Bergh & Christensen, 2013, s. 235).

Tidligere undersøkelser har sett på om oppslutning vil påvirke resultat. Tendenser fra tidligere folkeavstemninger i Norge har vist at resultatet og oppslutningen i stor grad har vært preget av mobilisering. Har man et to-alternativ valg, ja-nei eller for-mot, vil resultatet og oppslutningen være preget av i hvor stor grad den ene siden mobiliserer velgere. Hvis kun A siden mobiliserer, vil A-alternativet vinne fram. Dersom også B-siden mobiliserer vil det være en økende oppslutning, men en nedadgående støtte til alternativ A. Et konkret eksempel på dette stammer fra Vartdal på Sunnmøre, hvor de skulle stemme over forbudsavstemningen (alkohol). Denne kommunen kan notere seg to Norgesrekorder. Ikke bare fikk forbudstilhengerne sitt beste resultat, 100 prosent oppslutning. Men også færrest hjemmesittere totalt. Hele 98 prosent deltok i avstemningen (Bjørklund, 2005, s. 125).

I undersøkelsene som har undersøkt folkeavstemninger om kommunesammenslåinger og folkeavstemninger generelt i Norge, har de fleste ikke fanget opp variasjon i utformingen av valgalternativer. Studiene har i stor grad vært rettet mot avstemninger som kun har hatt ett ja-alternativ og ett nei-alternativ. Det må derfor nevnes at det blant de 217 nylig avholdte folkeavstemningene har det blitt gitt flere ja-alternativer, som har basert seg på hvilke preferanser innbyggerne har.

Et preferansevalg kan hjelpe de stemmeberettigede å velge deres mest foretrukne alternativ. Dette gjøres ved at alternativene prioriteres og at stemmer overføres nedover på prioriteringslista. Rent praktisk kan dette knytte seg til at kommune 1 kan velge partner 2, 3 eller 4. De stemmeberettigede må da velge i hvilken rekkefølge man ønsker alternativene. Dette er en fin mulighet til å gi de innbyggerne flere valgalternativ. Dette argumenteres for å være en langt bedre løsning enn om ulike ja-alternativer sidestilles med nei. Da kan det oppstå problemer i vurderingen av hva resultatet av avstemningen er. Denne problemstillingen vil bli tatt opp senere.

Et alternativ for folkeavstemninger kan være innbyggerundersøkelser. Bulmer argumenterte for at opinionsundersøkelser kan erstatte folkeavstemninger. Argumentene hans lyder som følger. Dersom en folkeavstemning blir anerkjent som et legitimt verktøy til å måle innbyggernes mening, vil det gi støtte for at innbyggerundersøkelser kan brukes som et alternativt verktøy for måling av befolkningens mening. Innbyggerundersøkelser slik de brukes til å samle inn og behandle data, har vist at de kan forutsi resultater fra valg, på en pålitelig måte. Dette vil da si at en meningsmåling i seg selv kan brukes til å fatte beslutninger på vegne av folket. Den vil ofte være mer presis enn en folkeavstemning, hvor deler av befolkningen unnlater å stemme. Dette vil derfor gi den politiske ledelsen en god pekepinn på hvilke beslutninger som bør fattes. En «public opinion poll» forteller oss derfor hvor folket står, og kan sies å være *vox populi*, stemmen til folket. (Bulmer, 1948, s.548)

Disse argumentene synes å være gjeldene også i nyere tid. I en kronikk fra 2015, skrev Bjørklund at han støtter argumenter for at meningsmålinger ofte kan gi et bedre bilde på hva folket mener, enn en folkeavstemning. Han peker samtidig på at det er en svakhet med meningsmålinger, nemlig at resultater fra folkeavstemninger gir en større legitimitet fordi alle har hatt muligheten til å bli hørt. Han tar deretter opp et viktig element som en innbyggerundersøkelse er bedre på enn folkeavstemninger, nemlig å få frem nyanser og mulige alternative løsninger (Bjørklund, 2015, 13.05). Hva både Bjørklund og Bulmer vektlegger er at man med en innbyggerundersøkelse vil møte på utfordringer med representativitet, skal en slik undersøkelse kunne brukes må det stilles strenge krav til utforming, innhenting og behandling av dataen.

Som vi har vist er det en viss tradisjon for folkeavstemninger i Norge, det har dog vist seg å være lite forskning på lokalt nivå. Noen undersøkelser har forsøkt å se på forskjeller basert på regionale skiller, mens andre har undersøkt hvordan enkeltsaker engasjerer. Det er dog ikke

gjort noen større kvantitative studier på folkeavstemninger om kommunesammenslåing. Med tanke på at det ikke er mer enn 9 år siden en offentlig etat fikk ansvaret for å samle inn data for folkeavstemninger, vil det derfor ikke være mulig å bruke en overordnet teori når vi skal undersøke oppslutning og resultater ved folkeavstemninger om kommunesammenslåing. Vi vil derfor se på hvordan valgforskningen i Norge har utviklet seg, og forsøke å bruke teorier fra Stortings- og lokalvalgforskning til å besvare våre problemstillinger.

2.1 Valgforskning

I valgforskning har man ulike typer valg. Det kan være stortingsvalg, presidentvalg, folkeavstemninger og mange andre former av valg. I et politisk valg er det at man kan velge hvem som skal styre, det som skiller et demokrati fra et diktatur. Valg er med andre ord grunntanken demokratiet hviler på. Det finnes to hovedtyper demokrati, direkte og indirekte demokrati. De fleste moderne demokratier bygger på en representativ modell, et unntak er Sveits hvor det gjennomføres et stort antall folkeavstemninger. En innbygger i Sveits kan måtte ta stilling, å stemme på rundt 20-30 spørsmål på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå i løpet av et år. I en norsk kontekst er det på den andre siden vanlig å ta stilling til slike spørsmål hvert andre år, med tanke på Stortingsvalg og kommune- og fylkestingsvalg. Når man skal studere velgeratferd må det alltid ses i sammenheng med det valgssystem velgerne operer innenfor (Valen, 1995). Det vil legge premissene for valgmulighetene, og viktigheten av et valg. Som tidligere nevnt er ikke folkeavstemninger i en norsk kontekst en primær del av den demokratiske styringskjede. Velgernes påvirkningskraft ligger i hovedsak ved Stortingsvalg, fylkestingsvalg, og kommunestyrevalg. Det er knyttet en rekke argumenter for å ha et representativt system. I et representativt system gir folket sitt mandat til heltidspolitikere som kan vie større oppmerksomhet til å fatte beslutninger. Videre vil et representativt demokrati være fleksibelt. I motsetninger til folkeavstemninger kan man finne kompromisser mellom grupper i form av forhandlinger. Man vil også kunne stille representantene ansvarlig for deres beslutninger. Noe man ikke kan ved anonyme folkeavstemninger.

Valg som studieobjekt er i Norge en relativt ung gren. Det første studiet som ble gjort på valg i Norge ble gjort i 1949, da Paul Lazarsfeld gjorde en landsomfattende studie på et representativt utvalg, i forbindelse med Stortingsvalget samme år (Valen, 1995).

Videre har ett av pionerverkene innenfor norsk valgforskning blitt gjort av Gabriel Øidne som i 1957 påviste at det var en stabilitet i de regionale motsetningene i partifordelingene. Begge

disse verkene har stått som viktige verk innenfor norsk valgforskning, og man kan si at de har hentet inspirasjon fra to ulike internasjonale tradisjoner innenfor valgforskning. Den første studien fra 1949 som brukte intervju som forskningsdesign kan knyttes til Columbia-skolen som fokuserer på sosiale aspekter ved stemmegiverne. Den andre undersøkelsen som ble gjort av Øidne fokuserte på psykologiske aspekter. Dette gjorde han ved å sette ett skille mellom Vest- og Sør-Øst Norge, hvor han mente at forhold som bedehuskulturer preger velgerne ved valg. Det har spesielt vært kontroverser rundt Øidne sin plass i valgforskning, men de har begge vært med på å danne et utgangspunkt for valgforskning i Norge (Valen, 1995).

Innen statsvitenskapen har forskningen tradisjonelt vært opptatt av tre forskningsspørsmål. De er: hvorfor unnlater folk å stemme, hva får folk til å stemme? og hva stemmer de?

2.2 Hvorfor unnlater folk å stemme?

Det finnes en rekke ulike årsaker til at folk unnlater å stemme ved valgdagen eller ved folkeavstemninger.

En gjennomgang av valgundersøkelser fra 1965 og 2005 finner man at det er en stabil forklaring på hvorfor noen velger å delta ved valg og noen blir hjemmesitterne. Den mest avgjørende forklaringen man finner er at de yngste, de under 30 år, er minst tilbøyelige til å delta i valg. Gjennom valgene fra 1993 og til 2005 er sannsynligheten for å delta blant folk over 30 år over ti prosent høyere enn de som yngre.

En forklaring til dette kan være det man innen valgforskningen kaller «livssyklusforklaringen». Nemlig at folk over 30 og i parforhold er mer berørt av politikken enn unge og enslige. Denne forklaringen er lik for hjemmesittere ved Stortingsvalg og enda sterkere og tydeligere ved kommunevalg.

Samtidig finner man at økonomi er en utslagsgivende faktor for om man deltar i valg eller ei. «Økende utdanning og stigende inntekt gir større sannsynlighet til å delta i valg» (Pettersen, 2009, 06.10). Tradisjonelt sett har en også sett at valgdeltakelsen er noe lavere i periferien enn i sentrum. Dette kan skyldes at det er lengre reisevei for å komme til valglokalet enn i mer sentrale strøk. Andre erfaringer viser også at lavere politisk interesse, fører til lavere politisk deltakelse.

2.3 Hva får folk til å stemme?

Hvorfor folk bruker stemmeretten er et sentralt og vedvarende tema innenfor statsvitenskapen.

Det rasjonelle perspektivet tar utgangspunkt i at den enkelte velger og vedkommendes avveininger mellom gevinster og kostnader knyttet til det å stemme (Downs, 1957). En rasjonell velger vil møte opp i stemmelokalet å avgi sin stemme, så lenge kostnadene knyttet til å stemme er lavere enn gevinstene av å stemme. Kostnader i denne konteksten vil kunne dreie seg om transportkostnader til og fra stemmelokalet, tidsbruk, samt det å holde seg informert om hva de enkelte partiene står for (Bergh & Christensen, 2013, s. 48). Når det gjelder gevinsten av å stemme, handler dette om mulighetene en enkelt stemme har til å påvirke utfallet av valget. Sannsynligheten for at en enkelt stemme vil avgjøre resultatet forekommer ytterst sjelden. En studie gjort av Patricia Funk (2010) fant at dette bare har skjedd ved 7 anledninger gjennom 40.000 gjennomførte valg i USA, slik at muligheten for at den ene stemmen skal utgjøre en forskjell er mikroskopisk (Bergh & Christensen, 2013, s. 48). Som regel vil kostnadene ved å stemme være større enn gevinsten skal vi tro ovenfor nevnte eksempel. Likevel er det slik at mange velger å stemme. Dette misforholdet mellom teori og virkelighet går i forskningsfeltet inn under navnet «stemmeparadokset». Andre forskere finner at det ikke bare er gevinsten som er lav ved å stemme. Kostnadene knyttet til stemmegivning er også lave, slik at en streng tolkning av rasjonalitetsbegrepet bare vil gi et begrenset bidrag i forståelsen av variasjonen i valgdeltakelse (Aldrich, 1993, s. 261).

En annen type forskning som vinner fram går på at velgeren selv er motivert til å stemme gjennom en følelse av borgerplikt (Blais, 2000). Indre motivasjon kan komme fra en etisk vurdering om at en selv må yte slik som en forventer at andre gjør (Feddersen, 2004, s.100). Presset trenger ikke nødvendigvis å komme fra venner eller familie, men kan også komme fra fagforeningsledere, religiøse ledere eller ledere av andre typer sosiale nettverk. Videre vil disse type ledere prøve å mobilisere medlemmene sine, som igjen vil oppmuntre hverandre til å bruke stemmeretten (Shachar & Nalebuff, 1999, s.535).

En feltstudie fra Michigan i USA undersøkte om flere gikk til urnene ved å sende informasjonsbrev om valget. En gruppe fikk tilsendt brev om at å stemme var en borgerplikt, en annen gruppe fikk tilsendt brev om at forskere ville gjøre research om valgforskning basert på gruppens stemmer, en tredje gruppe fikk tilsendt brev om at forskerne ville gi tilbakemeldinger på hvordan valgdeltakelsen blant familiemedlemmene var og en fjerde testgruppe fikk tilsendt brev om at valgdeltakelsen ville bli avslørt til resten av familiemedlemmene og naboene (Gerber, Green & Larimer, 2008, s. 34).

Funnene av studien var klare. Blant de som fikk tilsendt brev om at naboen hadde stemt eller ikke, fikk man en høy valgdeltakelse. De andre gruppene fikk også noe høyere valgdeltakelse. Studien konkluderer med at folk generelt har en tendens til å følge sosiale normer når de tror at andre observerer deres handlinger, for å unngå å komme i forlegenhet.

Mange av forklaringene som preger forskningsfeltet i spørsmålet om hvorfor folk stemmer er i stor grad bygget på ideene om sosiale normer og på rasjonalitetsmodellenes kost/nyttevurderinger. Eksempelene nevnt tidligere illustrerer dette godt. Til tross for omfanget av forskning på feltet er det fortsatt mye utforsket. Andre Blais sier at han er «impressed by the gaps in our knowledge» (Blais, 2006, s. 122). Han sikter til at valgdeltakelse er et komplekst og sammensatt fenomen. Med mye fokus på forskning om valgdeltakelse med bakgrunn i henholdsvis makro- og mikroundersøkelser er det blitt etablert en imponerende liste med mulige forklaringer (Bergh & Christensen, 2013, s. 49). Det er ikke enkeltfaktorer som forklarer mye av deltakelsen, men mange forklarer litt. Man bruker ofte kontekstuelle forklaringer, individuelle forklaringer og institusjonelle forklaringer på å forklare valgdeltakelsen (Aardal, 2002; Bergh & Christensen, 2013). Vi mener at denne inndelingen vil være overførbart til vår kontekst. I vår oppgave har vi valgt å omtale individuelle forklaringer som trekk ved befolkningen. Kontekstuelle forklaringer vil bli omtalt som trekk ved kommunen. Institusjonelle forklaringer vil bli omtalt som trekk ved avstemningene.

2.3.1 Individuelle forklaringer

Det første nivået er trekk ved befolkningen, innenfor dette nivået gjelder egenskaper ved enkeltindividet og grupper, individet inngår som en del av. Siden vi i vår oppgave opererer med aggregert data, hvor vi ser på befolkningssammensetning vil det være variasjoner i befolkningssammensetningen mellom kommuner som vil bli målt. Det første temaet innenfor trekk ved befolkningen vil være befolkningens ressurser. En befolknings økonomiske og sosiale ressurser, påvirker ikke bare hva befolkningen stemmer, men også om de stemmer. Som vi kommer tilbake til vil de som ikke benytter seg av stemmeretten sin, «hjemmesitterne», ofte ha noen fellestrekk med hverandre. Lavt utdanningsnivå, lav inntekt, ung alder, og at de er uorganiserte, er blant fellestrekene. Dette er altså den typiske hjemmesitteren, men det vil også være andre trekk ved befolkningen som spiller en rolle for om stemmeberettigede benytter seg av stemmeretten.

En forklaringsfaktor kan være egeninteresser. Hvis deltakelse i valg vil gi nok fordeler vil ikke de sosioøkonomiske egenskapene hindre velgere fra å stemme. Forskning finner også at normer spiller en viktig rolle i å forklare variasjon i valgdeltakelse (Aardal, 2002, s. 24-29).

For å “oversette” dette til vår oppgave vil vi se på ulike individuelle trekk ved befolkningen, som vi mener kan ha en påvirkning i variasjonen av oppslutning. Har kommunen en høy andel personer med høyere utdanning? Har kommunen lav prosentandel innvandrere? Eller høy prosentandel arbeidsledige?

2.3.2 Kontekstuelle forklaringer

Selv om trekk ved befolkningen forklarer noe av årsaken til variasjonen, vil den ikke kunne stå alene som en forklarende faktor for hvorfor velgere velger og hvorfor hjemmesitterne sitter hjemme. Det kreves supplerende forklaringer. Kontekstuelle forklaringer ser på forholdene rundt individene, dette omfatter blant annet familiær påvirkning, lokalsamfunnets rolle og arbeidsplassen som et medium for meningsdannelse. Fellesnevneren vil ofte være hjemkommunen. Sett under ett vil disse kontekstuelle forholdene kunne fungere på to måter, enten underbygge individets egne meninger eller utfordre dem. Krysspess har blitt mye diskutert i forskningslitteraturen og det viser seg at der hvor individets standpunkter møter motstand, vil ofte velgere passiviseres. Det vil si at istedenfor og aktivt fronte egne meninger, trekker velgere seg tilbake og lar være å delta i politisk aktivitet, som da omfatter å delta ved valg (Aardal, 2002, 29-32). Nærmiljøet er også en avgjørende faktor som bestemmer om velgere utøver stemmeretten sin. «Størrelsen på lokalmiljøet kan også spille en viktig rolle ved at den sosiale integrasjonen – og derved også sannsynligheten for å delta – er større i små kommuner enn i store» (Aardal, 2002, s.30). Den politiske kontekst har blitt pekt på som en annen faktor som avgjør om velgere bruker stemmeretten sin. Hvordan valgkampen utarter seg og om det er klare motsetninger i sakene som får oppmerksomhet (Aardal, 2002). Generasjoners bruk av stemmeretten er også forskjellig. Dette kan knyttes til det politiske klimaet som var når man var i fasen av livet hvor man danner seg mening om politikken (Miller, 1992, s.33).

For å overføre dette til vår kontekst, vil vi se på ulike forhold som vi mener kan påvirke befolkningens holdninger. Økonomiske mål, vil si noe om kommunens muligheter til å tilby tjenester. Størrelse og sentralitet kan si noe om befolkningens tilknytning til nabokommuner, og da også om en mulig endring av kommunestruktur vil påvirke befolkningen. Videre vil det politiske klimaet bli belyst ved at vi undersøker om de øverste politiske posisjonene er besatt av klare motstandere mot kommunesammenslåing eller ikke. Dette vil kunne skape engasjement rundt befolkningen, som igjen kan påvirke variasjon i oppslutning. Vi har derfor valgt å kalle dette for trekk ved kommunen i vår kontekst.

2.3.3 Institusjonelle forklaringer

Institusjonelle forklaringer beskriver hvordan et valg er designet. Folkeavstemninger og Stortingsvalg vil være to eksempler på slike design. Men det trenger ikke være så store forskjeller i design, for at man kan se variasjoner i valgdeltakelse. Registrering av velgere er en designtype som gir en høy valgdeltakelse i forhold til de registrerte velgerne, men ser man på valgdeltakelsen opp mot alle med stemmerett synker valgdeltakelsen med innføring av velgerregistrering. Et annet moment i valgdesign er om man har flertallsvalg eller proporsjonale valg. Valgdeltakelsen er langt høyere når velgerne stemmer i et proporsjonalt valg. Dette kan forklares ved at man åpner opp for at flere partier kan være delaktige i politikken, selv om de ikke får flesteparten av stemmene. Skal vi overføre dette til vår kontekst, må vi se på hvordan folkeavstemningene har blitt holdt i de ulike kommunene. Variasjonene vi kan undersøke vil da for eksempel være antall svaralternativer, når folkeavstemningen er blitt avholdt og hva stemmerettsalderen er.

2.4 Hva stemmer de?

Folk har mulighet til å stemme på ulike partier ved valg. I en folkeavstemning er det ofte mer konkrete saker enn et parti man stemmer over. I hovedsak baserer kommunereformen seg på spørsmål om ja eller nei til kommunesammenslåing med naboen. Likevel vil det være interessant å se på hvordan de ulike partiene profilerer seg. Når folk stemmer på partier, kan man anta at man i enkelte tilfeller vet hvordan velgere ville stemt i en folkeavstemning, gjennom å tenke på hvordan partiene stiller seg til kommunesammenslåingsspørsmålet. Høyre er som kjent pådriveren for reformen og Senterpartiet er motstanderen av reformen. Likevel vil det være nyttig å se på dette på en generell måte, med tanke på hvordan folk stemmer. (Teorien som omtales nedenfor er hentet ut fra analyser av kommunevalget fra 2011 gjort i boken «Et robust lokaldemokrati» skrevet av Bergh & Christensen (Bergh & Christensen, 2013, s.37-40).

Når det gjelder hva folk stemmer til vanlig, er dette i stor grad preget av partiens sosiale profil når det gjelder kjønn, alder, minoritetsbakgrunn, utdanningsnivå og bosted. Partiernes velgerskarer preges i stor grad av slike variabler. Partiene på venstresiden har et klart flertall av kvinnelige velgere. Menn er mest tilbøyelige til å stemme på partier på høyresiden. Senterpartiet hadde et overraskende stort flertall av kvinner ved valget 2011. Når det gjelder alder har de tre «sentrum-venstre-partiene» (SP, SV, AP) hatt en omtrent like stor andel av unge velgere, ingen av partiene har svært mange eller spesielt få i denne gruppen. Dette er annerledes fra tidligere hvor SV tradisjonelt gjorde det bra blant de yngre velgerne og

Arbeiderpartiet gjorde det dårlig. Når det er sagt har hverken SP eller AP en klar aldersprofil blant velgerne sine (Bergh & Christensen, 2013, s. 39).

En velgergruppe som stadig er i vekst og som blir mer og mer viktig ved norske valg, er personer med minoritetsbakgrunn. I enkelte kommuner utgjør denne gruppen personer en betydelig andel av alle velgerne i kommunen slik at de er blitt et viktig velgergrunnlag for de ulike partiene. Arbeiderpartiet og SV har tradisjonelt vært partiene for personer med minoritetsbakgrunn fra Asia, Afrika eller Latin-Amerika.

Når det gjelder de siste tre «velger kjennetegnene», nemlig sektor, bosetning og utdanningsnivå i store eller små kommuner, er det to klare mønstre en ser. SV er i overrepresentasjon blant høyt utdannede i offentlig sektor, og Senterpartiet gjør det best i de små kommunene. Andelen offentlige ansatte er også høy i Arbeiderpartiet.

Når det gjelder de borgerlige partienes kjennetegn ved velgere varierer dette også. Kvinner er som ved tidligere valg overrepresentert blant KrF. Ved valget 2011 var menn overrepresentert i FrP, mens overrepresentasjon av menn i Høyre er noe mindre i 2011 enn ved tidligere valg. Aldersprofilen til H, Frp og KrF avviker bare i beskjeden grad fra aldersfordelingen blant alle velgere. Venstre derimot har en mer klar ungdomsprofil.

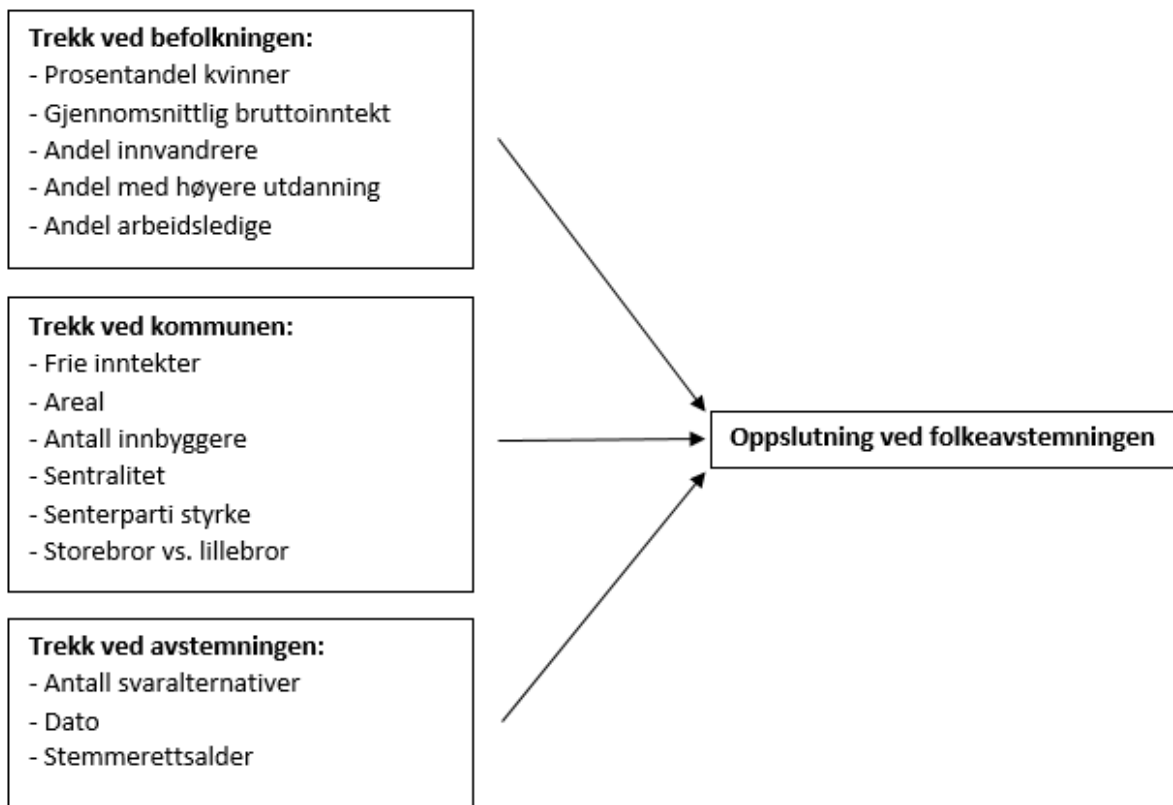
Ser man til minoritetsvelgere er de underrepresentert blant alle de borgerlige partiene. Selv ikke Venstre med sin liberale politikk, klarer å strekke ut til minoritetsvelgere i særlig grad. Høyre og Fremskrittspartiets velgere er i stor grad ansatte i privat sektor. Venstre og Høyres velgerskare har et høyt utdanningsnivå, mens Frp's velgere har et lavere utdanningsnivå enn snittet for alle velgere. Den sosiale profilen til Frp kan sammenlignes med dem som ikke deltar i valg, nemlig hjemmesitterne. Det kan dermed gi grunnlag for å tro at Fremskrittspartiet rekrutterer velgere som ellers ville ha sittet hjemme på valgdagen. Høyre har ofte velgere fra de større byene, mens KrF har sterkest støtte blant de som bor i mellomstore kommuner. Når det gjelder de mindre byene er det mindre forskjeller etter kommunestørrelse.

3. Hva forklarer variasjon i oppslutning?

Valgforskningen i Norge som har undersøkt oppslutning har ofte konsentrert seg om Stortingsvalg, kommunevalg, fylkestingsvalg. De fleste av disse har forsøkt å forklare variasjonen i valgdeltakelsen ved å bruke ulike variabler som kan deles inn i kategorier. Disse kategoriene har vi valgt å kalle; trekk ved kommunene og trekk ved befolkningen. Vi har videre sett at trekk ved valgordningen kan gi utslag på valgdeltakelsen og har derfor valgt å inkludere dette som en kategori.

Kommunereformdebatten har i stor grad vært preget av argumenter om størrelse (se Vabo-utvalget) og økt grad av sentralisering. Man ønsker et minimumsantall på 15.000-20.000 innbyggere per norske kommune (Vabo, 2014, s. 11) for å sikre bedre kvalitet i oppgaveløsningen. Dilemmaet er at man har mange kommuner med lavt innbyggertall, slik at det vil bli en omfattende reform om Vabo-utvalget sine anbefalinger skulle blitt fulgt av enhver kommune. Dette ville betydd at man satt igjen med rundt 100 kommuner, mot dagens 426 kommuner. Med en så radikal endring på det nærmeste offentlige forvaltningsnivået vil det være naturlig å forvente sterke reaksjoner. Blant de som har engasjert seg i debatten er Senterpartiet. Partiet mener kommunereformen er en sentraliseringsreform som svekker de lokale folkestyrene (Senterpartiet, 2017, 30.01). Vi antar at en slik reform også engasjerer befolkningen, og at det vil være høy oppslutning ved avstemningene i de kommunene som har valgt å holde folkeavstemning om kommunesammenslåing. Med tanke på at både argumentene om størrelse og sentralitet i vår oppgave blir omtalt som trekk ved kommunene, finner vi det hensiktsmessig å se på slike variabler først.

Figur 3.1: Teoretisk kausalmodell 1, trekk som påvirker oppslutningen

3.1 Tre trekk som forklarer variasjon i oppslutning

3.1.1 Trekk ved kommunene som forklaringsfaktor for oppslutning

Forskere som har sett på variasjoner ved oppslutning ved folkeavstemninger har gjerne sett på ulike trekk ved kommuner for å forklare variasjon i oppslutning. Vi har valgt å bruke mange av de samme variablene for å se på variasjoner mellom kommunene. Trekkene vi har valgt å ta med er, sentralitet, areal, innbyggertall, politisk ledelse i kommunen, frie inntekter og storebror vs. lillebror. I vår studie har vi forsøkt å operasjonalisere disse på en hensiktsmessig måte. Hvordan dette vil bli gjort vil nå bli gjennomgått.

For å starte med å se på trekk ved kommunene vil vi se på innbyggerstørrelse.

Antall innbyggere per kommune vil være av interesse når man har med valgdeltakelse å gjøre. Saglie slår fast at størrelsen på kommuner vil ha en viss betydning for valgdeltakelsen i tre av fire lokalvalg (Saglie, 2009, s.176). Storbyene og de mindre kommunene har gjennomgående høyest valgdeltakelse ved kommunevalg og stortingsvalg. I kommuner med folketall på 20-60 000 var valgdeltakelsen lavere enn ellers (Saglie, 2009, s. 176). Ser man på nasjoner som helhet, er det ofte de mindre befolkningsrike landene som har høyest oppslutning ved valg,

sammenlignet med mer befolkningsrike land. Dette gir oss grunnlag for å tro at befolkningsstørrelse har en påvirkning på oppslutning ved folkeavstemningen, og er høyest i kommunene med lavest innbyggertall. Vår antakelse vil da være at kommuner med lavt innbyggertall vil ha en høyere oppslutning i folkeavstemningene, enn en kommune med høyt innbyggertall.

Ser vi videre på sentralitet knyttet til valgdeltakelse i folkeavstemninger finnes det ulik forskning. I vår oppgave bruker vi en definisjon på sentralitet gitt av SSB som går fra 0-3 (0- minst sentral – 3 mest sentral). I en undersøkelse som så Norge under ett i perioden 1945-2011 med fokus på sentralitet, ser man ulike tendenser. Valgdeltakelsen i grisgrendte strøk har tidligere ligget under landsgjennomsnittet, men fra kommunevalget 1983 har den gjennomsnittlige valgdeltakelsen i de minst folkerike kommunene (færre enn 2500 innbyggere) ligget et hakk over de andre. (Bjørklund, 1999, s. 208). Oslo, som er en sentral kommune, «tronet» tidligere med høyest valgdeltakelse. Valgdeltakelsen lå her høyt over landssnittet, i tråd med sentrums posisjon, men i en lang periode lå valgdeltakelse under landssnittet, frem til det tangerte landssnittet i 2007 (Bergh & Christensen, 2013, s. 132-134). Siden valgdeltakelsen i de grisgrendte kommunene har ligget et hakk over valgdeltakelsen i de mer sentrale strøk (som tangerer landssnittet), er vår antakelse at jo mindre sentral kommunen er jo høyere er valgdeltakelsen.

Videre har vi hatt et ønske å se på om areal har noen betydning for oppslutning ved folkeavstemningene. I forskningsfeltet er det ikke så mange studier som knytter seg til dette direkte, men areal henger ofte sammen med reisevei til valglokalet. Vi baserer oss også på en slik tankegang om at de større kommunene målt i km² følgelig vil ha lenger reisevei til valglokalet. Man har studert dette fenomenet og kommet fram til at valgdeltakelsen er høyest der reiseveien er kortest (1-2 miles), og noe overraskende høy der reiseavstanden er overdrevent lang (6-10 miles). Valgdeltakelsen er forøvrig lavere der det er middels lang (2-5 miles) reisevei. Valgdeltakelsen kan på den måten forklares som en U-kurve (Gimpel & Schuknecht, 2003, s. 481). Når det gjelder lengre avstander på 5-10 km er avstanden lite avgjørende for avstanden til valglokalet, da vedkommende trolig velger bilen. Derimot hvis en velger kun har 400 meter å gå og dette valglokale blir stengt, slik at det nye valglokalet blir liggende 1,5 km unna, har dette en påvirkning på valgdeltakelse. Følgelig vil også personer uten bil ha mindre sannsynlighet til å avlegge stemme, dersom man har lengre reisevei (Bhatti, 2012). Gitt at man ikke har bil og har lang reisevei til valglokale, samt at reisevei og

areal henger sammen, vil vår antakelse være at en kommune med stort areal vil ha en lavere oppslutning ved folkeavstemningen, enn en kommune med et mindre areal.

Frie inntekter er også en variabel som ofte brukes når man ser på valgdeltakelse i valg. I Norge er det store forskjeller knyttet til de ulike kommunene basert på frie inntekter per innbygger per kommune. Generelt kan man omtale frie inntekter som midler kommuner og fylkeskommuner fritt kan disponere uten andre føringer fra staten enn gjeldende lover og regler (Regjeringen, 2016, 06.10). De kommunene med de høyeste frie inntektene finner vi ofte i de små kommunene. Av kommuner med under 3000 innbyggere er det bare Rennesøy som står oppført med lave frie inntekter. Det store flertallet tilhører gruppen som har høye eller middels høye frie inntekter pr innbygger. Da man ofte finner at det er de små kommunene basert på innbyggertall som har de høyeste frie inntektene, samt at de er best dekket av kommunale tjenester, gjør at vi kan tenke oss at slike kommuner er mest interessert i å verne om sine tilbud og tjenester. Folk i kommuner med lavt folketall er også mer tilfredse med tjenestene enn i de mer folkerike kommunene (Monkerud & Sørensen, 2010, s. 265). Folk i små kommuner har lettere for å mobilisere velgere og nærheten til politikere gjør at valgdeltakelsen ofte er høyere i kommuner med lavt folketall. Grunnet at kommunene er små i folketall og vil verne om sine tjenester, vil vår antakelse være at oppslutningen i kommuner med høye frie inntekter, vil være høyere enn i en kommune, med lavere frie inntekter.

I vår undersøkelse har vi hatt et ønske om å se hvor sterkt Senterpartiet er representert i kommunen. For å gjøre dette har vi sett på den politiske ledelsen i kommunen, nærmere bestemt ordfører- og varaordførerspartitilhørighet.

Parti til ordfører (og vara) gir ofte et inntrykk av hvilket parti som er størst i den enkelte kommune. For å undersøke dette har vi sett på hvilke kommuner som har Senterparti (SP) ordfører eller varaordfører. Videre har vi kodet det slik hen at i kommuner som både har ordfører og varaordfører fra SP, har en sterk tilslutning til SP. I kommuner som enten har varaordfører eller ordfører fra Sp, vil Sp ha en svakere tilslutning enn der man både har ordfører og varaordfører verv besatt av SP. Tilslutt har vi kommuner der man hverken har vara eller ordfører fra SP, slik at tilslutningen for SP er lavest her.

I Norsk politikk har Senterpartiet den siste tiden vært i stadig fremmarsj på meningsmålinger. Mange mener at de fremstår som garantisten mot sentralisering og ufrivillige sammenslåinger. At partiet har tatt et så sterkt standpunkt til reformen, tror vi vil gi utslag.

De politiske partiene har som kjent en viktig rolle i å mobilisere og rekruttere velgere til å stemme. På den måten antar vi derfor at Senterpartiet, som sterkeste motstander av reformen, har mobilisert velgere. Vår antakelse vil da være at i kommuner der Senterpartiet står sterkt vil valgdeltakelsen være høy, sammenlignet med en kommune der Senterpartiet ikke står sterkt.

Videre har vi også hatt et ønske å se på om kommuner som er med i sammenslåingsalternativer, har noen forskjeller i valgdeltakelse basert på størrelse. Sagt med andre ord, ønsker vi å se på et storebror- vs. lillebrorforhold, basert på oppslutning ved folkeavstemningene. For å finne et forhold her har vi tatt kommunens innbyggertall delt på den største kommunens innbyggertall i det nye sammenslåingsområdet.

For å ta et eksempel kan man se på Kristiansandsområdet, som var i diskusjoner om et K5 alternativ. Her vil Kristiansand kommune ha verdien 1, da man tar innbyggertall i Kristiansand kommune (88447) delt på innbyggertallet i Kristiansand kommune (88447), som er den største kommunen i dette området.

For å se på storebror-lillebrorforholdet Søgne kommune har, tar man innbyggertallet til Søgne kommune delt på innbyggertallet til Kristiansand kommune. Dette blir altså $11\,206$ (innbyggertall til Søgne) delt på $88\,447$ (innbyggertall til Kristiansand) og får en verdi på $0,13$. Denne verdien viser hvor mye større storebroren er i forhold til lillebroren. Som vi har illustrert tidligere har vi sett at valgdeltakelsen ofte vil være høyere i kommunene med lavere folketall. Den politiske interessen er også ofte høyere i kommunene med lavt folketall sammenlignet med en større. En av årsakene til dette kan være at en liten kommune frykter å bli spist opp av en større, samtidig som andre ser på verdien av å få bedre tjenester til kommunen. Dette kan igjen øke valgdeltakelsen. Vår grunnleggende antakelse blir da at storebroren i sammenslåingsområdet, vil ha lavere oppslutning enn lillebroren (brødrene).

3.1.2 Trekk ved avstemningen som forklaringsfaktor for oppslutning

I det følgende har vi ønsket å se på trekk ved folkeavstemningen, for å se om dette har noen effekt på oppslutningen ved folkeavstemningen. Tidligere forskning har vist at hvordan en stemmeseddel er utformet kan ha betydning for oppslutningen. Folkeavstemningene har også vært avholdt over en lengre periode, september 2015 – januar 2017, og vi lurte følgelig på om dette har betydning for oppslutningen ved avstemningene. Mange av kommunene som har

hatt folkeavstemning, har tillatt 16 og 17. åringer å stemme. Vi ønsker å se på disse kommunene sammenlignet med kommuner som har hatt 18. års stemmerettsalder, og om dette har hatt betydning for oppslutningen. Slike typer trekk kan vi kalle for trekk ved avstemningen.

Ser vi på antall svaralternativer og hvordan det påvirker valgdeltakelsen, er det et vanskelig mål å se på direkte. Likevel vet vi av tidligere forskning at «designet» på stemmeseddelen vil ha betydning for valgdeltakelsen. Hvis stemmeseddelen blir mer «kompleks» vil det være vanskeligere for velgeren å velge hvilket alternativ vedkommende mener er det beste. Med tanke på at stemmesedlene ikke har hatt noen nasjonal standard å følge, har kommunene hatt stor grad av frihet i forhold til utforming av stemmeseddelen. Gitt at en velger har mange alternativer å velge mellom, vil det bli vanskeligere for velgeren å avgi en gyldig stemme. Skulle dette skje vil det ikke påvirke valgdeltakelse, da en ugyldig stemme vil regnes som ugyldig vil bli regnet med i oppslutningen, men det er grunn til å tro at dersom velgeren har mange alternativer å velge mellom vil vedkommende holde seg hjemme på valgdagen (Kimball & Kropf, 2005, s. 526).

Bli det stilt vanskelige spørsmål, får man ofte ikke den oppslutningen man håper på, sammenlignet når man spør om enklere spørsmål. Designet og lengden av spørsmålet påvirker responsen (Dillman, Sinclair & Clark, 1993, s. 301). Ser man på erfaringer fra spørreskjemaer, hevdes det at mennesket leser teksten med fokus på fysisk informative områder, såkalte «high contrast areas». (Kahneman, 1973, s. 56). Utformingen av spørreskjemaer eller stemmesedler bør derfor være enkelt forståelig og designet bør være tilpasset velgeren. En kompleks stemmeseddel vil bli oppfattet som vanskelig for velgeren, slik at det kan sørge for lavere oppslutning. I denne konteksten vil vår antakelse være at flere svaralternativer på stemmeseddelen, vil medføre større grad av usikkerhet og følgelig lavere oppslutning ved folkeavstemningen.

Et annet trekk vi har hatt lyst til å se på er om tidspunktet for når folkeavstemningen har vært er en påvirkende faktor for oppslutningen. De første folkeavstemningene ble avholdt i september i 2015 og de siste i januar 2017. Det tilsvarer et spenn på halvannet år, der vi tror mye kan ha skjedd. Vi tror at innbyggere har fått mer tid til å sette seg inn i prosessen og samtidig fått «lest seg opp», jo senere folkeavstemningene har blitt avholdt.

Kommunereformen har vært en lang pågående politisk debatt. Det at en omtrent daglig hører om reformen i media, kan medføre at velgerne blir engasjerte og interesserte. Likevel kan det

også slå andre veien ved at velgeren blir så lei hele debatten, at en avstår fra å stemme. Likevel er vår grunnleggende antakelse at jo senere avstemninger har blitt avholdt, jo høyere oppslutning.

Det siste vi vil se på innenfor trekk ved avstemningen, er stemmerettsalder. Når det gjelder vanlige kommune og Stortingsvalg har det vært en tradisjon med 18 års stemmerettsalder. Likevel har enkelte kommuner gjennomført ulike prøveprosjekter der man har senket stemmerettsalderen til 16 eller 17 år. Forskning viser at de yngste velgerne deltar minst, mens deltakelsen øker med økende alder – helt til 50-årene. Derfra ligger den stabilt høyt (Bergh & Christensen, 2013, s. 293). I Norge har avstanden mellom unge velgere og eldre velgere økt med tanke på valgdeltakelsen, selv om den over det hele har sunket noe. Likevel er det de yngre velgerne som har fått størst økning i hjemmesittere. Det er få land i verden som har innført stemmerett for 16 og 17-åringer, men vi kan se noen erfaringer fra Østerrike (har allmenn stemmerett for 16-åringer) og Tyskland (har gjennomført prøveordninger i enkelte kommuner). Likevel er hovedkonklusjonene fra de landene ganske lik: den samlede valgdeltakelsen synes å gå noe ned da de yngste velgerne deltar i mindre grad enn velgerbefolkningen generelt (Bergh, 2014, s. 31). Likevel antas det å ha positive effekter for valgdeltakelsen blant disse velgerne for senere i livet. Vi antar derfor at valgdeltakelsen ved folkeavstemningene vil være noe lavere for kommuner som har satt stemmeretten til 16 og 17 år, enn kommuner som har satt grensen til 18 år.

3.1.3 Trekk ved befolkningen som forklaringsfaktor for oppslutning

Den siste gruppen trekk vi vil se på om har en påvirkning på oppslutningen ved folkeavstemningen er trekk ved befolkningen. Her vil vi se på prosentandel kvinner per kommune, gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger pr kommune, prosentandel innvandrere pr kommune, prosentandel av befolkningen over 16 år med høyere utdanning pr kommune og prosentandel arbeidsledige pr kommune, for å se på om dette har noen betydning for oppslutningen ved folkeavstemningene.

Den første variabelen vi vil se på er prosentandel kvinner per kommune. I en rapport fra Helsedirektoratet har man sett på valgdeltakelse blant kjønn. Her finner man at kvinner hadde en litt høyere valgdeltakelse enn menn ved stortingsvalget 2013, med tre prosent (Barstad & Sandvik, 2015, s. 103). En undersøkelse fra USA har sett på kjønnsforskjeller når det kommer til valgdeltakelse. I en analyse av valg fra 1980-2012 finner de at i hvert presidentvalg så er

valgdeltakelsen når det kommer til kvinner, noe høyere enn hos menn (CAWP, 2015, s. 1). Med bakgrunn i dette vil vår antakelse være at en kommune med relativt stor prosentandel kvinner, ha en høyere valgdeltakelse enn en kommune med lavere prosentandel kvinner. Videre vil vi se på om gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger per kommune har en påvirkning på oppslutning. Forskning om inntekt ved andre valg viser blant annet at fattige har mindre sannsynlighet til å stemme ved valg, enn resten av befolkningen (Rosenstone, 1982, s. 36). En annen rapport har sett på deltaking, støtte, tillit og tilhørighet ved hjelp av statistikk, der man fant at «*personer med [...] høyere inntekt har høyere valgdeltakelse*» (Barstad & Sandvik, 2015, s. 117).

Høyt utdannede og høyinntektsgrupper stemmer også oftere ved lokalvalg (Ryste, 2015, 07.05). Med bakgrunn i dette, er vår antakelse at kommuner med høy gjennomsnittsinntekt har høyere oppslutning ved folkeavstemming enn kommuner med lavere gjennomsnittsinntekt.

Det er forskjeller mellom de enkelte kommunene i prosentandel innvandrere i befolkningen per kommune. Forskning viser at det er variasjon mellom norskfødte og innvandrere når det kommer til valgdeltakelse. Når det gjelder Stortingsvalg har valgdeltakelsen blant innvandrere ligget omtrent 25 prosentpoeng lavere enn befolkningen som helhet (Sterri, 2013). Andre erfaringer i Norge viser at «innvanderne har tradisjonelt hatt lav valgdeltakelse» (Aardal, 2002, s. 265). Ved valget i 1999 benyttet 43 prosent av alle innvandrere med stemmerett seg av muligheten. Når det er sagt viser det seg at lengre botid i Norge, øker deltagelsen, men som følger av nye landsmenn og unge innvandrere (gjerne førstegangselgere) blir trenden synkende over det hele. Dette støttes opp av Saglie som finner at «hvis ikke innvandrere befolkningen hadde blitt tilført nye velgere, ville valgdeltakelsen ha økt (Saglie, 2009, s. 73-74). Vår antakelse blir da at kommuner med en høy prosentandel innvandrere vil ha lavere valgdeltakelse enn kommuner med lav prosentandel innvandrere.

Når det gjelder om en kommune har en høy prosentandel høyt utdannede eller lavt utdannede, viser forskning at det er forskjeller mellom disse to gruppene knyttet til oppslutning. En begrunnelse for dette forklares med at personer med høyere utdanning har større evne til å forstå politikken enn folk med lav utdanning (Pettersen, 2009, 17.03). En annen studie finner at forskjeller i valgdeltakelse mellom personer med lav og høy utdanning er «større enn man lenge har trodd»: personer med høyskole eller universitetsutdanning har så høy som 75 % sannsynlighet på å stemme ved valg, mens den bare er 56 prosent blant de med lav utdanning (Kjerland, 2015, 15.08). Likevel er det ikke all forskning som peker på like klare

sammenhenger. Som følge av det tidligere utsagnet «personer med høyere utdanning har større evne til å forstå politikken enn folk med lav utdanning», ville en logisk sammenheng medføre at valgdeltakelsen skulle øke i takt med at stadig flere tar høyere utdanning. Pettersen peker på at sammenhengen mellom høy utdanning og valgdeltakelse er fraværende, slik at det kan skyldes andre faktorer. I en studie som så på hvordan utdanning påvirker valgdeltakelse fant man at det å studere hadde en signifikant positiv effekt på både valgdeltakelse og at det førte til at flere signerte seg for å avgi stemme. Likevel fant man at for hvert ekstra år en hadde studert, hadde lav effekt på hvor stor sannsynligheten for å registrere seg som velger (selv om det var statistisk signifikant) (Tenn, 2007, s. 458). Med bakgrunn i dette vil vår antakelse være at en kommune med høy prosentandel høyt utdannede vil ha høyere oppslutning enn en kommune med lav prosentandel høyt utdannede.

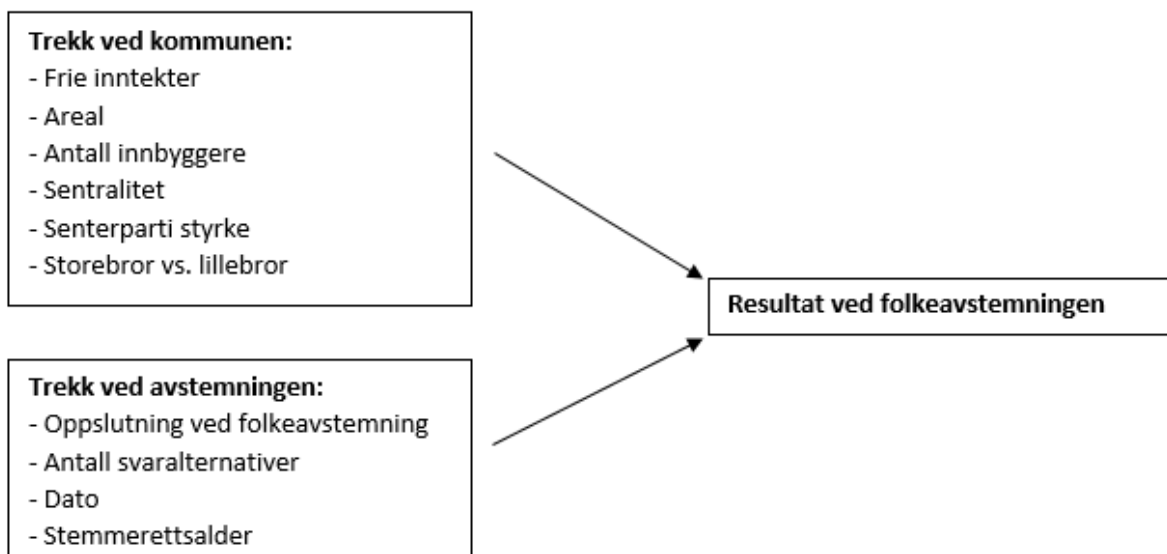
Forskning viser også at arbeidsledighet kan ha en påvirkning på valgdeltakelse. Erfaringer viser at når en person har økonomiske problemer, som ofte innebærer å være arbeidsledig, så bruker vedkommende sine ressurser og tid på seg selv, og ikke på å stemme (Rosenstone, 1982, s. 26). På den andre siden kan også økt arbeidsledighet medføre høyere valgdeltakelse. Ut fra et rasjonelt perspektiv kan man logisk tenke seg at den arbeidsledige velger å stemme dersom vedkommende føler nytte av å gjøre det (se Downs, 1957). Kostnadene og tid knyttet til å stemme veies da opp mot effekten av å stemme. Altså hva vedkommende «får igjen» av å stemme. Med bakgrunn i dette vil vår antakelse være at kommuner med høy prosentandel arbeidsledige ha lavere oppslutning enn en kommune med lav prosentandel arbeidsledige.

4. Hva forklarer variasjon i resultatene?

4.1 To trekk som forklarer resultatet ved folkeavstemningene

Når vi skal undersøke hva som forklarer resultatene etter folkeavstemningen vil vi ta utgangspunkt i to av trekkene som ble introdusert i gjennomgangen av oppslutningen, trekk ved kommunene og trekk ved avstemningen. Trekk ved befolkningen har vi utelatt. Årsakene til dette er at det er lite teori som kan knyttes direkte til holdninger ved kommunesammenslåing. Vi har vanskelig for å kunne forklare hvordan en kvinneandels variasjon mellom to kommuner, kan si noe om resultatet av avstemningen. Folkeavstemningene har vært anonyme, og vi kan derfor ikke bruke individ-data. Teori som omhandler aggregert data på holdninger til sammenslåing basert på trekk ved befolkningen er så langt vi har sett, mer eller mindre ikke-eksisterende.

Figur. 4.1: Teoretisk kausalmodell 2, trekk som påvirker resultatet

Oppslutning forklarer hvor mye et valg mobiliserer, mens resultatet forklarer hva de stemmeberettigede stemmer. Resultatet blir målt i hvor stor andel som har svart ja til kommunesammenslåing. Vi har ikke skilt mellom ja-alternativer, men heller vært interessert i ja-nei forholdet mellom kommunene. Selv om en folkeavstemning ofte har polariserende spørsmål, har det i avstemningene vært nyanser. Man har hatt flere ja-alternativer hvor man kan velge hvem man ønsker å slå seg sammen med. Andre har vært knyttet mer til den

tradisjonelle typen avstemning, hvor man enten stemmer for eller mot sammenslåing. Når det gjelder resultatet ved folkeavstemningene vil vi se på variasjoner mellom kommunene, på hvordan de gjennomførte avstemningen og når den ble avholdt. Variasjoner vi vil undersøke mellom kommunene er blant annet økonomi, størrelse og Senterpartiets styrke. Ved folkeavstemninger vil resultatet kunne påvirkes av mange faktorer. Vi har en antakelse om at oppslutning også vil kunne forklare variasjon i resultatet.

4.1.1 Trekk ved kommunen som forklaringsfaktor for resultat.

Vår første antagelse om hva som påvirker resultatene ved en kommunesammenslåing vil være kommuneøkonomi. En kommunesammenslåing betyr ikke automatisk at alle blir mer tilfredse. Sett at en velstående kraftkommune oppe i dalen blir slått sammen med en folkerik nabokommune ved kysten, vil dette utløse stordriftsfordeler. Dog vil ikke denne gevinsten være stor nok til å kompensere for at kraftkommunen må dele inntektene sine med folk i nabokommunen. En sammenslutning vil gjøre befolkningen i kraftkommunen mindre tilfredse. Slik sett vil en sammenslåing bedre den økonomiske situasjonen per innbygger totalt, men for den rike kommunen, isolert sett, vil det den økonomiske situasjonen bli dårligere – selv om den frigjør ressurser og øker samlet tilfredshet (Monkerud og Sørensen, 2010, s.287). For at dette skal være en gyldig antagelse må innbyggernes stemmeatferd kunne knyttes til at innbyggerne ser på mulige økonomiske fordeler og ulemper ved en sammenslåing. Forskning på rådgivende folkeavstemninger om kommunesammenslåing har vist at det er en sammenheng (Johnsen & Klausen, 2006, s.39). Studiet viser at de økonomiske faktorene veier tyngst når innbyggere skal vurdere kommunesammenslåing, i tråd med hva vi antar. Man finner videre at muligheter til å bli tyngdepunktet i regionen, med de fordelene det kan føre med seg, ikke veier like tungt. Og at man derfor ser på naboer med dårligere økonomi som en byrde ved eventuelle sammenslåinger. For å undersøke om kommunens økonomi påvirker utfallet av folkeavstemningene har vi valgt å bruke frie inntekter. For at frie inntekter som variabel skal kunne brukes, har vi sett på hvor høye frie inntekter kommunene har i forhold til antall innbyggere. Dette vil gi store utslag for de aller minste kommunene siden de må tilby de samme primærtjenestene som en større kommune, (som følger av generalistkommuneprinsippet). Vi har ikke tatt stilling til stordriftsfordeler når det gjelder økonomien fordi ulike tjenester vil kreve ulikt antall innbyggere for å nå ideell størrelse. For eksempel vil en barnehage kreve færre innbyggere for å kunne oppnå stordriftsfordeler, enn en legevaktstjeneste. Vi mener likevel at frie inntekter per innbygger vil være en god indikator

for kommunens økonomi, og at det derfor vil være et godt mål på “rike” og “fattige” kommuner.

Basert på de funn vi har presentert, vil vår antagelse for variabelen frie inntekter per kommune per innbygger være at jo høyere frie inntekter er, jo lavere vil ja-andelen være, sammenliknet med en kommune med lave frie inntekter.

Det er store forskjeller mellom innbyggerstørrelse i norske kommuner. Utsira som er landets minst befolkede kommune, har knapt 200 innbyggere mens landets største kommune, Oslo, har mer enn 600.000 innbyggere. Slike ulikheter har skapt en interesse i forskningsfeltet for å se på om det er noen variasjoner mellom kommuners standpunkt til sammenslåing knyttet til størrelse. Størrelse omfatter mer enn bare innbyggertall. Skulle resten av Norge hatt samme befolkningstetthet som Oslo, ville Norge har vært ett av verdens største land målt i antall innbyggere.

Ser man på tidligere erfaringer på størrelse og resultat har man sett at «større kommuner har en tendens til å slå seg sammen», blant annet fordi den nye kommunen lettere kan kunne tilby offentlige goder basert på innbyggernes preferanser. I studier gjort i Japan, viser erfaringene at det er store kommuner og mindre kommuner som har størst sannsynlighet for å slå seg sammen (Miyazaki, 2014, s. 389-390).

Andre undersøkelser viser at de som stiller seg mest positive til kommunesammenslåing, er folk som bor i kommuner med mellom 20000 og 60000 innbyggere. (Bergh & Christensen, 2013, s. 159). Eksemplene vist ovenfor er delte, men peker likevel på en tendens i at kommuner over en viss størrelse vil være mer positive til kommunesammenslåing, enn mindre folkerike kommuner. I Norge er median for innbyggerstørrelse i kommunene 4684,5, i kommunene som har hatt folkeavstemning er median på innbyggertall 3467. Vår antakelse blir da at kommuner med høyt innbyggertall vil oftere stemme ja til sammenslåing, enn mindre folkerike kommuner.

Kvitsøy kommune i Rogaland har et areal på 5,73 km² og er dermed Norges minste kommune. Til sammenligning har Kautokeino kommune i Finnmark et areal på 9707 km² som Norges største kommune. Dette er med på å illustrere variasjon knyttet til areal i Norge. Om arealet påvirker resultatet i en folkeavstemning vil være interessant å undersøke. Hvis man ser vekk fra innbyggertall vil areal gi et bilde på hvor langt det er til tjenester. For større

kommuner kan reiseveien til skole og andre tjenester kommunen tilbyr allerede før en kommunesammenslåing være lang. For kommuner med mindre areal vil en kommunesammenslåing kunne føre til at reiseveien til slike tjenester øker betraktelig. Det at tendensene på areal og hvordan man stiller seg til spørsmålet om sammenslåing er uklare gjør at vår antakelse ikke er like godt begrunnet empirisk. Likevel velger vi en antakelse om at jo større kommunen er arealmessig, jo lavere ja andel av resultatet, sammenlignet med en kommune med mindre areal.

Variasjonen i areal kan alene ikke gi oss et bilde på nærhet til større byer og tettsteder hvor kulturtilbud, arbeidsplasser, sykehus og andre tjenester innbyggere måtte etterspørre er. Derimot kan et mål som sentralitet brukes til å måle variasjon mellom kommuner med tanke på hvor tett sentrert slike tilbud befinner seg. Her vil det være ulikheter mellom en kommune på "landet" og en kommune med nærhet til et større sentrum. Dette kan måles ved å gi kommunene ulike verdier på en skala fra mest sentral til minst sentral. Det vil si at en kommune med større regionalt sentrum, vil ha en "mer sentral" verdi enn randkommuner uten eget kommunesenter. Som igjen er mer sentrale enn kommuner uten naboer med kommunesenter.

Velgerne i kommunen med det største tettstedet vil være mest positive til et forslag om kommunesammenslåing, dersom det er betydelige forskjeller i størrelse mellom det største og de øvrige tettstedene (Johnsen & Klausen, 2006, s. 35). Dette kan forklares med at velgere i små kommuner med et mindre eller intet tettsted, frykter tap av sine ressurser i sitt lokalområde, mens velgere i kommunen med det største tettstedet tror en sammenslåing vil styrke deres lokalområde. De små kommunene er altså mest utsatt for sammenslåing. Om innbyggerne i disse kommunene er fornøyd med dagens kommunekart og føler seg truet av saneringstiltak, er det grunn til å regne med at de vil være de mest negative til forslag om kommunesammenslåinger, og kanskje samtidig tilsvarende positive til interkommunale samarbeid som en alternativ løsning (Bergh & Christensen, 2013, s. 235-236). Det er også større sannsynlighet for at man har med kommunesammenslåing å gjøre når kommuner ligger rundt sentre (Steiner, 2003, s. 562).

Erfaringer fra Finland viser at de mest skeptiske til kommunesammenslåing befant seg i periferien, dette gjaldt i spørsmål om deltakelse og innflytelse i en ny sammenslått kommune. «The most pessimistic opinions prevail in small municipalities on the periphery of

the region». (Lundell, 2013, s. 13). Vår antakelse vil derfor bli at innbyggerne i den største (og mest sentrale) kommunen vil ha en høyere ja-andel for kommunesammenslåing, enn en mindre sentral kommune.

Kommuner med høyt antall innbyggertall og et stort kommunesenter kan fortsatt bli små i en kommunesammenslåingsprosess. Alt er relativt, og det gjelder også innbyggertall. Det vil derfor være interessant å se på størrelsen til kommunen i forhold til de kommunene som inngår i deres sammenslåingsalternativer, for å se om dette vil gi utslag på andelen som stemmer for en sammenslåing. Et argument som er mye brukt i debatten om kommunesammenslåinger er hvem som får hvilke tjenester. Argumentene baserer seg ofte på at mindre kommuner blir spist av de større kommunene, og at tjenestene sentraliseres hos «storebror». Et eksempel på dette er når kommunene i Indre Agder bestemte at rådhuset skulle bli plassert i Evje og Hornes (3567 innbyggere), til fordel for Åseral med 925 innbyggere og Bygland med 1189 innbyggere (Sunsdal, 2015, 08.06). Vår antagelse er at «Storebror» kommuner vil ha en høyere ja-andel, enn «lillebror» kommuner.

Når det gjelder partienes oppslutning, er den varierende rundt det ganske land. Det vil derfor være interessant å vite hvilket parti som fikk ordføreren og varaordføreren i 2015, med tanke på at kommunereform sammenslåingene startet samme år. Senterpartiet er partiet med størst skepsis til kommunereformen. Partiet er generelt imot sentraliseringer, og følgelig naturlig nok motstander av reformen. På den andre siden finner vi Høyre og Fremskrittspartiet som er mest positivt til kommunesammenslåing. ((Jacobsen, 2004, s. 183), (Skulberg, 2015, 14.04), (Klausen, Renå & Winsvold, 2014, s. 115)). De andre partiene har ikke noen klare standpunkt til om de er for eller imot sammenslåinger. Vår antakelse blir da at kommuner der Senterpartiet er sterkt representert, vil ha en lavere ja-andel for kommunesammenslåing, enn en kommune der Sp ikke er like godt representert.

4.1.2 Trekk ved avstemningen som forklaringsfaktor for resultat

Når vi startet arbeidet med å undersøke hva som påvirker resultatet for folkeavstemningene så vi for oss at det ville være variasjoner ved kommunens størrelse og økonomi som nesten utelukkende ville forklare resultatet. I innsamlingen av data har vi sett at det har vært variasjoner i hvordan folkeavstemningene har blitt avholdt. Dette førte til at vi valgte å se nærmere på variasjoner ved valgordningen som en mulig forklaringsfaktor for variasjoner ved

resultatene. Måten dette har kommet til uttrykk har blant annet vært ved at spørsmålene ikke har vært universelt utformet. Det er oppsiktsvekkende at man ikke har hatt en nasjonal utforming av stemmeseddelen. Dette har resultert i at enkelte kommuner har hatt så mange som 4 forskjellige retninger å velge mellom, dersom en ønsker sammenslåing, mens andre kommuner kun har hatt et ja alternativ. I valg hvor det kun er et ja og et nei alternativ, kan det føre til en polarisering. Polarisering skaper to fronter, til forskjell fra om man har flere alternativer, noe som gir velgerne mulighet til å overveie flere muligheter. Dette igjen kan gjøre at det ikke er kommunesammenslåing som skaper motstand, men kommunesammenslåingsalternativet.

Dersom stemmeseddelen skulle bli mer «kompleks» vil det være vanskeligere for velgerne å avgi en gyldig stemme. En gyldig stemme i dette tilfellet vil enten være ja (med ulike alternativer), nei eller vet ikke/blank. Blir stemmeseddelen for kompleks kan det gå utover hvordan velgeren forholder seg til det og sannsynligvis blir mer usikker når det er mange alternativer. «Vet ikke/blank» alternativet vil da trolig gå opp dersom det er mange alternativer å velge mellom. (Kimball & Kropf, 2005, s.526). Nurmi argumenterer for at folkeavstemninger ikke bør ha mer enn to alternativer skal resultatene være mulige å tolke. Først stiller han spørsmålet om man skal slå sammen ja resultatene, eller behandle dem separat.

Dette kan illustreres med et valg hvor det har vært tre alternativer, to ja (A og B) og et nei (C). Hvis A får 25% og B får 30 % av stemmene, vil JA samlet få et flertall. Men om de ikke regnes sammen vil NEI få flertall. Om man slår sammen JA resultatene tar man for gitt at velgere som stemte for alternativ A foretrekker B istedenfor C. (Nurmi, 1997, s.41-44) Amerikanske valg, som Kimball og Kropf har studert, har ofte langt flere alternativer enn hva vi har sett i folkeavstemningene. Vi tror derfor at med maksimalt fire alternativer, så vil ikke kompleksiteten gi en nedgang i ja-andelen til fordel for vet ikke/blank. Vår antagelse er derfor at flere alternativer vil føre til en høyere ja-andel.

Det har heller ikke vært en nasjonal standard for stemmerettsalder, slik at dette også vil variere. De fleste kommunene har enten innført en 16 eller 18 års stemmerettsalder, men det var også en kommune som hadde 17 års stemmerettsalder (Fitjar kommune). Tidligere forskning viser at velgere i aldersspennet 18-30 år har omtrent 33 % positive velgere for sammenslåing. I gruppen 31-45 år ser man at 43 % er positive til sammenslåing. I kategorien

46-60 år er omtrent 46 % av velgerne i gruppen positive til sammenslåing. I kategorien over 60 år ser man at omtrent 40% av velgerne i denne gruppen er positiv til sammenslåing. Man finner altså at den yngste velgergruppen er mest skeptisk til kommunesammenslåing (Bergh & Christensen, 2013, s. 159) Man kan tenke seg at det er de yngste innbyggerne som har en sterkere tilknytning til stedet de bor, sammenlignet med de eldre. De unge velgerne bor kanskje fremdeles i barndomshjemmet, mens de eldre har flyttet ut og litt rundt (Karijord, 2015, 30.03). Andelen unge vil øke hvis man inkluderer 16- og/eller 17-åringer. Vår antagelse vil være at i kommuner, som tillater 16 og 17 åringer å stemme, vil ja-andel til kommunesammenslåing være lavere, enn i en kommune som har satt stemmerettsalderen til 18 år.

Variasjon i dato for folkeavstemningene har også blitt inkludert, dette for å se om det har vært trender for når det blir stemt mest ja og når det blir stemt mest nei. I en endringsprosess slik som kommunesammenslåing er, sier organisasjonslitteraturen at motstanden er størst ved starten av en endringsprosess og at etterhvert som de involverte får bedre innsikt og tiltro til endringen, vil motstanden avta. (Jacobsen, 2012) Dette vil i overført betydning si at avstemningene som var helt i starten av reformen september 2015 vil ha en lavere ja-andel enn avstemninger som ble holdt rundt årsskiftet 2016-2017. Vår antakelse vil være at jo senere en folkeavstemning har vært avholdt, jo høyere ja andel, sammenlignet med en kommune som har avholdt avstemningen tidlig.

Skepsis til endringer er et kjennetegn ved mennesket. Når mennesket blir utsatt for muligheten mellom å velge det vante eller det ukjente, vil man ofte velge det vante. Årsaken til dette er at det ukjente omfatter risiko. Ved en kommunesammenslåing vil dette oppfattes som valgene, det vante eller det ukjente. Vi tror derfor at man i en kommune med høy oppslutning vil ha mobilisert velgere som er mot reformen, jamfør at dette blir det "ukjente". Det er ofte lettere å få høyere oppslutning i de små kommunene, sammenlignet med de mer folkerike kommunene, der vi også tror at skepsisen til sammenslåing er størst. Vår antakelse vil da være at kommuner som har hatt høy oppslutning, vil ha et lavere ja-resultat, enn en kommune som har hatt lav oppslutning.

5. Metode

5.1 Metodevalg

Hensikten med denne studien er å se på mulige forklaringer til henholdsvis oppslutning og resultater av folkeavstemningene som har vært avholdt i forbindelse med kommunereformen. I vår oppgave vil vi forsøke å gjennomføre kvantitative metoder for å undersøke om våre kausalmodeller stemmer. Måten vi har gjort dette på er ved å forankre kausalmodellene med en rekke hypoteser. Hypotesene (Se vedlegg 1 og 2) er basert på våre antakelser som vi har presentert tidligere. Hypotesene 1-14 er knyttet til kausalmodell 1. (Se Fig. 3.1) og hypotesene 15-24 er forankret i kausalmodell 2 (Se fig. 4.1).

5.2 Utvalg av enheter.

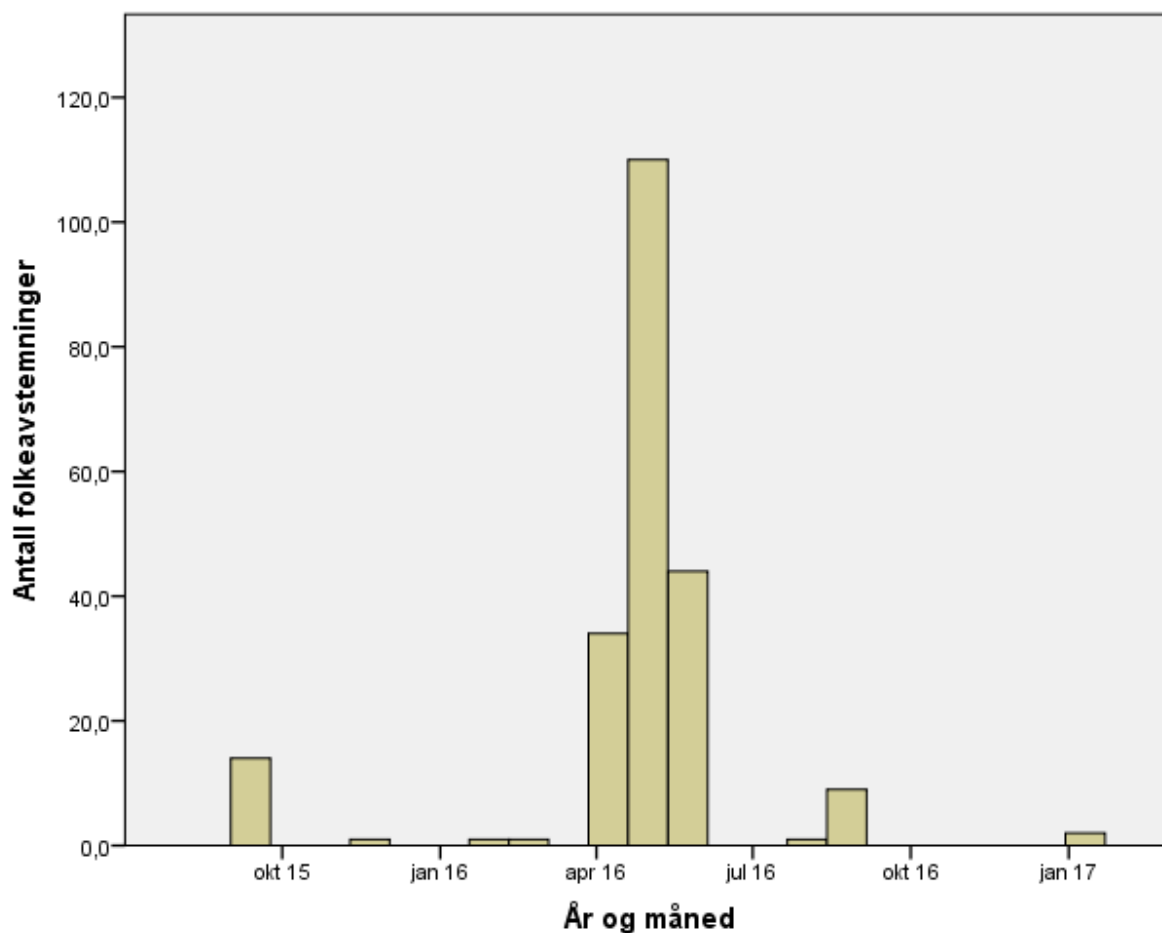
For å undersøke folkeavstemningene trenger vi et bredt utvalg av enheter. Våre enheter vil i denne oppgaven bli kommuner som har gjennomført folkeavstemninger. Vi har derfor basert oss på tall innhentet fra Distriktssenteret, der deres data baserer seg på innhentet informasjon fra folkeavstemningene som er gjort i perioden 2015-2017. Der vi ikke har klart å finne data fra Distriktssenteret har vi brukt kommunens hjemmesider for å finne verdier, disse er alle tilgjengelig direkte fra Distriktssenteret sin oversikt "*Folkeavstemninger om kommunesammenslåinger*". Enhetene i utvalget vårt er kommuner, og total antall enheter som vi vil ta med i analysene er 217.

Tabell 5.1 Utvalget fordelt på region og kommuner, samt prosentvisfordeling. N=217

Region	Antall kommuner	Prosentfordeling
Sørlandet	13	6,0
Østlandet	51	23,5
Vestlandet	80	36,9
Trøndelag	24	11,1
Nord-Norge	49	22,6
Total	217	100

Antall kommuner fordelt på region viser at det er 217 kommuner som har blitt inkludert i datasettet. Per 31.12.16 var dette 50,70 % av alle landets kommuner (428 har blitt til 426 etter at Sandefjord, Andebu og Stokke slo seg sammen) (Pedersen & Kossli, 2017) Fordelingen regionvis er som illustrert ovenfor i tabellen.

Figur 5.1. Oversikt over antall folkeavstemninger fra september 2015 - januar 2017. N=217

I figur 5.1 kan man se enkelte trender ved folkeavstemningene, den første toppen kom i september 2015, disse ble avholdt samtidig som lokalvalget 2015. Videre har det vært 3 folkeavstemninger mellom september 2015 og april 2016. I april ble det avholdt 34 avstemninger. I mai ble det avholdt 110 avstemninger og i juni 44. Fra juli 2016 til januar 2017 har det vært avholdt 12 folkeavstemninger.

5.2.1 Datainnsamling

Datagrunnlaget i denne studien er hentet fra primært to kilder. Dataene fra folkeavstemningene og innbyggerundersøkelsene ligger tilgjengelig på Distriktssenteret. Variablene som går på trekk ved kommunen har i hovedsak blitt hentet fra Statistisk Sentralbyrå, men også KommuneProfilen. Disse verdiene har blitt lagt inn i analyseprogrammet SPSS. Dataene vi har inkludert i datasettet er hovedsakelig på kommunenivå. Når det gjelder trekk ved befolkningen er enkelte

av variablene aggregert data, slik at vi ikke kan trekke slutninger om individer, men om befolkningssammensetning. Mye av det innsamlede materialet baserer seg på gjennomsnitt og reelle tall fra kommunene.

Hensikten med dataene våre er at vi kan finne ulikheter mellom kommunene, som igjen kan brukes til å forklare variasjon i resultat og oppslutning.

5.3 Variabler

I det kommende vil vi gå gjennom de variabler som vi har inkludert i vår undersøkelse. Disse vil være delt inn i avhengige variabler og uavhengige variabler. Dette er hensiktsmessig fordi avhengige vil være de vi ønsker å måle variasjoner på. Og de uavhengige vil være de vi vil forsøke å forklare det med.

5.3.1 Avhengige variabler

Målet med vår undersøkelse er å se på hva som påvirker henholdsvis oppslutning og resultater i forbindelse med folkeavstemningene rundt kommunereformen. I vår oppgave vil dermed de avhengige variablene være **oppslutning** ved folkeavstemning og **resultat** av folkeavstemningene.

Når det gjelder enhver kvantitativ operasjonalisering er det viktig at en måler det teoretiske konseptet man ønsker å måle og at man fanger opp hvem som har de aktuelle egenskapene.

“En forsker vil være [...] opptatt av å finne fram til data som er mest mulig valide (relevante) for problemstillingen og mest mulig reliable (pålitelige), og på den annen side av at kostnadene ved å fylle matrisen ikke skal overstige hennes ressurser” (Hellevik, 2011, s. 02).

Samtidig er det viktig å huske på at resultatene vi finner er målbare, tolkbare og ikke minst generaliserbare om den populasjonen vi undersøker.

I drøftingen av dette vil det være interessant å se på den valgte operasjonaliseringen i forhold til alternative operasjonaliseringer. Målet i denne analysen har ikke vært å finne holdninger til kommunesammenslåing. Vi har heller ønsket å gi en god analyse og gjennomgåelse av hvilke årsaker som ligger bak kommuners resultat og oppslutning av folkeavstemningene om kommunereformen. Derfor har vi tatt

utgangspunkt i et stort datamateriale for samtlige kommuner som har gjennomført folkeavstemninger om kommunesammenslåing. Vi har valgt en kvantitativ metode, fordi det vil være mest hensiktsmessig for å gi et samlet bilde av populasjonen. Da har vi muligheten til å fange opp detaljer i bredden, samtidig som vi gir et bilde av kommune Norge under ett. Avhengig av tid og ressurser er også kvantitativ metode mest hensiktsmessig for vår del.

5.3.1.1 Oppslutning

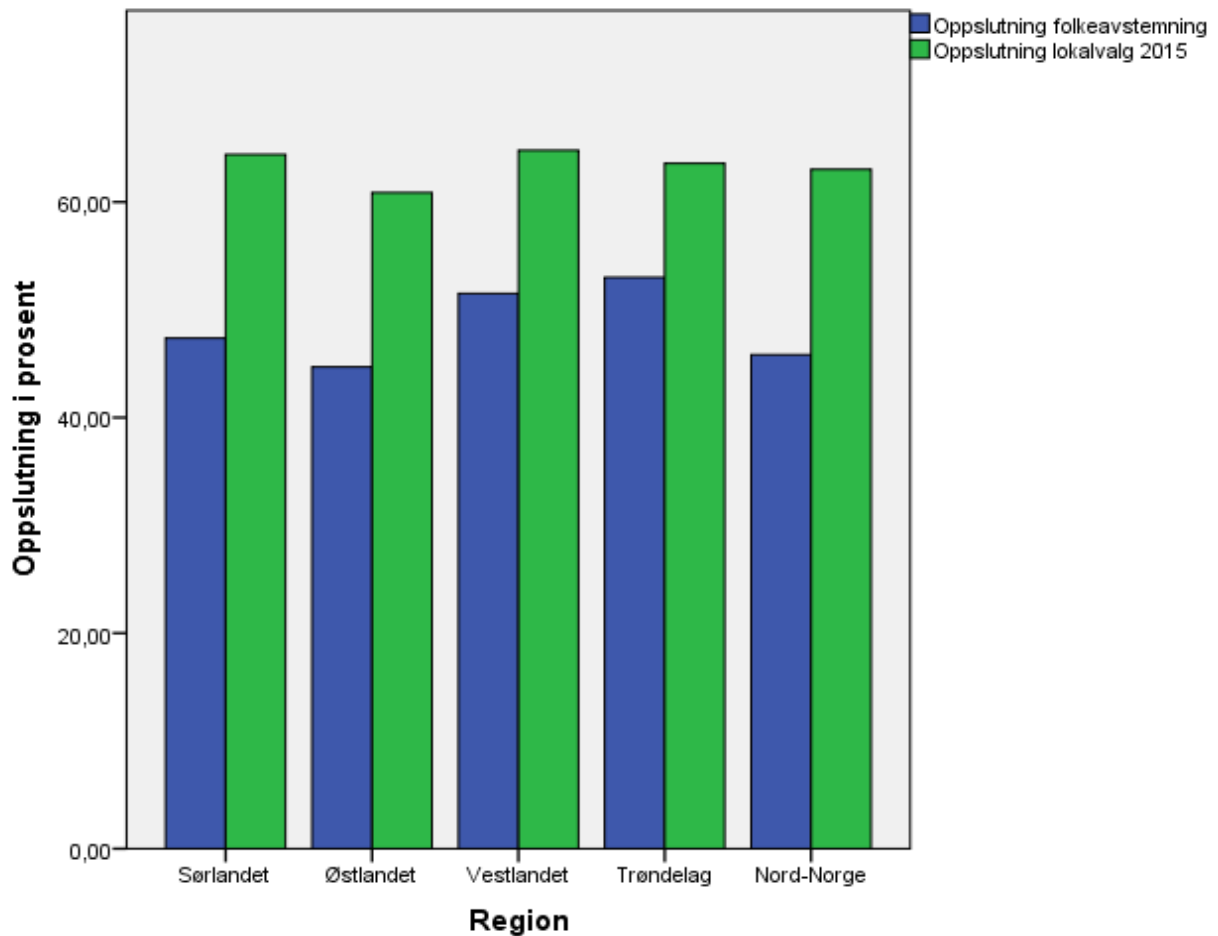
Oppslutning har blitt oppgitt i prosent av kommunens innbyggere som har stemmerett. Variabelen vil derfor ha et spenn på 0-100. Tallene er hentet fra Distriktssenteret.

Vi har da at gjennomsnittlig oppslutning ved folkeavstemningen har vært på 48,52 prosent. Høyest oppslutning hadde Åseral kommune med 83,87 prosents oppslutning. Lavest oppslutning hadde Båtsfjord Kommune der kun ti prosent av de stemmeberettigede gikk til urnene. Standardavviket er på 13,65.

Tabell 5.2: Oppslutning oppgitt i prosent av antall stemmeberettigede. N=214

Variabel	Antall N	Min	Maks	Gj.snitt	Median	Std.Avvik
Oppslutning	214	10,00	83,87	48,52	49,81	13,65

Figur 5.2: Oppslutning i prosent ved folkeavstemninger og lokalvalg 2015, fordelt på region
N=217

I modellen ovenfor har vi sett på forholdet mellom oppslutning ved folkeavstemningene og kommunevalget 2015. Vi har kun inkludert resultater fra kommunevalget 2015 i kommuner som har hatt folkeavstemning. Modellen viser en klar tendens til at oppslutningen har vært høyere ved kommunevalget 2015, enn ved folkeavstemningene. Oppslutningen har vært 14,77% høyere i gjennomsnitt ved kommunevalget 2015, sammenliknet med folkeavstemningene. (63,30% mot 48,52%). Laveste oppslutning ved kommunevalget 2015 var i Hammerfest med 50,20% og høyeste var i Utsira med 84,30%. Standardavviket var på 5,78%. N=217

5.3.1.2 Resultat

Resultat har vært kodet til tre ulike variabler, en ja til sammenslåing, en nei til sammenslåing og en vet ikke. Disse resultatene er også oppgitt i prosent, det vil si en

skala fra 0-100. Vi har valgt å bruke prosentandel «Ja» til sammenslåing som variabelen vi operasjonaliserer i analysene. Her kunne vi like gjerne ha brukt «nei» som avhengig variabel. Innenfor variabelen har det vært variasjoner i spørsmålene som har blitt stilt, dette har blant annet vært med antall svaralternativer, mulighet til å svare nei, og noen har stilt krav til andre kommuner når de har votert over sammenslåing.

I folkeavstemning om kommunesammenslåing har ja andelen gjennomsnittlig vært på 38,30%.

Høyest ja andel hadde Granvin Herad og den var på 100%. Lavest ja andel hadde Sørfold med 1,62% oppmøtte som voterte ja. Gjennomsnittlig avvik fra gjennomsnittet er på 21,81 prosentpoeng.

Tabell 5.3 Resultatet oppgitt i prosentandel ja. N= 214.

Variabel	Antall N	Min	Maks	Gj.Snitt	Median	Std. Avvik
Ja-andel	214	1,62	100,00	38,30	49,81	21,81

5.3.2 Uavhengige variabler

For å belyse de avhengige variablene har vi tatt utgangspunkt i tre ulike kategorier, som vil bli våre uavhengige variabler. Disse kategoriene vil være **trekk ved befolkningen, trekk ved kommunen** og **trekk ved avstemningen**. Innenfor hver gruppe med trekk har vi inkludert en rekke uavhengige variabler vi mener vil være relevante for å belyse oppgaven.

Inn under **trekk ved befolkningen** har vi valgt å inkludere prosentandel kvinner, gjennomsnittlig bruttoinntekt pr kommune, prosentandel innvandrere pr kommune, prosentandel av befolkningen over 16 år med høyere utdanning pr kommune og prosentandel arbeidsledige pr kommune.

Inn under **trekk ved kommunen** har vi valgt å inkludere areal, innbyggertall, frie inntekter, sentralitet, ordførerparti, storebror vs. lillebror og pendling.

Inn under *trekk ved valgordningen* har vi valgt å inkludere oppslutning (ved folkeavstemningen), antall svaralternativer på stemmeseddelen, dato for avstemningen og stemmerettsalder.

Tabell 5.4 *Variabler for trekk ved befolkningen. Gjennomsnitt og standardavvik inkludert.*
N=217

Variabler	Gjennomsnitt	Standardavvik
Prosentandel av befolkning som er kvinner	49,04	0,98
Gjennomsnittlig brutto inntekt pr innbygger pr kommune	397750,71	37707,32
Prosentandel innvandrere pr kommune	10,84	4,13
Prosentandel av innbyggere pr kommune over 16år med høyere utdanning	22,65	5,16
Prosentandel arbeidsledige av totalt antall innbyggere i kommunen	1,28	0,62

Variabelen **prosentandel av befolkningen som er kvinner** er oppgitt i prosent. Hvor gjennomsnittskommunen har 49,04 % kvinner og standardavviket er på 0,98. Kommunen med minst andel kvinner er Loppa med 44,58% av befolkningen som er kvinner. Kommunen med høyest andel kvinner er Stordal med 50,98% kvinner. Medianen er på 49,13 %. N=217

Gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger per kommune er oppgitt i hele kroner. Gjennomsnittlig bruttoinntekt er på 397750,71 og standardavviket er på 37707,32 kroner. Kommunen med lavest gjennomsnittlig brutto inntekt per innbygger er Hattfjelldal med 310000 kroner. Kommunen med høyest gjennomsnittlig bruttoinntekt er Sola med 571700 kroner. Medianen er på 392000 kroner. N=217

Variabelen prosentandel innvandrere per kommune er oppgitt i prosent. Gjennomsnittskommunen har 10,84 % innvandrere og standardavviket er på 4,13%.

Kommunen med lavest andel innvandre er Rindal med 2,4% innvandrere og kommunen med høyest andel innvandrere er Båtsfjord med 27,3% innvandrere. Medianen er på 10,1 %.

N=217

Prosentandel av innbyggere pr kommune over 16år med høyere utdanning er oppgitt i prosent. Gjennomsnittlig kommunes andel høyt utdannede er på 22,65 % og standardavviket er på 5,16%. Kommunen med lavest andel høyt utdannede er Røst og kommunen med høyest andel høyt utdannede er Nesodden med 43,9%. Medianen er på 21,8%. N=217

Variabelen prosentandel arbeidsledige av totalt antall innbyggere per kommune er oppgitt i prosent. Gjennomsnittskommunen har 1,28% arbeidsledige og standardavviket er på 0,62%. Kommunen med lavest andel arbeidsledige er Snåsa med 0,05% og kommunen med høyest andel arbeidsledige er Sola og Måsøy med 3,13%. Medianen er på 0,61%. N=217

Tabell 5.5 *Variabler for trekk ved kommunen. Gjennomsnitt og standardavvik inkludert.*

N=217.

Variabler	Gjennomsnitt	Standardavvik
Areal kommune i km ²	997,57	869,73
Totalt innbyggertall per kommune	6885,42	11882,19
Frie inntekter pr kommune pr innbygger	59029,69	12303,38
Sentralitet på kommuner	1,35	1,25
SP Styrke	,26	,44
Storebror vs. lillebror	,45	0,38

Areal er mål på størrelsen på hver kommune, er registrert med kvadratkilometer (km²). Gjennomsnittlig areal for kommunene som er inkludert i studien er på 997,57km².

Standardavviket er på 869,73 km². Største kommune er Karlsøy registrert med 5888,34km², Rælingen er den minste kommunen med 71,68 km². Median er på 759,25 km². N=217.

Totalt innbyggertall per kommune har vi omkodet til å være logaritmisk for å gjøre variabelen mer normalfordelt. Innbyggertall er målt i antall innbyggere per kommune. Gjennomsnittlig innbyggertall per kommune er 6885,42 og standardavviket er 11882,19. Minste kommune er Utsira med 200 innbyggere og største kommune er Stavanger med 132644, påfølgende kommune målt i innbyggere er Sandnes med 74820 innbyggere. Medianen er på 3467 innbyggere og antall enheter er på 217.

Frie inntekter er oppgitt i kroner per innbygger per kommune. Gjennomsnittskommunen har 59029,69 kroner i frie inntekter. Standardavviket er på 12303,38 kroner. Kommunen med de laveste frie inntektene er Rælingen med 44836 kroner og kommunen med de høyeste frie inntekter er Utsira med 148440 kroner. Medianen er på 55783 kroner og antall enheter er 217 kommuner.

Sentralitet er målt etter SSB sine mål om sentralitet og har verdier fra 0-3 (SSB, 2008, 01.01):

3 mest sentrale kommuner (N= 59) En kommune har sentralitet 3 når dens befolkningstygndepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid fra et tettsted med minimum 50000 innbyggere (90 minutter fra Oslo). For å få sentralitet 3 må tettstedet i tillegg fungere som regionsenter.

2 noe sentrale kommuner (N= 41) Sentralitet 2 betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15000 innbyggere.

1 er mindre sentrale kommuner (N= 33) Sentralitet 1 vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5000 innbyggere

0 er minst sentral kommune (N= 84) For å få en sentralitet lik 0 gjelder kommuner som ikke oppfyller ovennevnte kriterier

Gjennomsnittet på sentralitet er på 1,34 og standardavvik 1,2. N=217

Senterparti styrke. Når vi har sett på variabelen om Senterpartiets styrke, har vi gitt verdier:

1 hverken vara eller ordfører fra Senterpartiet, 2 enten ordfører eller vara fra Senterpartiet, 3 både ordfører og varaordfører fra Senterpartiet.

Gjennomsnittsverdien blir da følgelig 1,5 og standardavviket på 0,61. Minste verdi 1 og maksverdi 3.

Det var 119 kommuner uten ordfører eller varaordfører fra Senterpartiet. Det var 81 kommuner med enten ordfører eller varaordfører fra Senterpartiet og 13 kommuner med både vara og ordfører fra Senterpartiet. Antall enheter i dette tilfellet blir 213, hvilket betyr at vi mangler 4 verdier til kommuner. Dette skyldes at det ikke var mulig å oppdrive informasjon om henholdsvis ordfører eller varaordfører i 4 kommuner. N=217

Storebror vs. lillebror. For å se på kommuners størrelsesforhold har vi inkludert variabelen storebror vs. lillebror. I et sammenslåingsområde vil det være ulikt forhold til innbyggertall i de ulike kommunene som inngår i området. Derfor vil den største kommunen i området ha verdien 1, da man deler minste kommunes innbyggertall, på største kommunes innbyggertall. For å ta et konkret eksempel kan vi bevege oss til Nord-Trøndelag der kommunene Rissa og Leksvik inngår i et "kommunesammenslåingsområde". Rissa er den kommunen av de to med størst innbyggertall. For å finne verdien til Rissa, blir den Rissas innbyggertall (6644) delt på innbyggertallet i Rissa (6644). Leksvik har et mindre innbyggertall enn Rissa kommune, slik at forholdet her blir, Leksviks innbyggertall (3531) delt på Rissas innbyggertall (6644). Leksvik's kommunes forhold til Rissa blir da 0,53.

Gjennomsnittsverdien til variabelen storebror vs. lillebror er 0,45 og standardavviket er på 0,38. Medianen er 0,29. Minste verdien er på 0,01 og tilsvarer Røst kommune sitt forhold til Bodø. Maks verdien vil da følgelig være 1, hvor det er flere "storebrødre". N=182

Tabell 5.6 Variabler for trekk ved avstemningen. Gjennomsnitt og standardavvik inkludert.

N=217

Variabler	Gjennomsnitt	Standardavvik
Oppslutning folkeavstemning	48,53	13,66
Antall svaralternativer ved folkeavstemningen	1,28	,55
Stemmerettsalder	,78	,42

Oppslutning folkeavstemning er oppgitt i prosent. Gjennomsnittskommunen har hatt en oppslutning på 48,53% og standardavviket er på 13,66. Kommunen med lavest valgdeltakelse er Båtsfjord og kommunen med høyest valgdeltakelse var Åseral med en oppslutning på 83,87%. Medianen er på 49,82%. N=214

Antall svaralternativer ved folkeavstemningen er kodet som følger:

Spenn 1 -99

1=1 JA alternativ, 1 Nei alternativ, 1 vet ikke/blank

2= 2 JA alternativ, 1 nei alternativ, 1 vet ikke/blank

3=3 JA alternativ, 1 nei alternativ, 1 vet ikke/blank

4=4 JA alternativ, 1 nei alternativ, 1 vet ikke/blank

88=Ikke mulighet for å stemme nei

99=Ikke oppgitt svaralternativer

Gjennomsnittsverdien blir 1,28, og standardavviket 0,55. Det er 154 kommuner som har hatt ett ja/nei/vetikke alternativ ved avstemningen og 1 kommune (Hattfjelldal som har hatt 4 ja/nei/vetikke alternativer ved folkeavstemningen. Medianen er på 1. Vi har valgt å ekskludere verdier kodet 88 og 99, da det enten ikke er mulighet til å stemme nei eller ikke har oppgitt svaralternativer. Disse utgjør henholdsvis 4 kommuner med kodenavn 88, og 12 kommuner med kodenavn 99. N=201

Dato for folkeavstemningen (Se. fig. 5.1) er oppgitt i måned og år. Det har vært avholdt flest avstemninger i mai 2016 hvor 110 kommuner har avholdt avstemninger. De første 14

avstemningene ble avholdt i september 2015 og de siste 2 avstemningene som er inkludert, ble avholdt i januar 2017. 86,7% av avstemningene ble avholdt fra april til juni 2016. N=217

Stemmerettsalder er oppgitt som en dummyvariabel, med koding 0 og 1. Verdien 0 er kommuner der stemmerettsalder har vært fra 18 år og verdien 1 er kommuner som har tillatt 16 og 17 åringer å stemme. Gjennomsnittsverdien er på 0,78 og standardavviket er på 0,42. N=216

Innbyggerundersøkelse. Det vil bli brukt resultater på innbyggerundersøkelser for å sammenlikne med resultater fra folkeavstemningen. Innhenting og koding av dataene har foregått likt som med resultater for folkeavstemningene. Det er kun inkludert innbyggerundersøkelser for kommuner som også har hatt folkeavstemninger. Gjennomsnittsandelen for ja-alternativet er 49,75%. Median er 50,00%. Høyeste ja andel er på 87,00% og laveste er 15,00%. Standardavviket er på 16,09%. N=92.

Feilmargin i innbyggerundersøkelsen. Feilmargin i innbyggerundersøkelsen er registrert med de mest konservative antagelser. Feilmargin er registrert for alle de 92 innbyggerundersøkelsene. Gjennomsnittlig feilmargin er 5,60%. Median er 5,15 %. Laveste feilmargin er 2,6% og høyeste er 9,8%

5.4 Dataenes troverdighet

Når det gjøres undersøkelser prater vi ofte om dens troverdighet, der reliabilitet og validitet kommer inn. Det er viktig å være sikre på at vi måler det vi faktisk ønsker å måle, dette for at undersøkelsen skal være generaliserbar (Jacobsen, 2005). I det følgende vil vi gjøre rede for reliabilitet og validitet.

5.4.1 Reliabilitet

Reliabilitet knytter seg ofte til pålitelighet. Det går ut på at om en skulle gjøre gjentatte målinger med samme måleinstrument og sett om dette ville gitt samme resultat (Ringdal, 2007).

Etterprøvnbarhet er et sentralt begrep innen reliabilitet, samtidig som en skal sikre at dataene er egnet til å belyse en vitenskapelig artikkel. Høy reliabilitet er en forutsetning for høy validitet,

slik at man vil unngå i størst mulig grad tilfeldige målefeil. Dette betyr også at høy reliabilitet er et tegn på at en har få målefeil i indikatorene.

For at en undersøkelse skal være reliabel må målingene være utført med nøyaktighet. Det må ikke være gjort målefeil (ofte tilfeldige) som for eksempel slurvefeil ved innleggingen av data (Hellevik, 2011, s.471).

I vår oppgave vil en typisk feil kunne knytte seg til den elektroniske dataregistreringen og følgelig også påvirke reliabiliteten. Dette har vi forsøkt å unngå ved at vi har sett over verdiene flere ganger, og undersøkt der tall fremstår som unaturlig høye eller lave.

5.4.2 Validitet

Når det gjelder validitet går dette ut på gyldighet og relevans. Altså om vi faktisk måler det vi ønsker å måle (Ringdal, 2007). For at en undersøkelse skal være valid må man måle det som skal måles. Det må ikke gjøres systematiske feil. Dataene man henter inn må med andre ord ha relevans for problemstillingen (Hellevik, 2011, s. 183).

Validitet skiller seg fra reliabilitet ved at det ikke er selve målemetoden som er viktig, men dataene som er samlet inn (Thagaard, 2009). Den teoretiske gjennomgangen av variablene har blitt gjort og vi mener at dataene inkludert for variablene er gode mål på det vi ønsker å måle og er relevante.

5.4.2.1 Begrepsvaliditet

Begrepsvaliditeten påvirkes av både tilfeldige og systematiske målefeil. Dersom datamaterialet ikke er reliabelt, vil det svekke resultatenes holdbarhet og utsagnskraft til de fenomener som er forsøkt målt. Selv om dataene som måles er feilfrie, betyr ikke det at de nødvendigvis gir gyldige og holdbare svar på problemstillingen (Lund, Kleven, Kvernbekk, & Christophersen, 2002, s.176) Dette fordi enten indikatorene bare klargjør enkelte aspekter ved begrepet som skal måles, eller fordi noe måles som ikke er relevant for begrepet.

Systematiske målefeil kan føre til vedvarende skjevhet i målingen. I studier tar problemstillinger ofte utgangspunkt i abstrakte begreper som er teoretisk konstruert, men ikke kan måles direkte. Begrepene må derfor operasjonaliseres til variabler som vil kunne konkretisere de begrepene vi vil måle. Begrepsvaliditeten vil bli høy dersom operasjonaliserte variabler klarer å favne samtlige aspekter ved de teoretiske begrepene (Hellevik, 2011, s.189-191).

I vår oppgave kan begrepsvaliditet by på utfordringer. Dette kan knyttes til om det er samsvar mellom teoretiske begreper vi har inkludert og operasjonelt mål. Variabelen Senterpartiet representasjon vil kunne by på problemer, da det ikke nødvendigvis er slik at i kommuner med vara- eller ordfører fra Senterpartiet, ikke er et “perfekt mål” på hvor sterkt Senterpartiet står. Fordi det i kommunevalg er frivillig stemmer eller ikke. Det kan også være at Senterpartiet har gjennom forhandlinger, fått ordfører, selv om tilslutningen til SP ikke skulle tilsi dette. Dette kan føre til at det blir en mismatch mellom teoretisk begrep og operasjonelt mål. Likevel mener vi, etter en rekke runder med drøftinger, at variabelen vil være hensiktsmessig å bruke.

Storebror vs. lillebror er en variabel som ikke tidligere har blitt inkludert i studier på folkeavstemninger om kommunesammenslåing i kvantitative studier. Det vil derfor være viktig å være klar over hva denne variabelen faktisk beskriver (forholdet mellom sammenslåingsalternativer basert på innbyggertall).

5.4.3 Problemer knyttet til nivåforskjeller

I vår studie kan trekk ved befolkningen by på problemer i forhold til nivåforskjeller. Mange av variablene er på individnivå og vi velger å aggregere de til kommunenivå. Trekkene beskriver trekk ved befolkningen på individnivå, men de vil være med på å forklare en sammensetning på kommunalt nivå. Eksempelvis vil variabelen “gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger per kommune” forklare hva en gjennomsnittlig bruttoinntekt vil være for den enkelte innbygger i kommunen, men det vil også kunne brukes til å sammenligne gjennomsnittlige inntekter for individene mellom ulike kommuner. På den måten vil variabelen kunne forklare hva som er gjennomsnittlig bruttoinntekt mellom de ulike kommunene. Dette gjelder hovedsakelig variablene i kategorien “trekk ved befolkningen”, og vi står i fare for økologiske feilslutninger. Dette vil si at vi må ta høyde for at vi kan gjøre en logisk brist, som følge av at det gjøres en slutning om et nivå på data basert fra høyere (aggregert nivå).

5.5 Analysemetodikk

I det følgende vil det presenteres en gjennomgang av de analysemetodene som har blitt brukt for å undersøke om våre hypoteser er holdbare, og deretter om vår problemstilling er riktig. For å gjennomføre analysene har vi brukt analyseverktøyet

SPSS. Analysene som har blitt gjort i SPSS er deskriptive analyser, korrelasjonsanalyser og lineær regresjonsanalyse(OLS). Vi har også gjennomført tester for å vurdere våre resultater, blant annet analysis of variance (ANOVA) og ViF-tester.

5.5.1 Korrelasjonsanalyse

En korrelasjonsanalyse viser samvariasjon, altså i hvilken grad to variabler er relatert til hverandre. En korrelasjonsanalyse vil gi en lineær sammenheng mellom avhengig variabel og de uavhengige variablene. En kan måle korrelasjon etter Pearsons produktmomentkorrelasjon, eller i daglig tale Pearsons R. Dette målet kan brukes til å vise type og styrke på korrelasjon, der verdiene går fra -1 til +1. +1 betyr en positiv korrelasjon, 0 betyr ingen korrelasjon og -1 betyr en negativ korrelasjon (Ringdal, 2007, s. 304). Det finnes ikke noe fasitsvar på hva som er en indikasjon på høy korrelasjon, da dette avhenger av hva som undersøkes og hvor sterk korrelasjon en forventer. På neste side følger korrelasjonsanalysen for våre avhengige og uavhengige variabler.

Figur 5.3 Korrelasjonsmatrise

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Oppslutning (1) Pearson R	1															
Resultat (2) Pearson R	-,083	1														
Frie inntekter (3) Pearson R	,423***	-,220***	1													
Areal (4) Pearson R	-,034	-,170***	,255***	1												
Bruttoinntekt (5) Pearson R	-,201***	,107*	-,289***	-,260***	1											
Andel innvandrere (6) Pearson R	-,338***	,022	-,123**	-,105*	,415***	1										
Sentralitet (7) Pearson R	-,076	,120**	-,362***	-,441***	,374***	,242***	1									
Andel kvinner (8) Pearson R	-,024	,065	-,366***	-,272***	,079	-,125**	,147**	1								
Andel arbeidsledige (9) Pearson R	-,214***	,089*	-,125**	,018	,379***	,467***	,197***	-,178***	1							
Utdanning (10) Pearson R	-,266***	,138**	-,301***	-,294***	,564***	,346***	,217***	,213***	-,002	1						
Storebror vs. Lillebror (11) Pearson R	-,429***	,055	-,491***	,120*	,128**	,011	-,093	,178***	-,040	,226***	1					
Dato (12) Pearson R	,290***	-,206***	,217***	,145**	,001	-,060	-,104*	,056	-,110*	-,027	-,191***	1				
Stemmerettsalder (13) Pearson R	,082	,103*	-,013	-,007	-,108*	-,042	-,055	,075	,073	-,002	-,029	-,020	1			
Innbyggertall logaritmisk (14) Pearson R	-,560***	,173***	-,810***	-,198***	,507***	,296***	,441***	,287***	,224***	,517***	,557***	-,175***	,008	1		
Antall svaralternativer (15) Pearson R	,013	,175***	,035	,103*	-,072	-,038	-,049	-,101*	,083	-,073	-,250***	-,022	,110*	-,107*	1	
SP representativitet (16) Pearson R	,165***	,173***	,016	-,005	-,228***	-,236***	-,149**	,093*	-,242***	-,107*	,027	,033	,037	-,166***	,035	1

Det er sterke og negative korrelasjoner mellom frie inntekter og innbyggertall (log). Denne korrelasjonen er på $r = -0,810$ som er såpass høyt at det er fare for kollinearitet, noe som øker faren for multikollinearitet. Dog vil innbyggertall og frie inntekter være variabler som vi likevel inkluderer i regresjonsanalysen, da forskningen tilsier at både frie inntekter og innbyggertall, hver for seg, påvirker henholdsvis resultat og oppslutning i folkeavstemninger.

Videre har det vært flere høye korrelasjoner mellom uavhengige variabler som bør bli kommentert. De fleste av disse har forventet korrelasjon.

Det er forventet at innbyggertall (log) og sentralitet korrelerer, noe de gjør ($r = 0,441$). Sentralitet ser på hvor nært kommunen ligger et regionalt senter, og kommuner i eller nær et regionsenter vil ofte fungere som bosted for innbyggere med tilknytning til sentrene, i form av arbeid. De kommunene som rangeres som lite sentrale, vil være kommuner med svært få innbyggere. Mens høyere rangerte kommuner vil ha flere innbyggere.

Innbyggertall (log) vil også være forventet korrelert med storebror vs. lillebror variabelen fordi den måler forskjellen i innbyggertall mellom kommunen. Årsaken til at den ikke er perfekt korrelert ($r = 0,557$) er fordi den ser på sammenslåingsalternativene, og det vil være variasjon i størrelsen på de største kommunene i sammenslåingsalternativer.

Innbyggertall (log) mot høyere utdanning har en høy positiv korrelasjon ($r = 0,517$). Dette er en forventet korrelasjon, ettersom det i større kommuner vil være et større arbeidsmarked og flere arbeidsplasser som krever ansatte med høy kompetanse. I motsetning til mindre kommuner med færre arbeidsplasser i tertiærnæringen, og flere arbeidsplasser innenfor primær og sekundærnæringen.

Areal mot sentralitet er negativt korrelert ($r = -0,441$). Dette er dog ikke et overraskende funn ettersom stort areal og en lite sentral er tett knyttet til hverandre. Som følger av definisjonen på sentralitet som krever et visst antall innbyggere for å være sentral. Videre vil årsaken til at korrelasjonen ikke er perfekt være at det finnes kommuner med lite areal som er lite sentrale også.

Frie inntekter mot storebror vs. lillebror korrelerer negativt ($r = -,491$). Som beskrevet tidligere vil storebror vs. lillebror være tett knyttet til antall innbyggere. Og som vi beskrev tidligere vil små kommuner ha høyere frie inntekter per innbygger til fordel for kommuner med et høyere antall innbyggere. Blant annet for å kunne dekke primærtjenestene i kommunen. Frie inntekter er ikke bare avhengig av om kommunen selv har tilgang på inntektsbringende ressurser (eks. vannkraftverk). Men også av rammeoverføringer fra staten.

En korrelasjon som først virker unaturlig er korrelasjonen mellom innvandrere og gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger per kommune ($r = ,415$). Det kan tenkes at disse variablene har ikke en direkte effekt på hverandre, men fordi det er aggregert data kan gjennomsnittlig bruttoinntekt være høyere i kommuner med en høyere andel innvandrere. En forklaring på dette kan skyldes at innvandrere ofte bor i større byer, hvor gjennomsnittsinntekten er høyere. Dette vil kunne gi utslag på korrelasjonen mellom variablene fordi andel innvandrere ofte er høyere i kommuner med stort innbyggertall.

En annen korrelasjon vi har fått høy verdi på er korrelasjonen mellom gjennomsnittlig bruttoinntekt og innbyggertall (log). Sammenhengen her er på ($r = ,507$), det vil si at en kommune med høyt innbyggertall har en høy gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger. Sagt på en annen måte vil «by» ha høyere gjennomsnittsinntekt enn «land». Dette kan forklares ved at det i kommuner med høyt antall innbyggere vil være flere høyt innbringende yrker. Mens det i kommuner med lavere innbyggertall vil være en større andel av befolkningen som arbeider innenfor yrker med lavere inntekter (eks. primærnæringen).

Kommuner med høyere utdanning fører til høyere inntekt, dette viser korrelasjonsanalysen at også er tilfellet på aggregert nivå ($r = ,564$). I kommuner med en høy andel høyere utdannede vil den gjennomsnittlige bruttoinntekten også være høyere, enn i kommuner med en lavere andel høyere utdannede. Dette kan skyldes at man for eksempel i kommuner med petroleumsvirksomhet har behov for høyt utdannede personer. Vi vet også at Stavangerområdet preges av høy gjennomsnittlig bruttoinntekt, slik at det er “naturlig” at de korrelerer. Grunnet at slik virksomhet er “sentralisert” rundt ett område, vil også slike kommuner ha en høy andel høy. Personer med høy utdanning vil også være ettertraktet, dette fører til at kommuner må tilby høyere lønn for å “lokke” dem til sin kommune.

Den siste korrelasjonen vi har valgt å kommentere er korrelasjonen mellom andel innvandrere og andel arbeidsledige i kommuner ($r = ,467$).

En forklaring som muligens kan forklare dette er at kommuner med en høyere andel innvandrere ofte befinner seg i kommuner med et større innbyggertall. Nye landsmenn kan få dårlig med bistand for å finne jobb, samt at arbeidsgivere kan være mer skeptiske til å ansette personer med innvandrerbakgrunn. Dette kan forklare at en høyere andel arbeidsledige og en høyere andel innvandrere korrelerer på kommunalt nivå.

5.5.2 Regresjonsanalyse

Innen statistikk er regresjonsanalyse en kvantitativ analyse som viser sammenhenger mellom en avhengig variabel og en eller flere uavhengige variabler. Til forskjell fra korrelasjonsanalyser, som kun påviser hvorvidt det er korrelasjon mellom variabler, så kan en regresjonsanalyse vise i hvilken grad en variabel samvarierer med en annen variabel. I vår analyse vil vi altså se på hvordan våre uavhengige variabler kan forvente å påvirke avhengig variabel, hvis alle andre variabler holdes konstant. En annen fordel med en regresjonsanalyse er at den vil gi oss modellens forklaringskraft, dette sier noe om hvor mye av avhengig variabels variasjon som kan knyttes til de inkluderte uavhengige variablene. Dette vil si noe om hvor sterk forklarings effekt de uavhengige variablene står for. Som helhet vil regresjonsanalysen kunne gi oss svar på om det er hold i våre hypoteser og vår kausalmodell, og da gi oss svar på vår problemstilling (Hellevik, 2011).

5.5.3 Signifikanstesting

I vurderingen av kravet til signifikansnivå i analysen, er det to ting vi forsøker å unngå. For det første at signifikansnivået ikke vil være for liberalt så vi slipper å risikere å forkaste nullhypotesen på feilaktig grunnlag (såkalt type I feil). For det andre bør ikke signifikansnivået være så strengt at vi risikerer å forkaste en korrekt nullhypotese (type II feil). Når det gjelder feil av type I, er sjansen for at dette skal skje bestemt av signifikansnivået vi velger. Sjansen for denne type feil kan dermed måles gjennom P-verdier. Risikoen for å få feil av type II er avhengig av flere ting, ikke minst størrelsen på utvalget. Estimeringsfeilen blir mindre jo større utvalget blir

og en vil dermed være lettere i stand til å avdekke reelle sammenhenger (Menard, 2002).

Utvalget vårt er på 217 enheter, som normalt sett regnes som lavt. Dette gjør at risikoen for type II feil (altså at vi forkaster en korrekt nullhypotese) kan bli stor om vi velger et for strengt signifikansnivå. Foruten enheter med mangelfulle verdier, har vi inkludert hele populasjonen. “Dersom det er viktig å unngå type II feil, bør man ikke velge et svært strengt signifikansnivå” (Skog, 2004). Vi finner derfor grunnlag for å velge et liberalt signifikansnivå på 10 %.

6. Analyse

6.1 Regresjonsanalyse for oppslutning

Tabell 6.1: *Multivariat regresjonsanalyse (OLS) på oppslutning.*

Avhengig variabel er oppslutning ved folkeavstemningen. For hele modellen er R^2 justert 0,436 og F-verdi 10,154.

Oppslutning (konstant)	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	Beta	VIF	Beta	VIF	Beta	VIF
Høyere utdanning	-,259***	1,568	-,010	1,893	-,041	1,935
Andel innvandrere	-,217**	1,428	-,228***	1,524	-,223***	1,528
Arbeidsledighet	-,145	1,489	-,079	1,559	-,071	1,658
Bruttoinntekt	,116	1,784	,177**	1,931	,185**	1,991
Kvinneandel	-,031	1,087	,035	1,253	,005	1,284
Frie inntekter			,022	4,540	-,078	4,908
Areal			-,021	1,662	-,025	1,801
Innbyggertall (log)			-,607***	6,537	-,670***	6,723
Sentralitet			,258***	1,880	,262***	1,893
SP styrke			,056	1,165	,049	1,167
Storebror vs. lillebror			-,070	1,924	-,050	2,136
Antall svaralternativer					-,063	1,192
År og måned					,142**	1,235
Stemmerettsalder					,149**	1,063
R^2 justert	,121		,404		,436	
F-verdi	5,585***		11,241***		10,154***	

*** P < 0,01

** P < 0,5

* P < 0,1

I regresjonsanalysen vist ovenfor har vi sett på hvordan de uavhengige variabel gruppene “trekk ved befolkningen”, “trekk ved kommunen” og “trekk ved avstemningen” har påvirket, avhengig variabel, oppslutning. Vi ser at når vi kun inkluderer trekk ved befolkningen er det høyere utdanning og andel innvandrere som har en signifikant påvirkning på oppslutning. I modell 2 har vi også lagt til trekk ved kommunen. I denne modellen ser vi at innvandrere, brutto inntekt, innbyggertall (log) og sentralitet. Det betyr at når vi kontrollerer for trekk ved kommunen er ikke lenger utdanningens variabel signifikant. Videre kan man se at bruttoinntekt er signifikant, i modell 2. Den var ikke signifikant i modell 1.

De uavhengige variablene i modellen forklarer 43,6% av variasjonen i den avhengige variabelen, med tanke på at R^2 justert har en verdi på 0,436. I den stegvise analysen så vi at trekk ved innbyggerne forklarer 12,1 % av variasjon for oppslutningen, når vi inkluderte trekk ved kommunene økte forklaringskraften til 40,4% og når vi tilslutt inkluderte trekk ved valget økte forklaringskraften til 43,6%. Dette viser at forklaringskraften er sterkest for trekk ved kommunene.

Modellen er også signifikant med en F-verdi på 10,154. Det er en fare for multikollinearitet da VIF-verdien til “innbyggertall (log)” er 6,723 (høyeste VIF-verdi). Vi kan anta at denne forklarer mye av det samme som flere andre variabler, men litteraturen argumenterer for at innbyggertall alene kan gi oss viktige funn. Frie inntekter har også en høy VIF verdi på 4,908, slik at denne variabelen også står i fare for multikollinearitet. Vi har likevel valgt å inkludere frie inntekter fordi dette er en variabel som forskningslitteraturen ofte vektlegger i forklaringer på oppslutning.

Det er totalt seks uavhengige variabler som er statistisk signifikante. Det er andel innvandrere, bruttoinntekt, sentralitet, innbyggertall, år og måned og stemmerettsalder.

Andel innvandrere, innbyggertall og sentralitet er statistisk signifikant på 99% nivå.

Bruttoinntekt, år og måned, og stemmerettsalder er signifikant på 95% nivå.

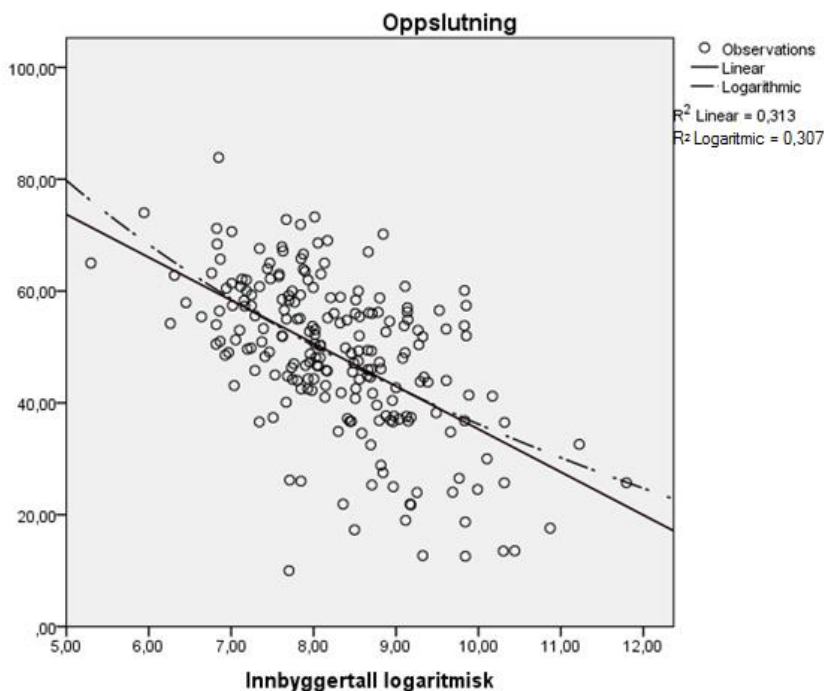
Når det gjelder kommuner med en høy andel innvandrere påvirker dette oppslutningen i negativ retning. Vi får at betaverdien til andel innvandrere er -0,233. Den standardiserte beta koeffisienten sier noe om hvor mye den avhengige variabelen øker når den uavhengige variabelen øker. Dette betyr i vår kontekst at jo høyere andel innvandrere en kommune har, jo

lavere vil oppslutningen være ved folkeavstemningen. Dette stemmer i tråd med vår antakelse.

Ser vi på bruttoinntekt variabelen kan man se at Beta verdien er positiv og har en verdi på 0,185. Brutto inntekt variabelen var definert som gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger per kommune. I vår kontekst vil det si at jo høyere gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger per kommune vil være, jo høyere vil oppslutningen om folkeavstemningen være. Dette er i tråd med våre antakelser presentert i den teoretiske delen.

Innbyggertall har vist seg å være den variabelen med høyest Beta verdi på avhengig variabel oppslutning. Vi får at verdien er -0,670. Det betyr at jo høyere innbyggertall en kommune har, jo lavere vil oppslutningen være ved folkeavstemningene. Dette stemmer med våre antakelser.

Figur 6.1 Fremstilling av «fit-line» for bivariat regresjonsanalyse mellom oppslutning og innbyggertall (log)

Figuren ovenfor viser sammenhengen mellom oppslutning og innbyggertall logaritmisk. Forklaringskraften til den lineære linjen vil ha en bedre forklaringskraft ($R^2=0,313$) enn den logaritmiske linjen ($R^2=0,307$). Vi har inkludert innbyggertall logaritmisk, fordi vi har hatt mange små kommuner. En logaritmisk funksjon vil da normal fordele verdiene til innbyggertall, slik at det blir mer hensiktsmessig å undersøke verdiene heretter. Tidligere

valgforskning i Norge har vist at valgdeltakelsen går mest ned i de store byene (se Bjørklund og Saglie 2000). De små kommunene opplever mindre nedgang i deltakelsen, og i ett tilfelle (fra 1979 til 1983) er det en økning i deltakelsen til de minste kommunene. Utviklingen fra 1991-1995 er til en viss grad ett brudd med den vanlige utviklingen, ved at kurven har en U-form og er ikke lineært nedadgående slik de fleste andre (Bergh, Christensen, Hellevik & Aars, 2009, s.24). Figur 6.1 illustrerer at det i studiet vårt ikke er tegn på en kurvlinær sammenheng, slik en tidligere erfaring fra valgforskning har peket på. Den best forklarende linja vil være den lineære, som viser en negativ sammenheng mellom innbyggerstørrelse og oppslutning ved folkeavstemningen.

Ser vi på sentralitet ser man at betaverdien er positiv og har en verdi på 0,262. I vår kontekst betyr dette at jo mer sentral en kommune er (som følge av SSB kategorisering), jo høyere valgdeltakelse. Her ser vi at vår antakelse om at jo mindre sentral kommunen er, jo høyere oppslutning ved folkeavstemningen, ikke stemmer. Funnene herfra vil bli tatt med videre i drøftingsdelen.

År og måned er blitt brukt som uavhengig variabel for å se på om det er knyttet noen forskjeller i tidspunkt folkeavstemningen er avholdt og oppslutningen ved avstemningen. Vi fant her at år og måned har en positiv retning og betaverdi på 0,142. Det betyr at jo senere avstemningen har vært avholdt jo høyere oppslutning. Dette stemmer i tråd med vår antakelse.

Variabelen stemmerettsalder er dikotom og delt inn etter om man har tillatt personer under 18 år å stemme eller ei. Over 18 år har hatt verdi 0 og under 18 år har hatt verdien 1. Ser vi på betaverdien til stemmerettsalder er den positiv og har en verdi på 0,149. Det betyr i vår kontekst at kommuner med stemmerett under 18 år har hatt høyere oppslutning, enn kommuner som har hatt en grense på 18 år. Vår antakelse er derfor feil, men vi vil kommentere dette i drøftingsdelen.

Videre har de andre uavhengige variablene ikke signifikant påvirkning på avhengig variabel, men vi velger å omtale dem, for å se om de stemmer i tråd med våre antakelser.

Variablene høyere utdanning, arbeidsledighet, kvinneandel, frie inntekter, areal, SP styrke, og storebror vs. lillebror er ikke signifikante, men ikke uinteressante av den grunn. Bruker vi den

standardiserte Betakoeffisienten kan vi se på retningen og kunne si noe om tendensen, men vi må være ytterst forsiktige med å trekke konklusjoner.

Ser vi på den ene kategorien trekk ved befolkningen, har vi at høyere utdanning, arbeidsledighet og kvinneandel ikke er signifikante. Av de tre er det arbeidsledighet som har høyest betaverdi, med en verdi på $-0,071$. Retningen er negativ, som betyr at jo høyere prosentandel arbeidsledige i kommunen, jo lavere valgdeltakelse. Dette er i tråd med vår antakelse, men tendensen er svak og variabelen er ikke signifikant.

Høyere utdanning har en negativ retning og betaverdi på $-0,041$. Dette betyr at jo høyere prosentandel høyt utdannede i en kommunes befolkning, jo lavere oppslutning. Dette er ikke i tråd med vår antakelse, men tendensen er svak og ikke signifikant.

Kvinneandel per kommune har en positiv retning og betaverdi på $0,005$. Det betyr at jo høyere prosentandelen kvinner er, jo høyere oppslutning til folkeavstemningene. Dette stemmer godt med vår antakelse, men variabelen er ikke signifikant og tendensen er svak.

Ser vi på kategorien trekk ved kommunene, har vi at variablene frie inntekter, areal, Senterpartiets Styrke og storebror vs. lillebror ikke er signifikante. Av disse fire variablene er det frie inntekter som har høyest betaverdi, med en verdi på $-0,078$.

Det betyr at jo høyere de frie inntektene til kommunen er, jo lavere oppslutning på folkeavstemningen. Dette stemmer ikke overens med vår antakelse om at høye frie inntekter fører til høy oppslutning. Det er viktig å huske på at dette bare er en tendens og at variabelen ikke er signifikant.

Storebror vs. lillebror har en negativ betaverdi på $-0,050$. I vår kontekst vil dette bety at storebroren vil ha en lavere valgdeltakelse enn lillebroren. Variabelen er ikke signifikant, men peker på en tendens. Dette stemmer overens med vår antakelse.

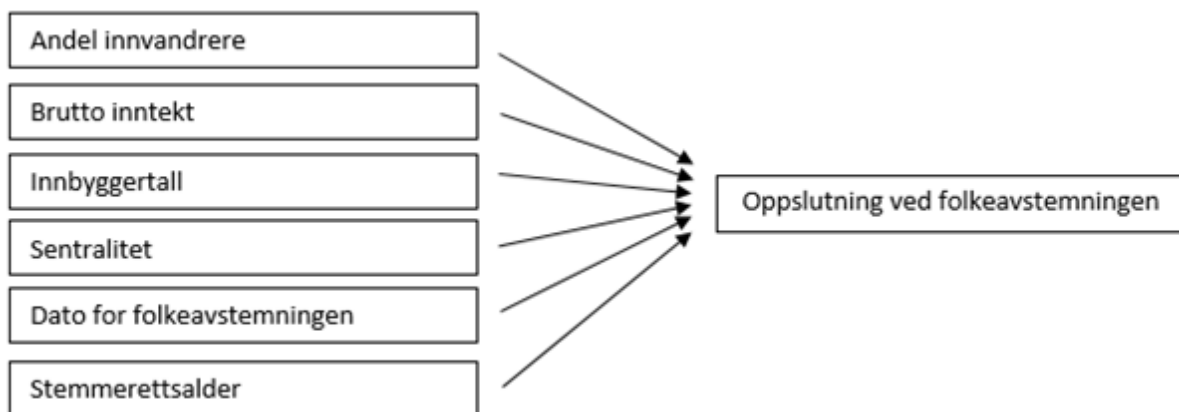
Variabelen SP styrke er brukt for å gi et mål på hvor sterkt Senterpartiet står i kommunen. Betaverdien til denne verdien er positiv og har en verdi på $0,049$. Med tanke på kodingen til denne variabelen, ser vi at jo sterkere SP er representert (ved f.eks. ha både vara og ordfører i kommunen), jo høyere oppslutning ved folkeavstemningen. Dette stemmer overens med vår antakelse, men man må ha i mente at tendensen er svak og at variabelen ikke er signifikant.

Areal har en negativ betaverdi, med verdien $-0,25$. Det vil si at jo større en kommunes areal er, jo lavere vil oppslutningen ved folkeavstemningen være. Dette stemmer overens med vår antakelse, men variabelen er ikke signifikant og tendensen er svak.

Ser vi på den tredje og siste kategorien med trekk, har vi trekk ved avstemningen. Her får vi en variabel som ikke er signifikant, nemlig antall svaralternativer på oppslutning. Variabelen har en negativ betaverdi $-0,063$, hvilket betyr at jo flere alternativer ved folkeavstemningen, jo lavere valgdeltakelse. Dette stemmer overens med vår antakelse, men variabelen er ikke signifikant og tendensen er svak.

Som vi har vist i regresjonsanalysen ovenfor har vi fått vist at vår teoretiske kausalmodell ikke stemte helt. Vi fant at når det gjaldt «trekk ved befolkningen» var det kun andel innvandrere og gjennomsnittlig bruttoinntekt som var signifikante på oppslutningen. I kategorien «trekk ved kommunen» hadde vi også to signifikante variabler, nemlig innbyggertall og sentralitet. I den siste kategorien «trekk ved avstemningen» fant vi at dato for avstemningen og stemmerettsalder var signifikant på oppslutningen ved folkeavstemningen. På bakgrunn av de signifikante funnene vi fant, har vi laget en empirisk kausalmodell.

Figur 6.2: *Empirisk kausalmodell med variabler som har påvirket oppslutningen ved folkeavstemningene*

6.2 Regresjonsanalyse på resultat

Tabell 6.2: *Multivariat regresjonsanalyse (OLS) på Resultat.*

Avhengig variabel har vært resultat i folkeavstemningen. R² justert 0,181. F-verdi 4,67.

	Modell 1		Modell 2	
	beta	VIF	beta	VIF
Resultat				
Frie inntekter	-,088	4,228	,053	4,580
Areal	-,095	1,474	-,144	1,578
Sentralitet	,042	1,754	,046	1,883
Storebror vs. Lillebror	,047	1,808	,113	2,039
Innbyggertall (log)	,107	4,985	,188	6,172
SP styrke	,237***	1,124	,242***	1,132
Oppslutning			,039	1,752
Antall svaralternativer			,279***	1,179
Dato			-,203***	1,165
Stemmerettsalder			,040	1,062
R ²	0,091		0,181	
F-verdi	3,770		4,667	

*** P <0,01

** P <0,5

* P <0,1

I regresjonsanalysen vist ovenfor har vi sett på hvordan de uavhengige variabel gruppene «trekk ved kommunene» og «trekk ved avstemningen» har påvirket avhengig variabel prosentandel ja (resultat).

De uavhengige variablene i modellen forklarer 18,1 % av variasjonen i den avhengige variabelen (R^2 justert=0,181). I den stegvise analysen har vi sett at trekk ved kommunen forklarer 9,1 % av variasjon i resultatet. Når vi legger til trekk ved avstemningen øker forklaringskraften til 18,1%. Dette viser at forklaringskraften, så vidt, er sterkest for trekk ved kommunen.

Modellen er også signifikant med en F-verdi på 4,67. Det er dog en fare for multikollinearitet da VIF verdien til «innbyggertall (log)» er på 6,172 og VIF-verdien til frie inntekter er 4,580. Vi har likevel valgt å inkludere disse variablene fordi forskningslitteraturen ofte vektlegger i forklaringer av resultat av avstemninger.

Det er totalt tre uavhengige variabler som er statistisk signifikante. Det er SP styrke, antall svaralternativer og dato, der de tre variablene er signifikante på 99% nivå.

I kommuner der Senterpartiet står sterkt påvirker denne variabelen resultatet i positiv retning. Vi får at betaverdien til SP styrke er 0,242. Dette betyr i vår kontekst at jo sterkere Senterpartiet står i kommunen, jo høyere ja andel på resultatet. Dette stemmer ikke i tråd med vår antakelse, der vi trodde at i kommuner der Senterpartiet sto sterkt, ville ja resultatet gå ned.

Ser vi til hvordan antall svaralternativer kommuner vil påvirke resultatet ved folkeavstemningen, ser vi at det påvirker i positiv retning. Vi får at beta-verdien er på 0,279. I vår kontekst betyr dette jo flere svaralternativer en kommune har, jo høyere blir ja andelen ved folkeavstemningen. Dette stemmer i tråd med vår antakelse.

Variabelen dato vil påvirke resultatet ved en folkeavstemning i negativ retning. Vi får at betaverdien er på -0,203. I vår kontekst vil det si at jo senere en kommune har avholdt folkeavstemningen, jo lavere vil ja andelen være. Dette stemte ikke i tråd med vår antakelse, der vi antok at jo senere man avholdt folkeavstemning jo høyere ville ja andelen vært.

Vi har også syv uavhengige variabler som ikke er signifikante på avhengig variabel, resultat.

Det er frie inntekter, areal, sentralitet, storebror vs. lillebror og innbyggertall som tilhører kategorien «trekk ved kommunen» og oppslutning ved folkeavstemningen og stemmerettsalder, som tilhører «trekk ved avstemningen».

Starter vi med «trekk ved kommunen» kan vi se på variabelen frie inntekter.

Variabelen har en positiv betaverdi på 0,053, hvilket betyr at jo høyere frie inntekter jo høyere ja andel på resultatet. Dette stemmer ikke overens med vår antakelse om at høyere frie inntekter ville ført til lavere ja andel, men variabelen er ikke signifikant og tendensen er svak.

Ser vi på areal får vi en negativ betaverdi på -0,144, hvilket betyr at jo større areal en kommune har, jo lavere ja andel. Dette stemmer i tråd med vår antakelse, men variabelen er ikke signifikant og tendensen er svak.

Med variabelen sentralitet fikk vi en positiv beta-verdi på 0,046. Det betyr at jo mer sentral en kommune er (basert på SSB's definisjoner) jo høyere ja andel på resultatet. Dette stemmer med vår antakelse, men tendensen er svak og variabelen er ikke signifikant.

Storebror vs. lillebror er en annen variabel vi har inkludert, der vi har en positiv beta-verdi på 0,113. I vår kontekst betyr det at storebrødre (med verdi 1) vil ha et høyere ja resultatet enn mindre lillebror (verdi mindre enn 1). Dette stemmer overens med vår antakelse, men som tidligere må vi huske på at tendensen er svak og at variabelen ikke er signifikant.

Variabelen innbyggertall har en positiv beta-verdi på 0,188. Det betyr i vår oppgave at en kommune med et høyt innbyggertall vil ha en høy ja andel, sammenlignet med en mindre kommune. Dette stemmer med vår antakelse, men dette er bare en svak tendens og funnet er heller ikke signifikant.

Ser vi på trekk ved avstemningen, hadde vi to uavhengige variabler som ikke var signifikante på resultatet, det var oppslutningen ved folkeavstemningene og stemmerettsalder.

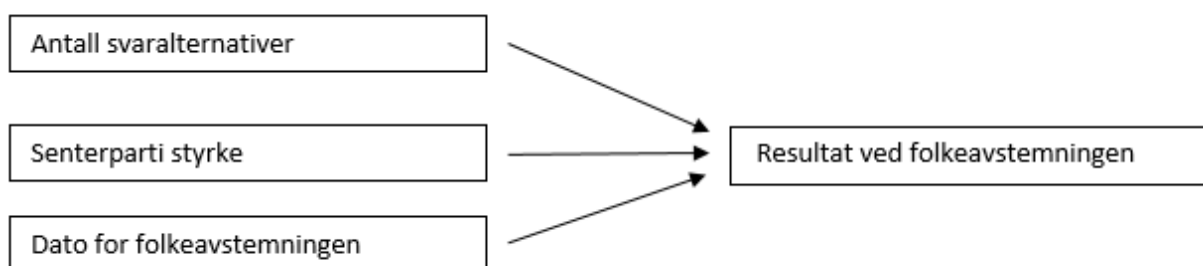
Ser vi på oppslutning først, kan vi se av beta-verdien at retningen er positiv og at den har en verdi på 0,039. Det vil i vår kontekst si at kommuner som har hatt høy oppslutning ved avstemningen har hatt litt høyere ja andel, enn kommuner med lav oppslutning. Dette stemmer ikke overens med vår antakelse, der vi trodde at kommuner med høy oppslutning vil

ha et lavere ja resultat, enn en kommune med lav oppslutning. Det må igjen poengteres at tendensen er svak og at funnet heller ikke er signifikant.

Den siste variabelen vi omtaler er den uavhengige variabelen stemmerettsalder. Vi kodet kommuner som tillatte 16 og 17 åringer stemmerett verdi 1 og kommuner med stemmerettsalder over 18 til 0. Beta-verdien er positiv og har verdien 0,040, hvilket betyr at kommuner med tillatt stemmerettsalder 16 år vil ha litt høyere ja resultat, enn kommuner med stemmerettsalder 18 år. Dette stemmer ikke overens med vår antakelse, der vi antok at kommuner med 16 års stemmerettsalder ville ha en lavere ja-andel. Funnet er hverken signifikant og tendensen er svak.

Regresjonsanalysen har altså vist oss at vår teoretiske kausalmodell ikke stemte helt. Vi fant at når det gjaldt «trekk ved kommunene» var det kun SP styrke som var signifikant på resultat. I gruppen «trekk ved avstemningen» fant vi at det var to uavhengige variabler som var signifikante, henholdsvis antall svaralternativer og dato for avstemningen. Det vil si at vår teoretiske kausalmodell ikke kunne forklares av samtlige uavhengige variabler vi inkluderte, men enkelte av dem. På bakgrunn av dette har vi laget en empirisk kausalmodell, der signifikante funn er inkludert.

Figur 6.3: *Empirisk kausalmodell med variabler som har påvirket resultatene ved folkeavstemningene*

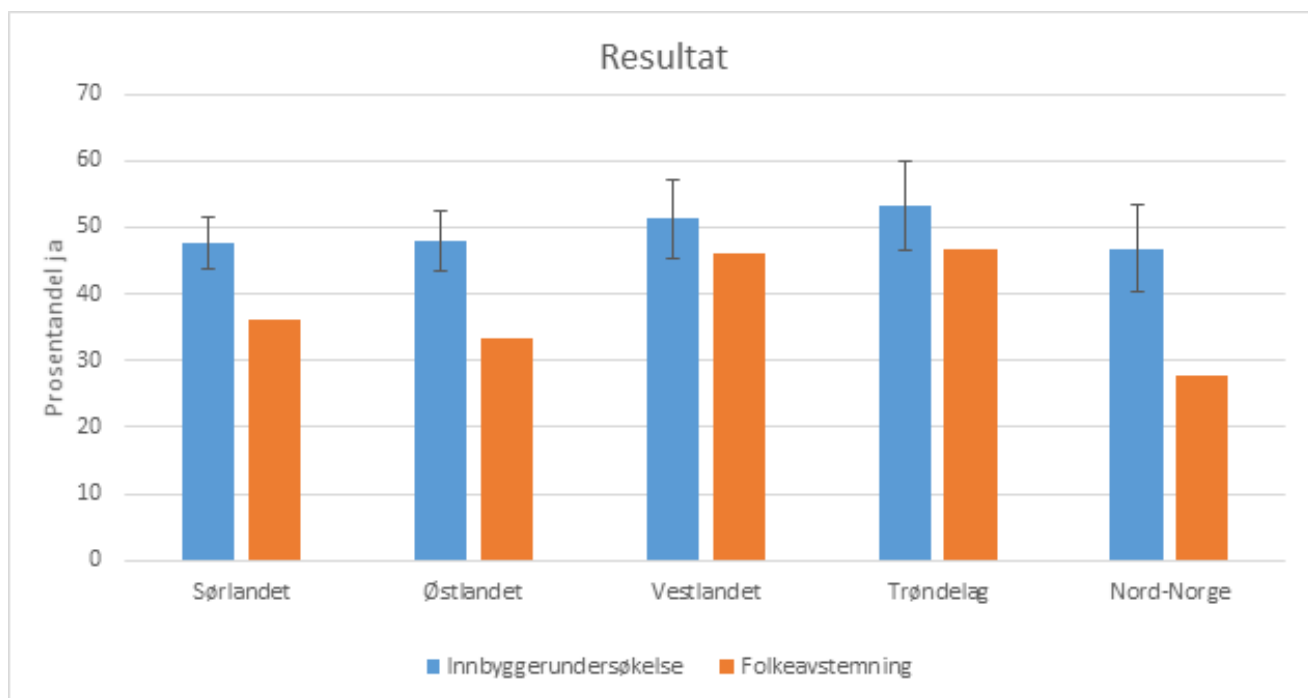
6.2.1 Variasjon mellom innbyggerundersøkelser og folkeavstemninger

Da kommunereformen ble igangsatt måtte den enkelte kommune ta den såkalte “nabopraten”. Dette medførte at den politiske ledelsen i de enkelte kommuner måtte rådføre seg med kommunens innbyggere for å vite deres syn til spørsmålet. Regjeringen la opp til at man kunne gjøre dette enten gjennom en folkeavstemning eller en innbyggerundersøkelse. Flesteparten av landets kommuner valgte å avholde folkeavstemninger, men en god del valgte også å gjennomføre innbyggerundersøkelser.

I likhet med folkeavstemningene, har det heller ikke foreligget en nasjonal standard i utformingen av innbyggerundersøkelsene. En innbyggerundersøkelse byr dog på noen problemer i forhold til troverdighet og pålitelighet. Dette avhenger av innbyggerundersøkelsens omfang, altså hvor mange som svarer på undersøkelsen i forhold til hvor mange personer som finnes i den totale populasjonen (det totale innbyggertallet i kommunen i vår kontekst). En grei hovedregel går ut på at jo lavere populasjonen er, jo relativt høyere svarprosent trenger man for å få et nøyaktig, og følgelig mer pålitelig resultat. Hvor nøyaktige resultatene man finner er, kan beregnes statistisk og man opererer med begrepet feilmargin. I innbyggerundersøkelsene som er vært gjort i forbindelse med kommunereformen har oppgitt feilmarginer.

Vi har derfor brukt disse og inkludert den høyeste feilmarginen de enkelte undersøkelsene har oppgitt. Dette vil gi oss svært konservative verdier for feilmarginer. Årsaken til at vi ønsker å bruke så høye feilmarginer er for å sikre oss at våre slutninger blir riktige. Vi velger altså å prioritere riktige slutninger, fremfor eventuelle saftige funn, for å styrke vår oppgave.

Figur 6.4: Prosentandel ja ved innbyggerundersøkelse og folkeavstemning. Feilmargin er illustrert med stolper i innbyggerundersøkelsene

Som figuren viser kan man se at det i alle innbyggerundersøkelser har vært en høyere ja-andel, for kommunesammenslåing. Det er i tre av regionene, Sørlandet, Østlandet, og Nord-Norge fortsatt en markant forskjell i resultat, i forhold til folkeavstemningene selv når vi tar høyde for maksimal feilmargin, i alle de inkluderte innbyggerundersøkelsene. For Vestlandet og Trøndelag vil resultatet være svært likt, mellom innbyggerundersøkelsene og folkeavstemningene, om man tar høyde for maksimal feilmargin ved alle de inkluderte innbyggerundersøkelsene i de respektive regionene. Vi kan derfor anta at resultatet i en innbyggerundersøkelse vil befolkningen være mer positive til en kommunesammenslåing, enn ved en folkeavstemning.

7. Drøfting

I introduksjonen til vår oppgave presenterte vi to kausalmodeller. Vi antok at det var ulike trekk som påvirket resultat og oppslutning. I vår analyse har vi sett om våre data støtter disse antagelsene. Vi vil nå drøfte resultatene rundt hver av disse kausalmodellene.

Som vi har forklart tidligere har vi formulert hypoteser basert på antakelsene fra teoridelen (se vedlegg. 1 og 2). Av våre 24 hypoteser, har vi kun kunnet bekrefte fem av hypotesene. Dette gjelder hypotesene om gjennomsnittlig bruttoinntekt, andel innvandrere, innbyggertall og sentralitet i forhold til oppslutning (H2, H3, H8, H9). Når det gjelder hypotesene i forhold til resultat, har vi kunnet bekrefte hypotesen om at «jo tidligere en folkeavstemning har vært avholdt, jo høyere ja-andel» (H23).

Vår undersøkelse har vist at variasjonen i oppslutning forklares med 43,6%, med de variablene vi har inkludert. Med tanke på at mye av teorien vi inkluderte baserte seg på nettopp forskning fra Storting- og lokalvalg, kan det se ut til at forskning på oppslutningen ved folkeavstemninger, kan basere seg på mye av den samme teorien. Vår undersøkelse har vist at trekkene ved kommunen og trekkene ved befolkningen forklarer en høy grad av variasjon i oppslutning.

Ser vi derimot til forskning på resultater av folkeavstemninger, kan det tyde på at det ligger andre forklaringer bak variasjon av resultat. Vi har hatt en forklaringskraft på 18,1 prosent, noe som må sies å være langt lavere enn ved oppslutning (43,6%). Dette kan forklares med at enkeltsaksvalg skiller seg fra partivalgsforskning. Ser vi til undersøkelsene på resultat er forklaringskraften på de ulike trekkene svært lik. Dette viser at både trekk ved kommunen og trekk ved avstemningen forklarer noe av variasjonen på resultatet, men at det er andre årsaker til at resultatene varierer. En av disse årsakene kan tenkes å være lokale variasjoner mellom kommunene som vår undersøkelse ikke har fanget opp. Vi har tidligere vist til forhandlinger om hvor rådhuset skulle være. Resultater fra slike forhandlinger vil antageligvis spille en rolle for velgerne, og derfor kunne påvirke utfallet.

Vår forklaringskraft ville muligens ha steget, dersom vi hadde inkludert trekk ved befolkningen. Som vi tidligere nevnte ville det vært problematisk å inkludere de, da vi hadde lite teoretisk belegg om befolkningstrekk ved kommunen, når det gjelder resultat av kommunesammenslåinger.

7.1 Hva påvirker oppslutning ved folkeavstemninger?

For oppslutning inkluderte vi tre trekk som vi antok ville påvirke oppslutningen. Våre funn har i grove trekk både bekreftet og avkreftet dette. Vi har funnet ut at det er variabler innenfor alle trekkene som påvirker oppslutningen, og at flere av variablene vi på forhånd antok at ville spille inn på oppslutningen, ikke har gjort det.

I analysene for trekk ved kommune har vi funnet ut at innbyggertall har den kraftigste påvirkningen på oppslutningen. Regresjonsanalysen viste at jo større innbyggertall en kommune har hatt, jo lavere ble oppslutningen ved folkeavstemningene. Dette er et ganske slående funn, og viser at oppslutningen i de små kommunene har vært størst. De små kommunene i innbyggertall har vært overrepresentert i folkeavstemningene på landsbasis. Hadde mer folkerike kommuner avholdt folkeavstemninger, kan en tenke seg at oppslutningen ville vært annerledes.

I teorien viste vi til Saglies funn, ved lokalvalg. I disse undersøkelsene fant han ut at i 3 av 4 valg, ville størrelsen ha betydning for valgdeltakelsen. Bjørklund fant i sine undersøkelser at den gjennomsnittlige valgdeltakelsen, i kommunevalg siden 1983, vært høyest i de minst folkerike kommunene (færre enn 2500 innbyggere). Hva kan årsakene til dette være? En kan tenke seg at de mindre kommunene med lavt innbyggertall har en nærere tilknytning til politikerne enn det man har i større tettsteder og byer. Dette "forholdet" vil bli brutt dersom en slår seg sammen med en annen kommune, da avstanden mellom politikere og innbyggere blir større. Dette kan mobilisere velgere til urnene. Det at nettopp avstanden til politikere kan bli større, åpner opp for nye problemstillinger. I en ny kommune vil det bli en kamp om hvor det administrative sentrum (rådhuset) skal ligge. Dette kan bety lengre reisevei for innbyggerne, som på sikt kan svekke den politiske interessen. Flere undersøkelser har også vist at innbyggere i kommuner har en sterk tilknytning og identitet til stedet de er oppvokst. Spør man en person hvor vedkommende kommer fra, vil mange svare hjemkommunen sin, som illustrerer den sterke tilknytningen folk har til stedet sitt og kommunen sin.

Halvparten av kommunene som har avholdt folkeavstemninger har hatt ett innbyggertall på under 3500. En kan da stille seg spørsmålet om det ikke er lettere å få en høyere oppslutning i en liten kommune, simpelthen fordi det krever færre personer å oppnå 100% valgdeltakelse i en liten kommune som Utsira, sammenlignet med Oslo. Dermed er det kanskje ikke så merkelig at oppslutningen vil være høyere i mindre folkerike kommuner?

Et annet trekk ved kommunen som har en signifikant påvirkning på oppslutning, er variabelen sentralitet. Sett fra resultatene av regresjonsanalysen har vi fått at jo mer sentral en kommune er, basert på skalaen til SSB, jo høyere oppslutning kan en forvente i folkeavstemningene. Dette var en variabel vi i utgangspunktet antok ville ha stor betydning for både oppslutningen ved folkeavstemningene og resultatet av den. Vi hadde en antakelse om at jo mer sentral kommunene var, jo lavere oppslutning ville det være ved folkeavstemningen. Undersøkelsen vår har vist det motsatte, nemlig at jo mer sentral kommunen er, jo høyere valgdeltakelse. Dette er et interessant funn og det er statistisk signifikant. I vår kontekst vil dette si at en kommune med sentralitet lik 3, vil ha høyest oppslutning ved avstemningen. En kommune har sentralitet 3 når dens befolkningstygdepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid fra et tettsted med minimum 50000 innbyggere (90 minutter fra Oslo). For å få sentralitet 3 må tettstedet i tillegg fungere som regionsenter. Dette vil si at kommuner som har en ikke alt for lang reisevei til et regionsenter, vil ha høyere oppslutning ved folkeavstemningene enn kommuner som ikke har denne nærheten til et så stort tettsted.

Hvorfor det er slik er et interessant spørsmål, men en mulig forklaring kan være at mange av kommunene er sentrert rundt større tettsteder, og at det er ytterst få som ikke oppfyller noen av kriteriene SSB fastsetter, slik at de får kode 0. Forskning om lokalvalg har vist at valgdeltakelsen ofte har vært høyest i perifere og gravgrendte kommuner. Undersøkelser av lokalvalgene fra 1983 frem til nyere tid har vist at oppslutningen har vært høyest i de minst folkerike kommunene (mindre enn 2500 innbyggere). Oslo tronet tidligere denne plasseringen om høyest oppslutning, men de senere år har den sunket. Likevel tangerte Oslo's valgdeltakelse landssnittet ved lokalvalget i 2007, som indikerer at også en stor og sentral kommune kan ha høy valgdeltakelse. (Christensen & Bergh, 2013, s.132-134).

Erfaringene fra lokalvalgforskning om sentralitet viser derfor at funnene er delte. At en mindre sentral kommune vil ha lavere oppslutning enn en mer sentral kommune kan derfor skyldes andre forklaringer. Det kan tenkes at en mindre sentral kommune (av SSB's definisjon) vil ha lengre reisevei til valglokalet enn innbyggere i en sentral kommune, og at dette vil påvirke oppslutningen på folkeavstemningen. Sentrale kommuner vil ligge nærmere et regionsenter enn en mindre sentral kommune, og dette kan føre til at en muligens er redd for å bli en del av et stort regionalt sentra. Sagt på en annen måte så blir kommunen en liten

del bare av den nye store kommunen. Dette kan føre til mobilisering av velgerne og følgelig en høyere oppslutning.

Når det gjelder trekk ved befolkningen fant vi at to av variablene var signifikante. Det var andel innvandrere og bruttoinntekt.

Med innvandrere fant vi at jo høyere prosentandel innvandrere per kommune jo lavere vil oppslutningen være ved folkeavstemningen. Dette stemte overens med vår antakelse og med tidligere forskning. Erfaringer fra Stortingsvalg har vist at valgdeltakelsen blant innvandrere omtrent har ligget 25 prosentpoeng lavere enn befolkningen som helhet (Sterri, 2013). Aardal finner også at innvandrere tradisjonelt sett har hatt lav valgdeltakelse (Aardal, 2002, s. 265). Likevel viser studier at innvandrere deltar i større grad ved valg, jo lenger en har vært bosatt i landet. På samme måte kan en tenke seg at valgdeltakelsen i kommuner med høy andel innvandrere ville gått opp ettersom allerede boende blir bedre integrert og over tid mer aktive i valg. «Hvis ikke innvandrere hadde blitt tilført nye velgere, ville valgdeltakelsen ha økt (Saglie, 2009, s. 73-74). En annen forklaring til at kommuner med høy andel innvandrere har lav oppslutning, kan skyldes at innvandrere ofte bor i folkerike kommuner og her har våre funn vist at oppslutningen er lavere.

Med bruttoinntekt antok vi at kommuner med høy gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger ville ha en høyere oppslutning, enn kommuner med lavere gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger. Dette stemte overens med analysen som fant at bruttoinntekt var statistisk signifikant på oppslutning i positiv retning. Med erfaringer fra lokalvalg, finner man at høyt utdannede og høyinntektsgrupper stemmer oftere ved lokalvalg (Ryste, 2015).

Andre studier har også funnet at “personer med høyere inntekt har høyere valgdeltakelse” (Barstad & Sandvik, 2015, s. 117). De tidligere erfaringene fra forskningsfeltet om lokalvalg stemmer godt overens med funnene om folkeavstemningene. Dette kan skyldes, som enkelte forskere peker på, at det ofte er stort samsvar mellom personer som har høy gjennomsnittsinntekt ofte også har høyere utdanning. Dette gjør at denne gruppen personer har mer politisk interesse, og har lettere for å forstå politikken. Dette kan være med på å forklare hvorfor kommuner med en høy gjennomsnittlig bruttoinntekt har høyere oppslutning rundt folkeavstemningen, enn en kommune med lavere bruttoinntekt per innbygger. En annen forklaring kan være at høyere inntekt ofte henger sammen med ansiennitet. Ansiennitet

henger sammen med alder igjen og som følger av denne slutningen kan man tenke seg at eldre velgere stemmer oftere ved valg enn yngre velgere. Dette kan illustreres med dette eksempelet «Forskning viser at de yngste velgerne deltar minst, mens deltakelsen øker med økende alder – helt til 50-årene. Derfra ligger den stabilt høyt» (Bergh & Christensen, 2013, s. 293).

I trekk ved avstemningen har analysen vist at det er ulike variabler som signifikant påvirker oppslutningen. Dette gjelder variablene dato for folkeavstemningen og stemmerettsalder.

Ser vi til dato ved folkeavstemningen, forventet vi oss et resultat tilsvarende at jo senere ut i prosessen man kom med folkeavstemninger, jo høyere ville jo høyere oppslutning.

Regresjonsanalysen viste at jo senere folkeavstemningen ble avholdt, jo høyere har oppslutningen vært, slik at vår antakelse stemmer. Det er ulike grunner til at dette kan ha skjedd, men det kan være nærliggende å tro at jo senere ut vi har kommet ut i prosessen rundt kommunereformen, jo mer medieomtale har det vært. Dette kan gjøre at folk blir mer opplyste og interesserte i spørsmålet om sammenslåing. Senterpartiet har også prøvd å mobilisere velgere, og med tanke på den fremmarsjen partiet har vært i, i skrivende stund, kan en tenke seg at dette har påvirket oppslutningen. Arbeiderpartiet gikk senere ut i debatten og sa at de ikke ville tvangssammenslå kommuner, og var villige til å “reversere” sammenslåinger der dette hadde skjedd, ved Stortingsvalget 2017. Dette kan ha mobilisert velgere opp fra sofaen. En kan også tenke seg at kommuner som har avholdt folkeavstemning sent i prosessen har latt seg inspirere av andre folkeavstemninger som har vært avholdt tidligere, og tenkt at “nå må vi i hvert fall mobilisere”, gitt utfallet og oppslutningen fra andre kommuner.

Den siste variabelen i trekk ved avstemningene som har vært signifikant på oppslutningen, er variabelen stemmerettsalder. Her har vi kodet kommuner med stemmerettsalder over 18 år med verdien 0 og under 18 år med verdien 1. Vår antakelse var at kommuner som hadde innført stemmerettsalder under 18 år ville ha lavere oppslutning enn kommuner som hadde innført stemmerettsalder over 18 år. Av regresjonsanalysen fikk vi at det var i kommuner der stemmerettsalder var under 18 år som hadde høyest oppslutning, sammenlignet med kommuner som hadde en stemmerettsalder på over 18 år. Vår antakelse stemte altså ikke. Det finnes lite forskning på dette fra folkeavstemninger i Norge, men Østerrike og Tyskland har enkelte erfaringer med å gi personer under 18 år stemmerett ved ulike typer valg. “Den samlede valgdeltakelsen synes å gå noe ned da de yngste velgerne deltar i mindre grad enn velger befolkningen generelt” (Bergh, 2014, s. 31). En forklaring til hvorfor kommuner med

stemmerettsalder under 18 år ved folkeavstemningene har hatt høyere oppslutning enn kommuner med stemmerettsalder over 18 år, kan skyldes ulike forhold. Det kan tenkes at kommunestyre som har vedtatt å gi innbyggere under 18 år (16 åringer) har ønsket å mobilisere nettopp denne gruppen, fordi erfaringer viser at førstegangsvælger som stemmer ved første mulighet en har (gjennom valg), har høy sannsynlighet for å fortsette i fremtiden. Samtidig er dette et dårlig mål fordi å tillatte 16 og 17 åringer å stemme utgjør normalt sett en liten del av den samlede innbyggerkaren, slik at oppslutningen i de kommunene har vært høy forøvrig.

Vi har også fått ulike ikke signifikante resultater. Blant trekk ved kommunen har vi at høyere utdanning, arbeidsledighet og kvinneandel ikke spiller en signifikant rolle i forklaringen av variasjoner i oppslutning.

Når det gjelder høyere utdanning antok vi at en kommune med en høy prosentandel høyt utdannede ville ha høy oppslutning ved folkeavstemningene. Det hevdes at personer med høyere utdanning har større evne til å forstå politikken enn personer med lavere utdanning (Pettersen, 2009, 17.03). Forskning ved valg i Norge har også pekt på at personer med høy utdanning har så høy som 75 % sannsynlighet til å stemme ved valg, mens den bare er 56 prosent blant de med lav utdanning (Kjerland, 2015). Tenker vi videre på argumentet om at “personer med høyere utdanning har større evne til å forstå politikken enn folk med lav utdanning”, ville en logisk slutning medføre at valgdeltakelsen skulle økt i takt med at stadig flere tar høyere utdanning. Pettersen peker senere på at sammenhengen mellom høy utdanning og valgdeltakelse er fraværende, slik at det oppslutningen kan forklares av andre faktorer enn høyere utdanning.

Vår undersøkelse har vist at det ikke er sammenheng mellom kommuner med høy andel høyt utdannede og oppslutning. Dette peker på at det er andre faktorer som forklarer variasjonen i oppslutningen på en bedre måte. Dette kan skyldes at man ved Stortingsvalg og kommunevalg stemmer over pakkelsninger av saker, mens ved en folkeavstemning er det mer saksorientert. En kan derfor tenke seg at en kommune med en høy andel høyt utdannede ikke er så utslagsgivende for oppslutning, fordi det ikke krever like mye interesse for å sette seg inn i en sak, sammenlignet med “pakkelsninger”. Satt på en annen måte vil ikke innsikten til en ensaks avstemning, være like krevende som ved et Stortingsvalg for eksempel.

Når det gjaldt en kommunes arbeidsledighet andel, hadde vi en antakelse om at en kommune med en høy andel arbeidsledige ville ha en lavere oppslutning, sammenlignet med en kommune med en lav andel arbeidsledige. Rosenstone gjorde en studie om dette og fant at “når en person har økonomiske problemer, som ofte innebærer å være arbeidsledig, så bruker vedkommende sine ressurser og tid på seg selv, og ikke på å stemme” (Rosenstone, 1982, s. 26). I et rasjonelt perspektiv kan en også tenke seg at en velger ikke vil stemme på valgdagen, dersom vedkommende ikke vil føle nytte av det (Downs, 1957). Er en mange arbeidsledige som tenker slik, vil det påvirke kommunens samlede oppslutning.

Funnene fra vår undersøkelse viste at det ikke er en sammenheng mellom hvor stor andel arbeidsledige en kommune har og oppslutning. Det er ganske interessant i seg selv, da man fra valgforskning ofte finner at det er en sammenheng mellom mange arbeidsledige og lav oppslutning.

I vår studie valgte vi å se på om det var noen forskjeller mellom en kommune med en høy kvinneandel og en kommune med lav kvinneandel. Vi hadde en antakelse om at en kommune med en høy kvinneandel, ville ha en høyere oppslutning, enn en kommune med lav prosentandel kvinner. I en rapport fra Helsedirektoratet så man på valgdeltakelse blant kjønn. Her fant man at kvinner hadde en litt høyere valgdeltakelse enn menn ved stortingsvalget 2013, med tre prosent (Barstad & Sandvik, 2015, s. 103). Erfaringer fra USA viste også at kvinner hadde en litt høyere oppslutning på presidentvalg enn menn (CAWP, 2015, s. 1). I vår undersøkelse har vi ikke funnet de samme trendene. Variasjonen i kommuner med relativt høy og relativt lav andel kvinner har tilnærmet lik oppslutning. Vi har i vår undersøkelse brukt kvinneandel per kommune på aggregert nivå (kommunenivå) som et mål på oppslutning. På bakgrunn av resultatene kan vi derfor hverken si noe om kommuner med en høyere eller lavere kvinneandel har høyere oppslutning, og derfor heller ikke se noen effekt av kjønn. For å kunne finne mulige variasjoner mellom kjønnene ville en undersøkelse på individnivå vært mer hensiktsmessig. Det vil derfor være interessant for nye undersøkelser og forsøke å oppdrive data på variasjoner i oppslutningen basert på kjønn.

I det følgende vil vi se på ikke signifikante funn på oppslutning gjennom trekk ved kommunen.

Enkelte kommuner med høye frie inntekter vil ha et vannkraftverk plassert innenfor kommunens grenser. Dette vil gi de aktuelle kommunene høye frie inntekter. En kan derfor

tenke seg at en sammenslåing ville medført at en måtte dele sine inntekter med den “fattige naboen” og følgelig få lavere inntekter til sin kommune. Monkerud og Sørensen viste til at flesteparten av norske kommuner med høye frie inntekter, var små i innbygger størrelse. Folk i kommuner med lavt folketall er også mer tilfredse med tjeneste enn i de mer folkerike kommunene. (Monkerud & Sørensen, 2010, s. 265). På følgende vis kunne en tenke seg at en kommune med høye frie inntekter (som ofte har lavt innbyggertall) ville verne om sine verdier og være skeptisk til en kommunesammenslåing. En skulle også tro at dette ville mobilisere velgere til urnene. Vi formulerte derfor en antakelse om at kommuner med høye frie inntekter ville ha en høyere oppslutning, enn kommuner med lavere frie inntekter. Vår undersøkelse har vist at det ikke er noen sammenheng mellom en kommunes frie inntekter og oppslutning, slik at vår antakelse ikke stemte.

Hvor høye eller lave frie inntekter en kommune måtte ha, har i svært liten grad, hatt noe å si for oppslutningen. En mulig forklaring til dette kan være at folk ikke er så opptatt av tilfredshet til tjenestetilbud når det kommer til kommunesammenslåing spørsmålet, med tanke på om velgere mobiliseres. Mobilisering indikerer ofte hvor viktig en sak er for velgere, og det kan kanskje være et tegn på at frie inntekter ikke mobiliserer folk til å avlegge stemme.

Vi har også sett på areal knyttet opp til oppslutning ved folkeavstemningene. Her hadde vi en antakelse om at kommuner med stort areal, ville ha lavere oppslutning enn kommuner med mindre areal. Knytter man areal opp mot avstand til stemmelokalet har vi forskjellige erfaringer. En studie som undersøkte dette kom fram til at valgdeltakelsen er høyest der reiseveien er kortest (1-2 miles), og noe overraskende høy der reiseavstanden er overdrevent lang (6-10 miles). Valgdeltakelsen er forøvrig lavere der det er middels lang (2-5 miles) reisevei. Valgdeltakelsen kan på den måten forklares som en U-kurve (Gimpel & Schuknecht, 2003, s. 481).

En studie fra Danmark fant at der man har reisevei på 5-10 km til valglokalet, er ikke avstanden til lokalet som er avgjørende for om en stemmer eller ei, fordi man mest sannsynlig velger bilen. Derimot hvis en velger kun har 400 meter å gå og dette valglokale blir stengt, slik at det nye valglokalet blir liggende 1,5 km unna, har avstanden en påvirkning på oppslutningen (Bhatti, 2012). Erfaringene er delte, men skulle en ikke ha bil kan en tenke seg at lengde til valglokalet vil være avgjørende for om en avlegger stemme. At areal i vår undersøkelse ikke har en signifikant påvirkning oppslutning er interessant. Det kan virke som

at nordmenn som bor i kommuner med svært store avstander har tilgang til bil, i hvert fall i den grad at det ikke gjør utslag på oppslutningen. Videre kan vi samtidig anta at avstand ikke fungerer som en barriere for dem som ønsker å avgi stemme.

På forhånd antok vi at Senterpartiets posisjon i kommunen ville være av betydning for valgdeltakelsen. Jo sterkere de var representert, jo høyere ville oppslutningen være, var vår antakelse. Senterpartiet har den siste tiden vært i stadig oppsving, ettersom at mange mener de er “garantisten” mot sentraliseringer og ufrivillige sammenslåinger. På den måte skulle vi tro at hvor sterkt partiet står i den enkelte kommune, ville være av høyere betydning for oppslutningen. Vår undersøkelse har vist at det ikke er sammenheng mellom hvor sterkt Senterpartiet står i kommunen og oppslutningen ved folkeavstemningen. Dette er et ganske interessant funn, da i vår antakelse antok at Senterpartiet, med den rollen de har hatt den siste tiden, ikke påvirker oppslutningen. Det kan skyldes at det i kommuner med ordførere fra andre partier, har fått til en enda bedre mobilisering av sine velgere, sammenlignet med Senterparti ordførere.

Med variabelen storebror vs. lillebror antok vi at storebroren i sammenslåingsområdet ville ha lavere oppslutning enn lillebrødrene. Dette er en type variabel som et forhold i størrelse, som går på innbyggertall. Som vi illustrerte med antall innbyggere, ville oppslutningen synke med høyt innbyggertall. En kan også tenke seg at en lillebror er redd for å bli “oppslukt” av storebroren, slik at velgere i de mindre kommunene mobiliserer velgere til urnene.

Undersøkelsen vår viste at det ikke er noen sammenheng mellom storebrødre og oppslutning, slik at vår antakelse blir feil. Det er dog interessant å se at variasjonen mellom store- og lillebrødre ikke er statistisk signifikant. Mobilisering har altså skjedd i tilnærmet like stor grad hos begge parter. Dette er meget overraskende siden mye av ordskiftet i media har gitt et bilde av at det er en reform hvor storebrødrene overkjører de mindre kommunene. Forventningene våre var at lillebrødrene ville forsøke å «stå imot» ved å mobilisere velgere til urnene. Våre resultater viser at størrelsesforholdet ikke spiller inn.

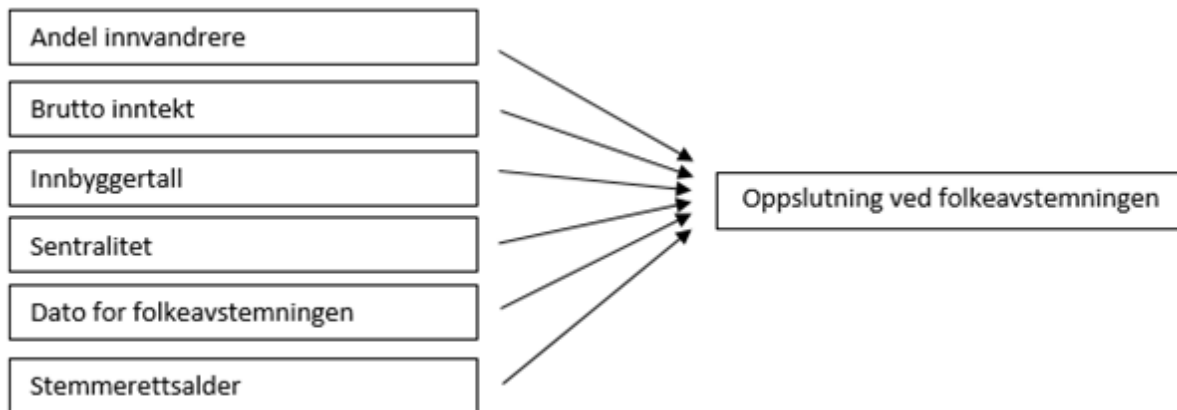
Videre vil vi se på trekk ved avstemningen, der vi belyser variablene antall svaralternativ. Vi hadde en antakelse om at jo flere svaralternativer en har på stemmeseddelen, jo lavere vil oppslutningen være. Dette baserte vi på at forskning har vist at «designet» på stemmeseddelen vil ha betydning for valgdeltakelsen. Hvis stemmeseddelen blir mer «kompleks» vil det være vanskeligere for velgeren å velge hvilket alternativ vedkommende mener er det beste. Med

tanke på at stemmesedlene ikke har hatt noen nasjonal standard å følge, har kommunene hatt stor grad av frihet i forhold til utforming av stemmeseddelen. Gitt at en velger har mange alternativer å velge mellom, vil det bli vanskeligere for velgeren å avgi en gyldig stemme. Skulle dette skje vil det ikke påvirke valgdeltakelse, da en ugyldig stemme vil regnes som ugyldig vil bli regnet med i oppslutningen, men det er grunn til å tro at dersom velgeren har for mange alternativer å velge mellom vil vedkommende holde seg hjemme på valgdagen (Kimball & Kropf, 2005, s. 526). Blir det stilt vanskelige spørsmål, får man ofte ikke den oppslutningen man håper på, sammenlignet når man spør om enklere spørsmål. Designet og lengden av spørsmålet påvirker responsen (Dillman, Sinclair & Clark, 1993, s. 301). Vår undersøkelse har dog vist at det ikke er en sammenheng mellom antall svaralternativer på stemmeseddelen og oppslutningen ved folkeavstemningen.

Det kan sees i sammenheng med at andre faktorer forklarer variasjonen i oppslutning i større grad. For eksempel vil andre trekk ved avstemningen som dato for avstemningen eller stemmerettsalder forklare variasjonen i oppslutning på en bedre måte. Det er interessant å se at antall svaralternativer tilnærmet ikke har noen forklaring av oppslutning, slik vi først antok. Det betyr at en kommune som har hatt så mange som 4 ulike alternativer, ikke, i tilnærmet grad, vil påvirke oppslutningen ved valget.

At svaralternativer ikke påvirker oppmøtet ved folkeavstemningene vil derfor kunne tolkes som at velgere ikke engasjeres mer eller mindre av antallet svaralternativer, men at mobilisering forårsakes av innholdet i svaralternativene og konsekvensene utfallet vil gi. Når vi nå har gjennomgått våre funn på oppslutning kan vi lage en empirisk kausalmodell som viser hvilke faktorer som forklarer variasjon i oppslutningen.

Figur 7.1: Empirisk kausalmodell med variabler som har påvirket oppslutningen ved folkeavstemningene

7.2 Hva påvirker resultat ved en folkeavstemning?

I gjennomgangen av litteraturen for hva som ville påvirke resultatet av folkeavstemningen antok vi at kommunens frie inntekter ville være den variabelen som hadde størst forklaringskraft. Dette var en antagelse som ikke var riktig. Vi fant faktisk ut at det var trekk ved selve avstemningen som påvirket resultatet mest. Dette er meget interessante funn, ikke bare med tanke på at de spiller en større rolle enn trekk ved kommunene, men at dette er faktorer som kan endres.

Antall alternativer som gis i en folkeavstemning er hva som gir størst variasjon i resultatet ved folkeavstemningen. Om man inkluderer flere alternativer vil man kunne se en økning i andelen som svarer ja til kommunesammenslåing. Som vi argumenterte for i metodedelene er avstemninger der det ikke har vært oppgitt et nei-alternativ ikke inkludert. Dette gjør funnet enda mer oppsiktsvekkende, da dette er kontrollert for. Funnene gir støtte til vår teori om at motstanden til kommunesammenslåing kan handle mer om alternativene, enn om selve holdninger til kommunesammenslåing generelt. Det kan derfor argumenteres for at det fra sentralt hold burde vært opparbeidet en nasjonal standard for hvordan folkeavstemningene burde holdes, slik at man i folkeavstemningene er sikker på at man måler det man ønsker å finne resultater på. Dette kan løses ved å ha et rent ja-nei valg i første omgang, for så senere la innbyggerne velge hvilke(n) kommune(r) de ønsker å slå seg sammen med. Dette vil gi politikerne en enklere jobb når de skal ta stilling til resultatene. Politikerne vil da vite om innbyggerne er for eller mot sammenslåing, i første omgang. Gitt at innbyggerne er for, vil

politikerne da kunne ta stilling til sammenslåingsalternativ, basert på innbyggernes preferanser basert på resultatet i spørsmål to.

Skulle en hatt en nasjonal standard kunne man da ha kjørt polariserende spørsmål (ja eller nei) i spørsmål 1 og retning i spørsmål 2. På den måten ville man tatt høyde for lokale variasjoner i utformingen av standarden, samtidig som man gir kommunene med flere alternativer mulighet til å påvirke retning. Ville man fått nei flertall i spørsmål en, ville det ikke blitt sammenslåing. Ville det blitt ja flertall i spørsmål 1, kunne man sagt at blant sammenslåingsalternativene, ville det alternativet som fikk flest stemmer, bli den nye partneren. Dette ville være i tråd med problemene Nurmi peket på. Han stilte spørsmålet om man skal slå sammen ja resultatene, eller behandle de separat. Dette kan illustreres med et valg hvor det har vært tre alternativer, to ja (A og B) og et nei (C). Hvis A får 25% og B får 30 % av stemmene (C 45%), vil JA samlet få et flertall. Men om de ikke regnes sammen vil NEI få flertall. Om man slår sammen JA resultatene tar man for gitt at velgere som stemte for alternativ A foretrekker B istedenfor C. (Nurmi, 1997, s.41-44).

Tidspunkt for når folkeavstemningen blir avholdt spiller også en rolle for den relative andelen som stemmer ja til sammenslåing. Overraskende har ja-andelen vært høyest ved tidlige avstemninger. I vår antagelse sa vi at motstanden mot endring ville være høyest fra starten av, for så å avta. Resultatene viser det motsatte, nemlig at ja-andelen har vært høyest tidlig i perioden. Årsaker for dette vil vi tro kan være at befolkningen har mistet troen på reformen. Et trekk ved motstand mot endring er at om resultater uteblir vil oppslutningen rundt endringen avta. Dette kan skyldes at regjeringen Solberg, som trådte i kraft høsten 2013, som pådriveren av reformen, kan ha hatt sterkest støtte tidlig i avstemning prosessen. Samt at eventuelle motstandere ikke mobiliserte seg før senere i prosessen.

Det kanskje mest interessante funnet er, at i kommuner hvor Senterpartiet er representert med ordfører og/eller varaordfører, finner man at ja resultatet er høyere enn i kommuner hvor SP ikke er så godt representert. Dette til tross for at deres standpunkt i utgangspunktet har vært kritisk til sammenslåinger. Her forventet vi at kommuner med antatt sterk innflytelse fra Senterpartiet ville ha en langt høyere nei-andel. Årsakene til dette er vanskelig å vurdere. Det kan tyde på at det er en variasjon mellom sentral og lokal politisk agenda, eller det kan være at det er et gap mellom hva velgerne står for og hvem de har valgt. Det kan også være at andre aspekter ved deres politikk har vært viktigere for velgerne ved lokalvalget i 2015. Og at

velgerne derfor ikke har tatt høyde for kommunesammenslåing som en del av “pakken” de har stemt for. Videre kan det argumenteres for at kommuner med sterk Senterparti representasjon i kommunestyret kan ha trekk ved seg som gjør at de kan ha mer å tjene på en eventuell sammenslåing. Det er derimot ikke sikkert at de som har stemt, er et representativt utvalg for de som stemte ved lokalvalget i 2015, og at det derfor kan være en mismatch mellom resultatet ved kommunevalget og folkeavstemningen. Som vi så på resultatene i oppslutningen, ser man en tendens til at det ikke har skjedd en sterk mobilisering i kommuner der Senterpartiet er representert sterkt. Dette kan også ha betydning for den høye ja-andelen.

For frie inntekter kom det frem av vår regresjonsanalyse at det ikke er en signifikant sammenheng mellom frie inntekter og andelen som har svart ja til sammenslåing. Dette er svært interessant fordi det har vært antatt at høye frie inntekter er knyttet til tilfredsheten til tjenestetilbudene i kommunen. Johnsen & Klausen viste til at økonomiske faktorer veier tungt når innbyggerne skal vurdere kommunesammenslåing (Johnsen & Klausen 2006).

Vår studie har funnet at det ikke er noen sammenheng mellom frie inntekter i kommunen og resultat. Dette kan tyde på at innbyggere i kommuner med et godt tjenestetilbud ikke frykter at dette vil bli dårligere ved en sammenslåing. Det kan hende at det er nabo-kommunens økonomi som veier tyngre når velgere skal ta stilling til spørsmålet. Det kan også tenkes at den rike kraftkommunen “i dalen” ikke er så redd for å dele på ressursene med andre, og at en muligens ser andre fordeler ved en sammenslåing, enn tidligere antatt. Det kan tenkes at signalene om at det for kommuner som blir stående alene, vil komme reduksjoner i deres frie inntekter, har spilt en rolle. Det kan derfor tenkes at det i de kommunene som i dag nyter godt av generøse overføringer fra staten, frykter en reduksjon i disse.

Storebror vs. lillebror måler størrelsesforholdet mellom kommunene i et sammenslåings alternativ, i form av innbyggere. Vi fant at det ikke er en sammenheng mellom storebror vs. lillebror og resultatet av sammenslåingene som har funnet sted. Dette var noe overraskende man tidligere har antatt at det finnes en sammenheng. Likevel peker en svak tendens på at storebror vil ha en litt høyere ja prosentandel enn lillebrødre, men begge peker i svak positiv retning. Dette er overraskende fordi en skulle tro at lillebrødrene ville være redd for å bli “slukt” av storebror og bli liten i det store. Innbyggerne i de mindre kommunene ser kanskje andre muligheter til et potensielt kommuneområde. Storebror vs. lillebror variabelen vil by på

problemer for lokalpolitikere da man må forhandle frem hvordan sammensetninger i kommunestyre skal være, hvor rådhuset skal ligge.

Vi fant at areal og resultat ikke har en sammenheng. Vår antakelse var at jo større kommunen er arealmessig, jo lavere ja andel på resultatet, sammenlignet med en mindre kommune. Vi får riktignok en svak tendens som peker på at jo større areal jo lavere ja andel, men dette er ikke signifikant. Vi hadde trodd at en kommune med stort areal ville få lange reiseveier, og følgelig enda lenger reisevei ved en sammenslåing. Det betyr at resultatet av folkeavstemningene vil bli forklart bedre av andre faktorer enn areal.

Stemmerettsalder har hverken en signifikant eller sterk effekt på resultatet i folkeavstemningene, det viser altså at kommunenes holdning til kommunesammenslåing ikke påvirkes av at yngre velgere inkluderes. Med andre ord, det er ikke forskjell i resultat knyttet til kommuner som har tillatt 16-17 åringer stemmerett og kommuner med stemmerett over 18 år. Vi skulle på forhånd tro at siden vi antok at de yngre velgerne har en sterkere tilhørighet til hjemkommunen, ville sett en lavere ja-andel til sammenslåing i kommuner der stemmerettsalderen har vært lavere.

En annen forklaring kan være at yngre velgere blir små i det store, og at de som gruppe ikke stemmer homogent. Dette igjen kan tyde på at gruppen mellom 16-18 år har kunnskap om kommunesammenslåingenes effekter på egen kommune. Samt at de har stemt på bakgrunn av antagelser om hva som er det beste for deres kommune. Om disse antagelsene stemmer vil det kunne være et argument for å la yngre velgere stemme.

Et annet funn vi har funnet er at det ikke er noen sammenheng mellom innbyggerstørrelse og resultat av folkeavstemningen. Halvparten av de undersøkte kommunene er på under 3500 innbyggere. Den eneste kommunen med over 100.000 innbyggere er Stavanger med 132.644 innbyggere og den nest mest folkerike kommunen Sola, har langt færre innbyggere (74820 innbyggere). I teorien viste til en studie gjort i Japan, hvor det ble sett på kommunesammenslåinger der. Man kan anta at innbyggertallet i de Japanske byene er langt større enn hva man har i Norge. Og at de forventede effektene ville kunne vist seg i målinger hvor spennet på innbyggertall, er langt høyere. Det kunne derimot ha vært interessant å sett på sammenhengen mellom dem. Funnene med innbyggerstørrelse er veldig interessant, da mye av debatten rundt kommunesammenslåinger har basert seg på at de små er mer skeptiske enn

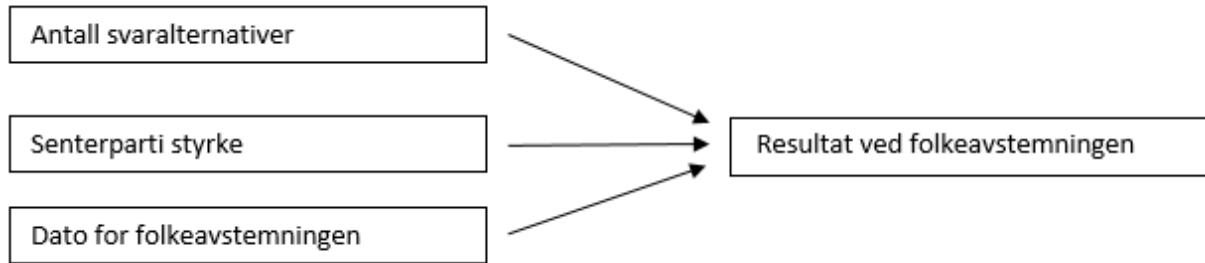
større. De aller største kommunene har ikke avholdt folkeavstemninger. Dette ville muligens ha gitt et annet utfall.

Vi fant også at sentralitet og resultat av folkeavstemningene ikke henger sammen. Vår antagelse var at jo mer sentral en kommune var, jo høyere ville ja-andelen i kommunen være. Forskning fra Finland har også vist at de mest skeptiske til kommunesammenslåing befinner seg i periferien (Lundell, 2013, s. 13), slik at det vil være nærliggende å tro at mer sentrale kommuner skulle være mer positive til sammenslåing. Sannsynligheten er også større for at man har med kommunesammenslåing å gjøre når kommunene ligger rundt et sentra (Steiner, 2003, s. 562). Dette er interessant fordi sentrale kommuner ofte deler felles bo og arbeidsmarkeder med andre kommuner. Slik at “overgangen” til en ny kommune ville i så måte kunne tenkes å være lettere for en sentral kommune med mange ulike samarbeid, enn for en mindre sentral og perifer kommune med lite samarbeid. Det er følgelig interessant å se at vår undersøkelse ikke finner at en kommunens sentralitet påvirker resultatet av folkeavstemningen i særlig grad. Derfor må en ta høyde for at variasjonen i resultatene forklares bedre av andre faktorer. Sentralitet er et mål som ofte sees på i sammenheng med areal, reisevei og innbyggertall, slik at faktoren i seg selv ikke er signifikant på resultater i så måte lite overraskende.

Oppslutning påvirker ikke fordelingen av ja og nei stemmer i vår undersøkelse. Vår antagelse var at jo større oppslutningen har vært, jo større ville også ja-andelen være. Dette må sies å være et svært interessant funn, og kan klart tyde på at det på nasjonalt nivå ikke har vært en side som alene har jobbet for mobilisering. Det tyder samtidig på at det på lokalt nivå, der det har vært økt oppslutning, ikke har vært en side som har vært dominerende. Men at det kan ha variert mellom kommunene. I vår teori argumenterte vi for at det ville skje en mobilisering rundt det “ukjente”, ikke har gjort seg gjeldende. Dette kan vise til to ting, de som kjemper for å få kommunen til å bestå, har ikke klart å engasjere velgere. Eventuelt har det i disse kommunene blitt mobilisert en tilsvarende blokk med forkjempere for å slå kommunen sammen med en annen.

Med de funnene vi nå har gjennomgått kan vi lage en empirisk kausalmodell for hva som forklarer variasjon i resultat ved folkeavstemningen.

Figur 7.2: Empirisk kausalmodell med variabler som har påvirket resultatene ved folkeavstemningene

8. Avslutning

Hva er det som får velgere til å stemme som de gjør, og hva bidrar til høy eller lav oppslutning, i folkeavstemninger om kommunesammenslåinger? Dette har vært vårt utgangspunkt for oppgaven og som vi har forsøkt å forklare. Det har vist seg å være et svært komplekst spørsmål som påvirkes av svært mange faktorer.

Det er i norsk kontekst gjort lite forskning på lokale folkeavstemninger med kommunesammenslåing som tema. Det har heller aldri vært avholdt så mange folkeavstemninger om kommunesammenslåing, på så kort tid i Norge. At vi i den sammenheng har gjort en undersøkelse på alle disse under ett, har gitt oss en god del funn.

Basert på våre funn kan vi konkludere med at det finnes faktorer som kan forklare variasjon i oppslutning og resultat. Det er dog ikke gjennomgående støtte for at våre variabler påvirker resultat og oppslutning. Alle de trekkene vi inkluderte i våre analyser har påvirket variasjonen. Men ikke alle variablene i hvert av trekkene gjør det. Dette har vi illustrert med å lage empiriske kausalmodeller.

Vår undersøkelse kan derfor gi noen svar på problemstillingene, men det vil kreves flere undersøkelser for å kunne gi et mer dekkende svar. Dette var noe vi var klar over når vi startet vårt arbeid, men “reisen starter med det første steg”. I det følgende har vi noen funn vi ønsker å trekke frem.

Et av de mest oppsiktsvekkende funnene vi har sett i vår undersøkelse er at i kommuner der Senterpartiet står sterkt, er også ja-andelen for kommunesammenslåing høyere. Dette er svært overraskende med tanke på at Senterpartiet har fremstått (i alle fall på nasjonalt nivå) som en beskytter av dagens kommunestruktur.

I vår drøfting pekte vi på at mulig forklaring kan skyldes at innbyggerne i kommunen prioriterer annerledes når det kommer til et ensaks alternativ, sammenlignet med pakkelsninger ved kommunevalg. Dette kan stemme med teori om folkeavstemninger, hvor vi har diskutert at saker som ikke faller inn på den tradisjonelle politiske aksene, vil lønne seg å avholde folkeavstemninger om. Foruten Høyre som har vært en pådriver for reformen, har det vært svært få innvendinger eller støtte til frivillige sammenslåinger. Det kan derfor tyde på at meningsmålinger som har vært avholdt samtidig med folkeavstemningene, ikke fanger opp linken mellom parti og velger. Vi kan anta at en velger stemmer på Senterpartiet fordi partiet

står for mange saker vedkommende er enig i. Likevel er det nødvendigvis ikke slik at denne personen er mot kommunesammenslåing, selv om velgeren stemmer på Senterpartiet. Det vil i denne sammenheng være mange muligheter til å se mer på partienes rolle i kommunesammenslåinger, i og med at det her er påvist variasjon mellom kommuner med ordfører og/eller varaordfører fra Senterpartiet, og de uten.

Av de faktorene vi har inkludert når vi har sett på trekk ved kommunen, er det kun Senterpartiets styrke som har en innvirkning på resultatet. Vår undersøkelse har vist at det ikke spiller noen rolle om kommunen er rik eller fattig, stor eller liten, sentral eller ei. Det kan derimot tyde på at hvis man benytter seg av andre forhold i ett storebror vs. lillebror perspektiv, vil man kunne finne noen forklaringer på variasjonen. Det kan for eksempel tenke seg å spørsmål om hvor kommunale enheter som rådhus eller kulturhus blir plassert, som er viktigere for om innbyggerne ønsker en kommunesammenslåing. At det i den forbindelse heller ikke har vist seg at frie inntekter er et godt mål på variasjon i resultat, støtter opp om dette. Det ser ut til at mulige økonomiske tap og gevinster, ikke spiller en like stor rolle som vi antok. Her er mulighetene mange for videre undersøkelser. Er kommunesammenslåing så komplekst og lokalt forankret, at det ikke kan brukes et sett med faktorer til å forklare nasjonale tendenser?

Videre har det vist seg at det i spørsmålet om kommunesammenslåing er betydelige forskjeller i resultatene, når man undersøker, hvilket verktøy spørsmålet er blitt stilt gjennom, hvordan og når. Resultatet vil variere mellom innbyggerundersøkelsene og folkeavstemningene. Det har vist seg at innbyggerundersøkelser er langt mer positive i standpunktet om en kommunesammenslåing. Bjørklund argumenterte for at en innbyggerundersøkelse var et vel så godt instrument til å måle vox populi, sammenlignet med en folkeavstemning. Dette vil kunne resultere i en verdidebatt: Vil en undersøkelse som måler hva alle innbyggerne mener være riktigere enn et valg, hvor kun de som stemmer blir hørt? Valget mellom innbyggerundersøkelse og folkeavstemning fattes av den politiske ledelse i kommunen. Som vår studie har vist, vil resultatet av en innbyggerundersøkelse være mer positiv til kommunesammenslåing. Hadde de lokale kommunestyrene vært klar over dette, kan man i ytterste konsekvens, til en viss grad, manipulere resultatet.

Kommunestyrene har fått mandat til å velge hvordan deres innbyggere skal høres, dette setter dem altså i en posisjon hvor de kan velge det måleinstrumentet som passer best til deres preferanse. Dette gjør at folkets mulighet til å påvirke, reduseres.

Det at faktorene, antall svaralternativer og dato for avstemninger påvirker resultatet er også interessant, da disse også kan bestemmes av lokalpolitikerne. I et tenkt scenario kunne en ordfører ha tatt til orde for å avholde folkeavstemningen ved et sent tidspunkt, i perioden 2015-2017. Videre kunne vedkommende ha inkludert, et ja og et nei alternativ, for å “påvirke” innbyggerne til å stemme nei til sammenslåing. Det må påpekes at dette gjelder undersøkelsene vi har gjort. Ved kommende folkeavstemninger vil disse trendene kunne være annerledes. Likevel bør denne problemstillingen belyses, med tanke på at vi har funnet en høyere ja-andel til sammenslåing ved innbyggerundersøkelsene. Samt at faktorer kan påvirkes i folkeavstemninger for å øke sannsynligheten til å få et ønsket resultat.

Det siste funnet vi ønsker å vise til er at oppslutningen har vært lavere i folkeavstemningene, enn ved lokalvalget 2015. Blant kommunene som har avholdt folkeavstemning, har vi også sammenlignet oppslutningen ved kommunevalget 2015. Vi fant her at oppslutningen ved kommunestyrevalget nesten har vært 15 % høyere enn ved folkeavstemningene. Dette er et interessant funn, kanskje spesielt med tanke på at enkelte av disse kommunene avholdt folkeavstemningen og kommunevalg på samme dag, i samme lokale. Dette er et tegn på at folkeavstemningene under ett, ikke har mobilisert velgere til urnene. En mulig forklaring kan være at spørsmålet om kommunesammenslåing i seg selv ikke har engasjert like mange. Man kan kanskje føle at et kommunestyrevalg er viktigere enn en folkeavstemning om kommunesammenslåing. Tilliten til det representative demokratiet kan derfor synes å være høyt.

Når vi har sett på våre funn har vi hentydet til noen mulige svakheter ved vår oppgave. Variablene i kategorien trekk ved befolkningen retter seg delvis mot individnivå, mens dataene har omhandlet kommunenivå. Det kan derfor være misvisende å konkludere på kommunalt nivå, basert på analyser av data på individnivå. Mange av disse variablene omtaler verdier som gjennomsnittlig nivå per innbygger per kommune, eller en prosentandel per kommune, slik at verdiene omhandler på sett og vis kommunenivå. Vi argumenterer derfor for at de kan brukes, fordi de vil være aktuelle i forståelsen av ulikheter mellom kommunene, men vi er klare over at det kan være en svakhet.

I våre analyser av resultat har vi ikke inkludert trekk ved befolkningen da disse ikke kunne forsvares med teori. Vi har i ettertid sett at vi da burde supplert med annet datamateriale. Dette ble ikke gjort da vi hadde stor tiltro til teorien som støttet opp under våre hypoteser for trekk ved kommunen og trekk ved avstemningen. Dette har ført til at 82% av variasjonen i resultatet ved folkeavstemningene skyldes andre forklaringsvariabler enn de vi har undersøkt. En annen svakhet ved vår oppgave kan være at kvantitative undersøkelser i så stor skala, ikke vil fange opp lokale variasjoner. I så måte ville kanskje en kvalitativ undersøkelsesform avdekket flere variasjoner, men som nevnt har vi ikke gjort dette av ressursmessige hensyn. En kvalitativ undersøkelse kunne gått mer i dybden på forståelsen av oppslutning og resultat. Dette har ikke vært vår hensikt, da vi har ønsket å gi et bredt bilde av hvordan folkeavstemninger har utspilt seg i forbindelse med kommunereformen.

9. Litteraturliste

Aardal, B. (2002). *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.

Aldrich, J. H. (1993). Rational choice and turnout. *American Journal of political science*, 246-278.

Barstad, A., & Sandvik, L. (2015) *Deltaking, støtte, tillit og tilhørighet (Helsedirektoratet Rapport 12/2015)*. Hentet fra:

<https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/1046/Deltaking%20st%C3%B8tte%20tillit%20og%20tilh%C3%B8righet%20IS-2387.pdf>

Bergh, J. (2014). *Stemmerett for 16-åringer – Resultater fra evalueringen av forsøket med senket stemmerettsalder ved lokalvalget 2011*. (Institutt for samfunnsforskning Rapport 2014:1). Hentet fra:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/komm/rapporter/rapport_stemmerett_for_16-aaringer.pdf

Bergh, J., & Christensen, D. A. (2013). *Et Robust Lokaldemokrati – lokalvalget I skyggen av 22. juli 2011*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Bergh, J., Christensen, D. A., Hellevik, O. & Aars, J. (2009). *Effekter av en eventuell gjeninnføring av strykninger ved kommunestyrevalg*.

Bhatti, Y. (2012). Distance and voting: Evidence from Danish municipalities. *Scandinavian Political Studies*, 35(2), 141-158.

Bjørklund, Tor (1999). *Et lokalvalg i perspektiv. Valget i 1999 i lys av sosiale og politiske endringer*. Tano Aschehoug.

Bjørklund, T. (2004). Lokale avstemninger om mål og alkohol. To motkulturer med ulikt syn på folkeavstemning. *Historisk tidsskrift*, 83(01), 57-80.

- Bjørklund, T. (2005). *Hundre år med folkeavstemninger*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørklund, Tor (2015, 13.05) Hvordan skal folket høres? *Kommunal rapport*. Hentet fra: http://kommunal-rapport.no/debatt/hvordan_skal_folket_hores
- Bjørklund, T. & Saglie, J. (2000), *Lokalvalget i 1999: Rekordlav og rekordhøy deltagelse*. Oslo, ISF-rapport 2000:12. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Blais, A. (2000). *To vote or not to vote?: The merits and limits of rational choice theory*. University of Pittsburgh Pre.
- Blais, A. (2006). What affects voter turnout? *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 9, 111-125.
- Blumer, H. (1948). Public opinion and public opinion polling. *American sociological review*, 13(5), 542-549.
- Brantzæg, B. A. (2014). *Kommunesammenslåing og regional utvikling - Betydning av identitet og tilhørighet*. Hentet fra https://48vlp12642pa30ejq72t9ozh-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2014/06/140623_Notat_Brandtz%C3%A6g.pdf
- Butler, D., & Ranney, A. (1994). *Referendums around the world: The growing use of direct democracy*. American Enterprise Institute.
- Centre For American Women and Politics (CAWP) (2015). *Gender Differences In Voter Turnout*. New Jersey: Rutgers State University of New Jersey.
- Dillman, D. A., Sinclair, M. D., & Clark, J. R. (1993). Effects of questionnaire length, respondent-friendly design, and a difficult question on response rates for occupant-addressed census mail surveys. *Public Opinion Quarterly*, 57(3), 289-304.
- Downs, A. (1957) *An economic theory of democracy*. New York: Harper & Row.

Feddersen, T. J. (2004). Rational choice theory and the paradox of not voting. *The Journal of Economic Perspectives*, 18(1), 99-112.

Gerber, A. S., Green, D. P., & Larimer, C. W. (2008). Social pressure and voter turnout: Evidence from a large-scale field experiment. *American Political Science Review*, 102(01), 33-48.

Gimpel, J. G., & Schuknecht, J. E. (2003). Political participation and the accessibility of the ballot box. *Political Geography*, 22(5), 471-488.

Hamilton, H. D. (1970). Direct legislation: Some implications of open housing referenda. *American Political Science Review*, 64(01), 124-137.

Hellevik, O. (2011). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Henriksen, T. (2010). Et glemt kapittel i vår demokrihistorie: lokale folkeavstemninger 1970-2009.

IDEA (2008): Direct Democracy Handbook. Hentet fra:

<http://www.idea.int/sites/default/files/publications/direct-democracy-primer.pdf>

Jacobsen, D. I. (2004). Holdninger til endringer i kommunestruktur: En nyansering av Rose og Pettersen. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 20(2), 177-190.

Jacobsen, D. I. (2005). Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode (2. utgave). Kristiansand: Høyskoleforlaget AS

Jacobsen, D. I. (2012). *Organisasjonsendringer og endringsledelse*. Fagbokforlaget.

Johnsen, Å, & Klausen, J. E. (2006). Kommunesammenslåingers politiske økonomi: En analyse av velgeratferd i rådgivende folkeavstemninger. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 22(01), 22-45.

Johnson, N. (1981). *Types of referendum*. American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington

Kahneman, D. (1973). *Attention and effort*. 1973. *Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall*.

Karijord, C. (2015, 30.03). De er mest skeptisk til at kommunene skal slås sammen. *Avisa Nordland*, hentet fra: <https://web.retriever-info.com/go/?sa=2019038&p=387576&d=00964820150330225344544&x=aa74e711f59537d51306a9291e7a4d05&a=34887&s=9648>

Kimball, D. C., & Kropf, M. (2005). Ballot design and unrecorded votes on paper-based ballots. *Public opinion quarterly*, 69(4), 508-529.

Kjerland, H. (2015, 15.08). *Utdanning viktig for valgdeltakelse*. Hentet fra: <https://uni.no/nb/news/2015/08/18/utdanning-viktig-valgdeltakelse/>

Klausen, J. E., Renå, H., & Winsvold, M. (2014). Færre, større og mer robuste kommuner? - Drivkrefter og motkrefter i kommunestrukturdebatten . *Nytt Norsk Tidsskrift*. s 113- 123

Kongeriket Norges Grunnlov. (1814). *Grunnloven*.

Lund, T., Kleven, T. A., Kvernbekk, T., & Christophersen, K. A. (2002). Innføring i forskningsmetodologi. *Unipub, Oslo*.

Lundell, K. (2013). Political Participation in a Potential Municipal Merger in the Turku Region. Hentet fra: https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/tutkimuskatsauksia_2013-4b.pdf

McKenzie, S., & McLaughlin, E. C. (2016, 14.07) Theresa May becomes new British Prime Minister. CNN International. Hentet fra: <http://edition.cnn.com/2016/07/13/europe/theresa-may-david-cameron-british-prime-minister/>

Meld. St. 12 (2006-2007). (2007). *Regionale fortrinn – regional framtid*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/12c31b47728b4477885acaa0df245d90/no/pdfs/stm200620070012000dddpdfs.pdf>

Menard, S. (2002). *Applied logistic regression analysis* (No. 106). Sage.

Miller, B. (1992). Collective action and rational choice: Place, community, and the limits to individual self-interest. *Economic geography*, 68(1), 22-42.

Miyazaki, T. (2014). Municipal consolidation and local government behavior: evidence from Japanese voting data on merger referenda. *Economics of Governance*, 15(4), 387-410.

Monkerud, L., & Sørensen, R. J. (2010). Smått og godt? Kommunestørrelse, ressurser og tilfredshet med det kommunale tjenestetilbudet. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 04, ss. 265-295.

Nurmi, H. (1997). Referendum design: An exercise in applied social choice theory. *Scandinavian Political Studies*, 20(1), 33-52.

Pedersen, O.P., & Kossli, J. I. (2017, 02.01) Nå har vi 426 kommuner i Norge. *Kommunal-Rapport*. Hentet fra: <http://kommunal-rapport.no/kommunestruktur/2017/01/na-har-vi-426-kommuner-i-norge>

Pettersen, P. A. (2009, 17.03). *Fallende valgdeltakelse og utdanningsparadokset*. Hentet fra: <http://kommunal-rapport.no/debatt/2009/03/fallende-valgdeltakelse-og-utdanningsparadokset>

Pettersen, P. A. (2009, 06.10). *Hvorfor sitter så mange hjemme ved kommunevalg?* Hentet fra: http://kommunal-rapport.no/artikkel/hvorfor_sitter_sa_mange_hjemme_ved_kommunevalg

Prop. 95 S (2013-2014). (2014). *Kommuneproposisjonen 2015*. [Oslo]: Det kongelige kommunal- og moderniseringsdepartement.

Regjeringen. (2016, 06.10). *Frie inntekter*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/kommuneokonomi/inntektssystemet-for-kommuner-og-fylkeskommuner1/frie-inntekter/id2353954/>

Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Fagbokforlaget.

Rosenstone, S. J. (1982). Economic adversity and voter turnout. *American Journal of Political Science*, 25-46.

Ryste, H. T. (2015, 07.05). Mener Høyre tjener på lav valgdeltakelse. *Bergens Tidene*. Hentet fra: <http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Mener-Hoyre-tjener-pa-lav-valgdeltakelse-296016b.html>

Saglie, J. (2009). *Det Nære Demokratiet – lokalvalg og lokal deltakelse*. Oslo: Abstrakt forlag.

Senterpartiet (2017, 30.01) –*Senterpartiet sier nei til tvangssammenslåing av kommuner*. Hentet fra: <http://www.senterpartiet.no/politikk/vedtatt-politikk/landsmotet-uttalelser/senterpartiet-sier-nei-til-tvangssammensl%C3%A5ing-av-kommuner-21.mars-2016>

Shachar, R., & Nalebuff, B. (1999). Follow the leader: Theory and evidence on political participation. *American Economic Review*, 525-547.

Skog, O. J. (2004). Å forklare sosiale fenomener: en regresjonsbasert tilnærming. Oslo: Gyldendal akademisk.

Skulberg, H. (2015, 14.04) Utdanningsforbundet og kommunereformen. Ressurshefte for tillitsvalgte. *Utdanningsforbundet*. Hentet fra: <https://www.utdanningsforbundet.no/var-politikk/kunnskapsgrunnlag/publikasjoner/2015/utdanningsforbundet-og-kommunereformen.-ressurshefte-for-tillitsvalgte/>

SSB (2008, 01.01). *Standard for sentralitet*. Hentet fra: <http://www.ssb.no/klass/#!/klassifikasjoner/128/versjon/468>

Steiner, R. (2003). The causes, spread and effects of intermunicipal cooperation and municipal mergers in Switzerland. *Public Management Review*, 5(4), 551-571.

Sterri, A. B. (2013). Valgdeltakelse. *Store Norske Leksikon*. Hentet fra:
<https://snl.no/valgdeltakelse>

Sunsdal, S. (2015, 08.06) Evje og Hornes får rådhuset. *NRK Sørlandet*. Hentet fra:
<https://www.nrk.no/sorlandet/evje-og-hornnes-far-radhuset-1.12399178>

Sveits (2016). *Globalis*. Hentet fra: <http://www.globalis.no/Land/Sveits>

Tenn, S. (2007). The effect of education on voter turnout. *Political Analysis*, 15(4), 446-464.

Thagaard, T. (2009). Systematikk og innlevelse (3. utg.). *Bergen: Fagbokforlaget*.

Valen, H. (1995) *Valg og politikk: -Et samfunn i endring*. Oslo: NKS-forlaget

Vabo, S. I. (2014) *Kriterier for god kommunestruktur*. Hentet fra:
https://www.regjeringen.no/contentassets/8f7e292dbeb24230beb2e58592f4949e/kriterier_for_god_kommunestruktur_sluttreport.pdf

10. Vedlegg

Vedlegg 1: I tabellen under ser man hvilke hypoteser som har blitt bekreftet, og hvilke hypoteser som er blitt forkastet på resultat ved folkeavstemningen

Hypoteser på Oppslutning	Hypotese bekreftet	Hypotese forkastet
<i>H1: En kommune med stor prosentandel kvinner, vil ha høyere valgdeltakelse enn en kommune med lav prosentandel kvinner.</i>		X
<i>H2: Kommuner med lavere gjennomsnittlig bruttoinntekt per innbygger vil ha lavere oppslutning, enn en kommune med høyere gjennomsnittligbrutto inntekt.</i>	X	
<i>H3: Kommuner med høy prosentandel innvandrere vil ha lavere oppslutning enn kommuner med lav prosentandel innvandrere.</i>	X	
<i>H4: En kommune med høy andel høyt utdannede vil ha en høyere valgdeltakelse enn en kommune med lav andel høyt utdannede.</i>		X
<i>H5: Jo høyere prosentandel arbeidsledige per kommune, jo lavere oppslutning.</i>		X
<i>H6: Kommuner med høye frie inntekter, vil ha høyere oppslutning enn en kommune med lavere frie inntekter.</i>		X
<i>H7: Jo større kommunen er arealmessig, jo lavere blir oppslutningen.</i>		X
<i>H8: Mindre folkerike kommuner, vil ha høyere oppslutning enn mer folkerike kommuner.</i>	X	
<i>H9: Jo mindre sentral kommunen er, jo lavere vil oppslutningen være.</i>	X	

<i>H10: Kommuner der Senterpartiet står sterkt vil ha høyere oppslutning, enn i kommuner der Senterpartiet ikke står like sterkt.</i>		X
<i>H11: Storebroren i sammenslåingsregionen, vil ha lavere oppslutning enn lillebroren(brødrene).</i>		X
<i>H12: Flere svaralternativer på stemmeseddelen vil medføre større grad av usikkerhet, og følgelig lavere oppslutning.</i>		X
<i>H13: Jo senere i prosessen folkeavstemningen har funnet sted, jo lavere vil oppslutningen være</i>		X
<i>H14: I en kommune med stemmerettsalder på 16 eller 17 år vil valgdeltakelsen være lavere enn i kommuner med 18 års stemmerettsalder.</i>		X

Vedlegg 2: I tabellen under ser man hvilke hypoteser som har blitt bekreftet, og hvilke hypoteser som er blitt forkastet på resultat ved folkeavstemningen

<i>Hypoteser på Resultat</i>	<i>Hypotese bekreftet</i>	<i>Hypotese forkastet</i>
<i>H15: Kommuner med lavere frie inntekter per innbygger vil ha en høyere prosentandel av befolkningen som stemmer ja til kommunesammenslåing, enn kommuner med høyere frie inntekter per innbygger.</i>		X
<i>H16: Jo større kommunen er arealmessig, jo lavere ja-andel på resultatet.</i>		X
<i>H17: Kommuner med høyt innbyggertall vil ha en høyere ja-andel for sammenslåing, enn kommuner med lavt innbyggertall.</i>		X
<i>H18: Innbyggerne i mer sentrale kommuner vil ha høyere ja-andel for kommunesammenslåing, enn i mindre sentrale kommuner.</i>		X
<i>H19: Kommuner der Senterpartiet står sterkt, vil ha en lavere ja-andel, enn i kommuner der Senterpartiet ikke står like sterkt.</i>		X
<i>H20: Storebroren vil ha en høyere ja-andel for kommunesammenslåing, enn lillebroren(brødrene).</i>		X
<i>H21: Jo høyere oppslutningen ved folkeavstemningen er, jo høyere vil ja andelen være.</i>		X
<i>H22: Jo flere alternativer på stemmeseddelen, jo lavere ja-andel.</i>		X
<i>H23: Jo tidligere en folkeavstemning har vært avholdt, jo høyere ja-andel.</i>	X	
<i>H24: I en kommune med stemmerettsalder på 16 eller 17 år vil ja – andelen være mindre enn i kommuner med stemmerettsalder på 18 år</i>		X

